

BANKA - MALİ VE

EKONOMİK YORUMLAR

EKİM 2002

10

AYLIK DERGİ

YIL: 39

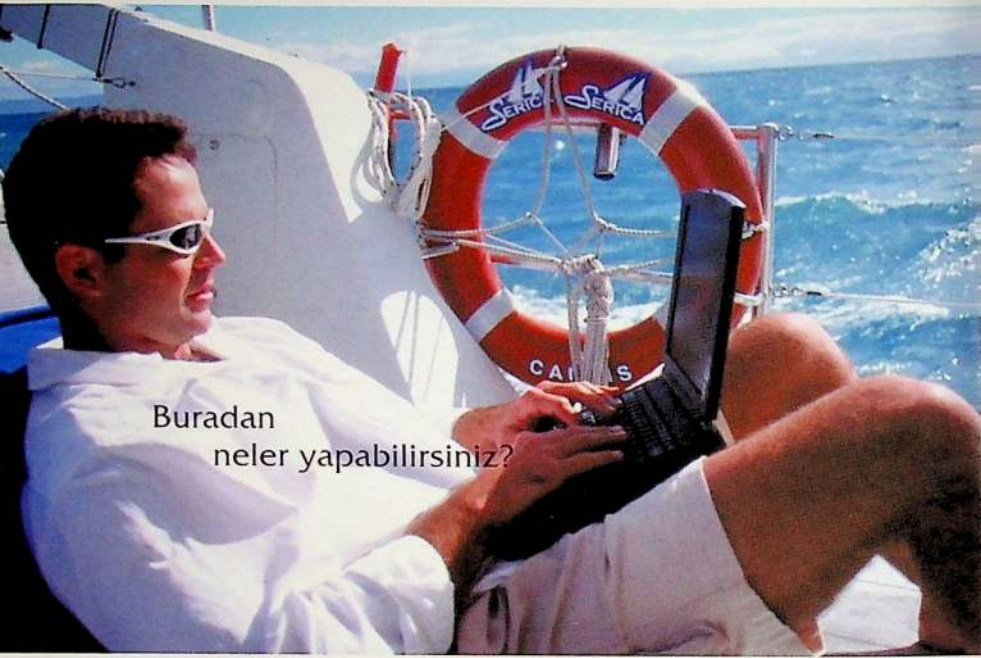
3.000.000 LİRA

**BANKACILIK
SEKTÖRÜNDE
FÜZYONUN
NEDENLERİ**

**YABANCI
SERMAYE
GİRİŞLERİNİN
2002 YILINDAKİ
SEYRİ**

- PARA KURULU VE TÜRKİYE EKONOMİSİNE UYGUNLUĞU
- TÜRKİYE'DE VE DÜNYADA ÖZEL TÜKETİM VERGİSİ

Buradan
neler yapabilirsiniz?

teleweb
www.teleweb.com.tr

Size ve yakınlarınıza ait
kredi kartı ödemelerini, son ödeme günü
saat 24.00'e kadar yapabilirsiniz...

Ayrıca EFT işleminizi, saat 16.30'a kadar
yaptığınız takdirde, aynı gün içinde
gerçekleştirebilir, ileri tarihli EFT ve havale

yapabilir, e-mail adresinize dekont
gönderilmesini isteyebilirsiniz

Bankacılık işlemlerinizi
365 gün, 24 saat ücretsiz olarak
gerçekleştirebileceğiniz

internet bankacılığı hizmeti

Teleweb burada.

Burası Yapı Kredi.

YAPI KREDİ
"hizmette sınır yoktur"

BANKA – MALİ VE EKONOMİK YORUMLAR

(e-mail: ekonomikyorumlar@hotmail.com)

EKİM 2002 • YIL: 39 • SAYI: 10 • 3.000.000 LİRA (KDV DAHİL)

Ekonomik Mali Yayınlar San. ve Tic. A.Ş. Adına
İmtiyaz Sahibi
ADNAN NAS

Yazı İşleri Müdürü
DR. ÖZTİN AKGÜÇ

Danışma Kurulu Başkanı
ALİ İHSAN KARACAN

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Asaf Savaş Akat • Dr. Öztin Akgüç • Prof. Dr. Erdoğan Alkin • Tevfik Altınok • Yılmaz Argüden • Prof. Dr. Mustafa A. Aysan • Uğur Bayar • Afa Boran • Prof. Dr. Ünal Bozkurt • Yavuz Canevi • Ege Cansen • Dr. Doğan Cansızlar • Bülend Çorapçı • Ahmet Demirel • Zeki Doşluoğlu • Necdet Durakbaşı • A. Aydın Dündar • Dr. A. Mahfi Eğilmez • Orhan Emirdağ • Gazi Erçel • Dr. Zeynel Abidin Erdem • Meral Ergin Eriş • Prof. Dr. Cumhuriyet Ferman • Prof. Dr. Atilla Gönenli • Zeki Gündüz • Prof. Dr. Seyfettin Gürsel • M. Akif Hamzaçebi • Avni Hedili • Erhan Işıl • Prof. Dr. Halük A. Kabaahçoğlu • Ali İhsan Karacan • Kemal Kurdaş • Korhan Kurdoğlu • Mehmet Kutman • Prof. Dr. Orhan Morgil • Adnan Nas • Ergin Neng • Sezai Onaral • Prof. Dr. Suat Oktar • Prof. Dr. İsmail Özaslan • Tuncay Özlhan • Ersin Özince • Ertuğrul İhsan Özol • Prof. Dr. Merih Paya • Mehmet Faruk Sabuncu • Prof. Dr. Hülya Talu • Prof. Dr. Mehmet Şükrü Tekbaş • Dr. Turgut Telman • Yaman Törünçer • Cihan Turper • Prof. Dr. T. Güngör Uras

Yazı Kurulu

Dr. Öztin Akgüç • Prof. Dr. Seyfettin Gürsel • Prof. Dr. Merih Paya • Prof. Dr. T. Güngör Uras

Genel Yayın Yönetmeni
MUSTAFA BARIŞ

BU SAYIDA

Okurlara Mektup	3
Dr. Şevket SAYILGAN 2002 Ocak-Haziran Döneminde Verilen Yabancı Sermaye İzinlerine İlişkin Değerlendirme	5
Ekonomik Göstergeler (Dış)	16
Yrd. Doç. Dr. N. Oğuzhan ALTAY Bankacılık Sektöründe Füzyonun Nedenleri, Uygulama Örnekleri ve Sonuçları	17
Mustafa BARIŞ Sermaye Piyasası Piyasalarda Belirsizlik Sürüyor	44
Yusuf KILDİŞ Türkiye'de ve Dünyada Özel Tüketim Vergisi	53
Betül GÜR Para Kurulu ve Türkiye Ekonomisine Uygunluğu	69
Banka-Mali ve Ekonomik Yorumlar Dergisi Bankacılık Sektöründen Haberler	81
Doç. Dr. Nihat AYDENİZ Endüstri İşletmelerinde Karar Verme ve Kontrol İşlevinin Üretim Maliyetleri İlişkisi	88

İdare Yeri: Binbirdirek Mah. Suterazisi Sok. No. 6/2, 34400 Sultanahmet – İstanbul • Tel: (0212) 518 17 32 - 516 11 45 • Faks: (0212) 518 66 43 • e-mail: ekonomikyorumlar@hotmail.com • Açıklama: Dergideki yazılar kaynak göstermek koşuluyla alınabilir. • Dergide yayınlanan yazılardaki görüşler, yazarlarına aittir. 2002 Yılı Abone Bedeli (KDV dahil): 36.000.000.- TL. • Öğrencilere: 25.200.000.- TL. • Banka Hesap Numaraları (İstanbul): Akbank Nuruosmaniye Şubesi Hesap No: 35875-4, Garanti Bankası Nuruosmaniye Şubesi Hesap No: 6299897, İş Bankası Çağaloğlu Şubesi Hesap No: 530979 • Yapı Kredi Bankası Çemberlitaş Şubesi Hesap No: 1035572-7 • Baskı ve Cilt: Kurtiş Matbaacılık, Telefon: (0212) 518 11 28 • Sayfa Tasarımı ve Dizgi: Celal Aydın - (0532) 540 24 23 • Kapak Tasarımı: Banka-Mali ve Ekonomik Yorumlar • Baskı Tarihi: 9 Ekim 2002 • Genel Dağıtım: DPP ve Dünya Süper Dağıtım

Bankacılar için iki yeni kaynak!

Bankalarda Kredilendirme Teknikleri

Temel Hesaplama Kavramları, Kaynak Maliyetinin Hesaplanması, Ticari ve Kurumsal Krediler, Bireysel Krediler, Bankalararası Plasman, Menkul Değerler Portföyü, Kredi Süreçleri, Temel Mali Analiz Bilgileri

Risk Yönetimi Açısından Bankalarda Aktif / Pasif Yönetimi

Bankaların aktif / pasif yönetimi sırasında maruz kaldığı riskler, risklerin ortaya çıkış nedenleri, risklerin giderilmesine ilişkin bilanço içi ve dışı çözümler, 60'dan fazla çözümlü örnek olay ve **ücretsiz CD-ROM!..**

Bankacılığa yeni başlayanların olduğu kadar, bu alanda ileri düzeyde bilgi sahibi bankacıların da başvurabileceği iki yeni kaynak

---

Dergiden

Okurlara Mektup

İstikrar Kazanan Bir Ekonomide Seçime Doğru...

Sevgili Okurlar,

Yıl sonu yaklaştıkça Türkiye'nin geçtiğimiz üç yılda önemli işler başardığı daha iyi anlaşılıyor. Gerçekten hem süratle girilen seçim süreci, hem de kapımızdaki savaş tehlikesine rağmen ekonominin yönetiminde sağlanan kurumsallaşma yani kişilerden bağımsızlık ve mali sistemde ciddi bir maliyet pahasına ulaşılan saydamlık, istikrarsızlığa karşı bir koruma kalkanı oluşturmuş durumda. Siyasal iktidarlar, bundan böyle günlük ekonomik etkinlikten çok stratejik odaklanma ve politika tespiti gibi gerçek fonksiyonlarına daha fazla zaman ve çaba harcayacak. Bu ise rekabete uyum ve iyi işletme yönetimi açılarından topun büyük ölçüde özel kesime geçmesine yol açacak ki, ne kadar zahmetli olursa olsun ülkenin geleceği açısından esas önemli husus da bu.

Eylül ayı enflasyon rakamları, mevsimsel olarak yaz aylarının ardından keskin bir yükselme göstermemesi yönünden umut verici. Gerçekten TEFEDe % 3.1, TÜFE'de % 3.5 ve çekirdek enflasyonda % 2.5'lik gerçekleştirmeler, yıl sonu hedefleri açısından mevcut iyimserliği

devam ettirdi. İhracattaki ılımlı büyüme de, artık sadece kur avantajı gibi kısa vadeli parametrelerin değil, yapısal değişiklik ve maliyet/pazarlama üstünlükleri gibi faktörlerin öneminin anlaşıldığını gösteriyor. Yine de iç pazardaki durgunluk ve şirketlerdeki işletme sermayesi sıkıntısı kısa sürede aşılacak gibi durmuyor.

Bu sayıda seçim öncesinin ekonomik tartışmalar açısından uygun bir ortam olmadığı gerçeğinden hareketle çoğunlukla akademisyenlerin değişik mali konulardaki incelemelerine ağırlık verdik. Bu bağlamda Dr. Şevket Sayılğan'ın kronik sorunlarımızdan biri olan "Yabancı Sermaye Girişlerinin 2002 yılındaki Seyri" ile ilgili yazısını, Betül Gür'ün "Para Kurulu ve Türkiye'ye Uygunluğu" ile ilgili irdelemesini ve Yrd. Doç. Dr. Oğuzhan Altay'ın "Bankacılık Sektöründe Füzyonun Nedenleri, Uygulama Örnekleri ve Sonuçları" ile ilgili araştırmasını, Doç. Dr. Nihat Aydeniz'in "Endüstri İşletmelerinde Karar Verme ve Kontrol İşlevinin Üretim Maliyetleri İlişkisi" başlıklı yazısını oldukça güncel ve ilginç bulacağınıza eminiz. Yusuf Kıldış'ın "Türkiye'de ve Dünya'da Özel Tüketim Vergisi" başlıklı incelemesi de geçen sayılarda ayrıntılı olarak işlediğimiz bu yeni vergiye akademik bir yaklaşım getiriyor.

Seçimlerin ertesindeki yeni bir Türkiye tablosunda yeniden buluşmak üzere,

Saygılarımla,

Adnan Nas

Görüşler

Dr. ŞEVKET SAYILGAN

Ekonomist

2002 Ocak - Haziran Döneminde Verilen Yabancı Sermaye İzinlerine İlişkin Değerlendirme

1 - AMAÇ VE KAPSAM

Uluslararası doğrudan yabancı sermaye yatırımları, son yıllarda hızlı bir artış trendi göstermeye başlamıştır. Sözkonusu yatırımlar; 1989-1994 yılları arasında 200 milyar USD civarında seyrederken, 1999 yılında 1.075 milyar USD, 2000 yılında ise 1.271 milyar USD'a yükselmiştir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları, uluslararası krizlerden çok fazla etkilenmemekle birlikte bölgesel kaymalar göstermektedir. Nitekin; 1998 yılında Asya ülkelerinde yaşanan finansal kriz ve ekonomik durgunluk, Rusya Federasyonu'ndaki ekonomik kriz ve bu krizlerin Latin Amerika ülkelerine yansımaları, Dünyadaki

üretim, ticaret ve mal fiyatlarında yaşanan gerileme, Banka kredilerindeki ve portföy yatırımlarındaki azalma gibi olumsuz ekonomik koşullara rağmen uluslararası doğrudan yabancı yatırımları artmaya devam etmiştir.

Öte yandan; gelişmiş ülkelerin 1990'lı yıllarda gerçekleştirilen yabancı sermaye yatırımları içindeki payı 1998 yılına kadar azalma gösterirken, bu tarihten itibaren artmaya başlamıştır. Gelişmekte olan ülkeler ve Doğu Avrupa ülkelerinde ise bunun tersi yönde bir gelişim yaşanmıştır. Sözkonusu ülkelerin yabancı sermaye yatırımları içindeki payı 1998 yılından sonra azalmaya başlamıştır. Bu gelişimde; 1997

yılından itibaren gelişmekte olan ülkelerde yaşanan krizlerin bir sonucu olarak, yabancı sermaye daha istikrarlı ülkelere yönelmesi ve son yıllarda yabancı sermaye yatırımları içinde sınır ötesi şirket birleşme ve satın almalarının ağırlıklı bir konuma gelmesi etkili olmuştur.

Birleşme ve satınalma yoluyla yapılan doğrudan yabancı sermaye yatırımları; 1997 yılında, 129 milyar USD değerinde 64 adet, 2000 yılında ise 866 milyar USD değerinde 175 adet olarak gerçekleşmiştir. Ülkemizin de içinde bulunduğu gelişmekte olan ülkelere yönelik uluslararası doğrudan yabancı sermaye yatırımları, 1995, 1999 ve 2000 yıllarında sırasıyla 113 milyar USD, 222 milyar USD ve 240 milyar USD olarak gerçekleşmiştir. Öte yandan; gelişmekte olan ülkelerin doğrudan sermaye yatırımları içindeki payı yıllar itibariyle azalma trendi göstermiştir. Sözkonusu ülkelerin 1996 yılında toplam yatırımlardan aldıkları pay % 34 iken, bu oran sürekli azalarak 2000 yılında % 18' a kadar düşmüştür.

Türkiye'ye gelen yabancı sermaye miktarının yıllar itibariyle artmasına karşın, ülkemiz

yabancı sermaye yatırımlarından yeterince yararlanamadığı gözlenmektedir. Nitekim; ülkemizin gelişmekte olan ülkelere yapılan doğrudan yabancı sermaye yatırımları içindeki payı; 1989- 1994 yılları arasında % 1.19 iken, 1999 yılında bu oran % 0.35'e, 2000 yılında ise % 0.40'a gerilemiştir. Bu çalışma; 2002 Ocak - Haziran döneminde verilen "Yabancı Sermaye İzinlerinin", Aynı döneme ait "İzin ve Teşvik Belgeli Yatırımların", 2002 Ocak Nisan döneminde gerçekleşen "Fiili Yabancı Sermaye Girişlerinin", sektörler ve ülkeler itibariyle gelişiminin incelenmesi ve değerlendirilmesi amacıyla hazırlanmıştır.

2- TÜRKİYE'DE YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI

Ülkemizin; 2002 Haziran tarihine kadar verdiği toplam yabancı sermaye izinlerinin sektörler ve ülkeler bazındaki dağılımı incelendiğinde şu sonuçlarla karşılaşılmaktadır: 30 Haziran 2002 tarihe kadar verilen yabancı sermaye izinlerinin kümülatif tutarı, 32.347 milyon USD olarak gerçekleşmiştir. İzin verilen yabancı sermayenin sektörel da-

ğılımı incelendiğinde; İmalat sanayinin 17.613 milyon USD (% 54.5), Hizmetler sektörünün 13.840 milyon USD (% 42.8), Tarım sektörünün 580 milyon USD (% 1.8) ve Madencilik sektörünün 314 milyon USD (% 0.97), paya sahip olduğu görülmektedir.

İzin verilen yabancı sermayeden en fazla pay alan ilk 5 ülke ve bu ülkelerin payları ise şöyledir: Fransa 5.606 milyon USD (% 17.3), Hollanda 4.416 Milyon USD (% 13.7), Almanya 4.158 milyon USD (% 12.9), A.B.D 3.724 milyon USD (% 11.5), İngiltere 2.620 milyon USD (% 8.1). 2002 Haziran tarihi itibarıyla, ülkemizde faaliyet gösteren 6.037 adet yabancı sermayeli firmanın toplam sermayesi 8.320 trilyon TL'dir. Söz konusu firmaların toplam sermayeleri içindeki yabancı sermaye miktarı ise 5.322 trilyon TL olup, bu tutar toplam sermayenin % 64'üne karşılık gelmektedir. 2001 yılı sonu itibarıyla fiili giriş miktarı ise 15.180 milyon USD olup, bu tutar izin verilen yabancı sermaye miktarının yaklaşık % 48'sine karşılık gelmektedir.

2.1 2002 Ocak - Haziran Döneminin Yabancı Sermaye Açısından Değerlendirilmesi

Ülkemizde; 2002 yılının ilk 6 aylık döneminde, izin verilen toplam yabancı sermaye tutarı 997 milyon USD olarak gerçekleşmiştir. 2001 yılının aynı döneminde 1.190 milyon USD olan bu tutar, 2000 yılının aynı döneminde ise 1.203 milyon USD olarak gerçekleşmişti. Buna göre; 2002 yılının ilk 6 aylık döneminde verilen yabancı sermaye izinleri, 2001 yılının aynı dönemine göre % 17.1, 2000 yılının aynı dönemine göre ise % 16.2 oranında azalma göstermiştir.

Ülkemizde Verilen Yabancı Sermaye İzinlerinin Sektörel Dağılımı

Yıllar itibarıyla verilen yabancı sermaye izinlerinin sektörel dağılımına bakıldığında söz konusu izinlerin imalat ve hizmetler sektörlerinde yoğunlaştığı, tarım ve madencilik sektöründe kayda değer bir gelişme olmadığı görülmektedir. 2002 Ocak - Haziran dönemi itibarıyla verilen yabancı sermaye izinlerinin, önceki yılın aynı dönemine göre gelişimi incelendiğinde

ise; hizmetler ve madencilik sektörlerinin toplam izinler içindeki payının arttığı gözlenmektedir. Sözkonusu dönemde; miktar olarak olmasa da, oransal olarak madencilik sektöründe verilen yabancı sermaye izin miktarında ciddi bir artış yaşanmıştır.

2002 Ocak - Haziran döneminde, önceki yılın aynı dönemine göre; İmalat sanayine verilen izinler %15.2 azalarak 552.3 milyon USD'a, Hizmetler sektörüne verilen izinler % - 12.6 azalarak 552.3 milyon USD'a, Tarım sektörüne verilen izinler % - 93 azalarak 3.2 milyon USD'a gerilemiştir. Buna karşın; Madencilik sektörüne verilen izinleri % 465 oranında artarak 11.3 milyon USD'a yükselmiştir.

2002 Ocak - Haziran dönemi itibarıyla verilen yabancı sermaye izinlerinin yoğunlaştığı alt sektörler ve bu sektörlerin toplamdan aldıkları paylar ise şöyledir. İmalat Sanayi Alt Sektörleri; Gıda 140.0 milyon USD (% 14.1), Kimyasal ürünler 97.5 milyon USD (% 9,8), Taşıt Araçları İmalatı 58.9 milyon USD (% 5.9), Taşıt Araçları Yan Sanayi 61.2 milyon USD (% 6.1), Elektrikli Makine Teçhizat 26.0 milyon USD (% 2.6), Demir-Çelik Sanayi 20.3 milyon USD (% 2.0).

Hizmetler Alt Sektörleri; Ticaret 119.7 milyon USD (% 12), Bankacılık ve diğer finansal hizmetler 55.4 milyon USD (% 5.6), Yatırım Finansmanı 54.0 milyon USD (% 5.4), Sigortacı-

Tablo 1
İzin Verilen Yabancı Sermayenin Sektörel Dağılımı
(Ocak - Haziran)

(Milyon USD)	2000	2001	2001 Pay (%)	2002	2002 Pay (%)	02/01 Değişim
Tarım	55.9	45.9	3.9	3.2	0.3	- 93.0
Madencilik	1.4	2.0	0.2	11.3	1.1	465.0
İmalat	195.4	651.0	54.7	552.3	55.4	- 15.2
Hizmetler	949.8	492.0	41.3	429.9	43.1	- 12.6
Toplam	1.202,5	1.190,9	100.0	996.7	100.0	- 16.3

lık 30.6 milyon USD (% 3.1), Araştırma - Geliştirme 30.1 milyon USD (% 3.0).

Enerji sektöründe ise; Elektrik enerjisi üretimi 64.8 milyon USD (% 6.5).

Yabancı Sermaye izinlerinin Ülkelere Göre Dağılımı

İzin verilen yabancı sermayenin ülke gruplarına göre dağılımını incelendiğinde, başta AB ülkeleri olmak üzere OECD üyesi ülkelerin geleneksel ağırlıklarının devam ettiği görülmektedir. 2002 Ocak - Haziran döneminde verilen yabancı sermaye izinlerinin % 64'ü AB ülkelerine, % 23.3'ü ise diğer OECD ülkelere aittir. 2002 Ocak - Haziran döneminde, önceki yılın aynı dönemine göre; AB ülkelere verilen yabancı

sermaye izinleri % - 17.1 azalarak 637.9 milyon USD'a, Diğer OECD ülkelere verilen yabancı sermaye izinleri % - 16.3 azalarak 232.3 milyon USD'a, Diğer ülkelere verilen yabancı sermaye izinleri ise % - 11,4 azalarak 126,5 milyon USD'a gerilemiştir.

Yabancı Sermayenin Yatırım Türlerine Göre Dağılımı

Ülkemizde; 2000, 2001 ve 2002 yıllarının Ocak-Haziran döneminde sırasıyla 179, 262 ve 196 adet yabancı sermayeli firma kurulmuştur. İzin verilen yabancı sermayenin yatırım türlerine göre dağılımına bakıldığında ise; 2001 yılının ilk yarısında tevsi (% 32.7) ve sermaye artışlarının (% 31.4), 2002 yılının aynı döneminde ise sermaye artışları (% 53.1) ve iştirak izinlerinin (%

Tablo 2
İzin Verilen Yabancı Sermayenin Ülkelere Göre Dağılımı
(Ocak - Haziran)

(Milyon USD)	2000	2001	2002	Pay (%)	02/01 Değ. (%)
(OECD) AB Ülkeleri	719.7	769.8	637.9	64.0	- 17.1
(OECD) Diğer Ülkeler	78.4	277.5	232.3	23.3	- 16.3
Diğer Ülkeler	405.3	142.7	126.5	12.7	- 11.4
Toplam	1.203,4	1.190	996.7	100.0	- 16.2

26.7) en yüksek paya sahip oldukları görülmektedir.

2002 Ocak - Haziran döneminde, önceki yılın aynı dönemine göre; Tevsi yatırımları⁽¹⁾ için verilen yabancı sermaye izinleri % - 78.1 azalarak 85 milyon USD'a, İştirak yatırımları⁽²⁾ için verilen yabancı sermaye izinleri % - 11.3 azalarak 266 milyon USD'a ve Yeni yatırımlar⁽³⁾ için verilen yabancı sermaye izinleri % - 7.9 azalarak 117 milyon USD'a gerilemekle birlikte, Sermaye artışları⁽⁴⁾ için verilen ya-

bancı sermaye izinleri % 41.4 artarak 529 milyon USD'a yükselmiştir.

2.2 Yabancı Sermaye Fiili Gerçekleşmeleri

Yıllar itibariyle gerçekleşen fiili yabancı sermaye girişleri, verilen izinlerin yarısı kadar bir miktarda kalmıştır. Verilen yabancı sermaye izinleri ile fiili gerçekleştirmeler arasındaki farklar; yapılan yatırımların birçoğunun izin verildiği yılda tamamlanamamasından ve yıllara yayıla-

Tablo 3
İzin Verilen Yabancı Sermayenin Yatırım Türlerine Göre Dağılımı
(Ocak - Haziran)

(Milyon USD)	2001	2001 Pay (%)	2002	2002 Pay (%)	2002/2001 Değişim (%)
Yeni	127	10.7	117	11.7	- 7.9
Tevsi	389	32.7	85	8.5	- 78.1
Sermaye Artışı	374	31.4	529	53.1	41.4
İştirak	300	25.2	266	26.7	- 11.3
Toplam	1.190	100.0	997	100.0	- 16.2

1- Yeni yatırım hüviyeti taşımayan, genişleme yapıldıktan sonra mevcut tesis ile bir bütün teşkil eden, kapasite artırmaya yönelik yatırımlardır.

2- Yerli yada yabancı sermayeli bir şirkete, yabancı tüzel yada gerçek kişilerden her birinin 50.000 USD'den az olmamak üzere katılımını sağlamak için izin verilen yabancı sermaye miktarıdır.

3- Üretime yönelik makine - teçhizat ile yardımcı tesisleri içeren, gerektiğinde arsa, bina harcamalarını da ihtiva eden yatırımlardır.

4- Yabancı sermayeli bir şirketin sermayesini artırması sırasında, yabancı ortağın payına düşen miktar için verilen izindir.

rak gecikmeli olarak gerçekleştirilmesinden yada verilen izinlerin çeşitli nedenlerle yatırımlara dönüştürülememesinden, kaynaklanmaktadır. 2002 Ocak - Nisan döneminde gerçekleşen fiili yabancı sermaye girişleri 75 milyon USD düzeyinde kalmıştır. Sözkonusu dönemdeki fiili yabancı sermaye girişlerinin % 61'i hizmetler, % 39'u ise imalat sanayine yönelik olarak gerçekleştirilmiştir.

2001 yılının aynı dönemindeki fiili yabancı sermaye girişi ise 1.919 milyon USD olarak gerçekleşmiştir. Sözkonusu dönemdeki fiili yabancı sermaye girişlerinin % 83'ü hizmetler, % 17'si ise imalat sektöründe gerçekleşmiştir. 2002 Ocak -Nisan döneminde, önceki yılın aynı dönemine göre; İmalat sanayine yönelik fiili yabancı sermaye gi-

rişleri % - 91 oranında azalarak 29 milyon USD'a düşerken, Hizmetler sektörüne yönelik fiili yabancı sermaye girişleri % - 97 oranında azalarak 46 milyon USD'a gerilemiştir. 2002 yılının ilk 6 aylık döneminde hizmetler sektörüne yönelik fiili sermaye girişinin azalmasında; baz alınan 2001 yılında, İş - Tim Telekomünikasyon Hizmetleri A.Ş. ortaklığından sağlanan yüksek sermaye girişi etkili olmuştur.

2002 Ocak- Nisan dönemi itibariyle gerçekleşen fiili girişlerin coğrafi dağılımına bakıldığında, verilen izinlerde olduğu gibi fiili gerçekleşmelerde de OECD en yüksek paya sahip oldukları görülmektedir. Sözkonusu dönemde gerçekleşen yabancı sermaye girişlerinden; AB ülkelerinin % 39, AB ülkeleri dışındaki diğer OECD ülkelerinin ise %

Tablo 4
İzin ve Teşvik Belgelerinin Sektörel Dağılımı
(Ocak - Haziran)

(Milyon USD)	2000	2001	2001 Pay (%)	2002	2002 Pay (%)	02/01 Değişim (%)
Tarım	5	18	0.8	10	1.2	- 44.4
Madencilik	2	16	0.7	26	3.2	62.5
İmalat	398	1.061	46.2	658	81.5	- 38.0
Hizmetler	3.905	1.204	52.4	113	14.0	- 90.6
Toplam	4.310	2.298	100.0	807	100.0	- 64.9

52 oranında pay aldıkları gözlenmektedir. AB Ülkelerinden gerçekleşen fiili sermaye girişleri % - 98 azalarak 29 milyon USD'a düşerken, AB ülkeleri dışındaki diğer OECD ülkelerinden gelen fiili sermaye girişleri % -86 azalarak 39 milyon USD'a gerilemiştir.

2.3 İzin ve Teşvik Belgeli Yatırımlar

Son yıllarda yabancı sermaye izinlerinde olduğu gibi izin ve teşvik belgelerinde de imalat ve hizmetler sektörlerinin en yüksek paya sahip oldukları görülmektedir. 2002 Ocak - Haziran döneminde toplam 123 adet İzin ve Teşvik Belgesi düzenlenmiştir. Bu belgelerle yapılması öngörülen toplam yatırım tutarı ise

807.2 milyon USD olarak gerçekleştirilmiştir. Söz konusu yatırımların gerçekleştirilmesi için 431.5 milyon USD'lık makine ve teçhizat ithal edilmesi planlanmaktadır.

2002 Ocak -Haziran döneminde düzenlenen İzin ve Teşvik Belgeleri ile yapılması öngörülen toplam yatırım tutarı, 2000 ve 2001 yıllarının aynı dönemlerine göre sırasıyla % - 81 ve % - 65 oranında azalarak 807 milyon USD'a gerilemiştir. İzin ve Teşvik Belgeleri kapsamındaki toplam yatırım tutarının alt sektörler itibariyle dağılımı incelendiğinde şu sonuçlarla karşılaşmaktadır: 2002/Ocak - Haziran döneminde, önceki yılın aynı dönemine göre; Tarım sektöründe % - 44.4 azalarak 10 milyon USD'a, İmalat sektöründe % -

Tablo 5
Verilen İzin ve Teşvik Belgelerinin Ülkelere Göre Dağılımı
(Ocak - Haziran)

(Milyon USD)	2002	Payı (%)
A.B.D.	229	28.4
Hollanda	118	14.6
Almanya	75	9.3
Bulgaristan	65	8.1
İsviçre	60	7.4
Diğer	260	32.2
Toplam	807	100.0

38 azalarak 658 milyon USD'a, Hizmetler sektöründe % - 90.6 azalarak 113 milyon USD'a düşmesine karşın, Madencilik sektöründe % 62.5 artarak 26 milyon USD'a yükselmiştir.

2002 Ocak -Haziran döneminde verilen 807 milyon USD tutarındaki izin ve teşvik belgelerinden en yüksek pay alan ilk 5 ülkeye bakıldığında; A.B.D'nin % 28.4'lük payla ilk sırada yer aldığı, A.B.D'yi, % 14.6'lık payı ile Hollanda'nın, % 9.3'lük payı ile Almanya'nın, % 8.1'lik payı ile Bulgaristan'ın ve % 7.4'lük payı ile İsviçre'nin takip ettiği görülmektedir. 2001 yılının aynı döneminde ise toplam 2.298 milyon USD tutarındaki izin ve teşvik belgelerinin % 51'ini karma ortaklık yapısına sahip yabancı sermayeli firmaların yatırımları oluştururken; bunları sırasıyla, % 12.4 ile Japonya, % 12.3 ile A.B.D, % 9.0 ile Hollanda ve % 6.4 ile Almanya takip etmiştir.

3- SONUÇ

Uluslararası doğrudan yabancı sermaye yatırımları, son yıllarda; Ticaretin, yatırımların ve sermaye akımlarının serbestleştirilmesine paralel olarak piyasaların açılması. Bazı sektör-

lerdeki (enerji vs.) kısıtlamaların azaltılması. Küreselleşme ve teknolojik değişikliklerin neden olduğu yoğun rekabetçi baskılar gibi faktörlerin etkisiyle hızlı bir büyüme sürecine girmiştir. Öte yandan; yaşanan uluslararası krizlerin etkisiyle, doğrudan yabancı sermaye hareketleri bölgesel kaymalar göstermeye başlamıştır. Uluslararası sermaye hareketlerinin 1990'lı yıllardaki gelişimine bakıldığında; 1997 yılından itibaren gelişmekte olan ülkelerde yaşanan krizlerin bir sonucu olarak, daha istikrarlı ülkelere yönelmeye başladığı görülmektedir. Son yıllarda dünya ekonomisinde yaşanan durgunluk ve ABD'ye yönelik olarak gerçekleştirilen terörist saldırı, gelişmekte olan ülkelere yönelik sermaye akışının daha da yavaşlamasına neden olmuştur. Bu gelişime paralel olarak, ülkemize yönelik yabancı sermaye yatırımları da azalmıştır.

2002 yılının ilk 6 aylık dönemi itibariyle, ülkemize gelmesine izin verilen ve gerçekleşen yabancı sermaye yatırımları incelendiğinde, beklentilerin gerisinde bir gelişim gösterdiği ortaya çıkmaktadır. Ancak son dönemlerde, ülkemizde; yabancı sermaye yatırımlarını özendirici uygulamalara

gidilmeye başlanmıştır. 2002 yılında, Dünya Bankası ve Hazine Müsteşarlığı ile birlikte yürütülmekte olan yatırım ortamının iyileştirilmesi çalışmalarında önemli aşamalar kaydedilmiştir. Türkiye’de yatırım ortamının yerli ve yabancı tüm yatırımcılar için iyileştirilmesi amacıyla Hazine Müsteşarlığı’nın inisiyatifinde yürütülen çalışmalar dışında, yabancı yatırımcıları çekmek amacıyla "Endüstri Bölgeleri Yasası" çıkartılmıştır. Ayrıca yine bu amaçla, 2003 yılında uygulamaya girecek olan 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu ile eşik değerler düşürülerek, yabancı yatırımcıların kamu ihalelerine katılmaları özendirilmeye çalışılmaktadır. Önümüzdeki dönemde ekonominin büyüme trendine girmesi ve siyasi belirsizliğin azalmasıyla

birlikte, bu çalışmalarının sonuçlarının da alınmaya başlayacağı ve ülkemize yönelik yabancı sermaye yatırımlarının artacağı öngörülmektedir.

KAYNAKLAR

- Uri Dadush, Ratha Dipak, "The role of short Term Debt in Recent Crises", Finance and Development, December, 2000, s.55-58.
- D.P.T (2002), Temel Ekonomik Göstergeler.
- D.T.M (2002), Başlıca Ekonomik Göstergeler.
- Mahfi Eğilmez, "Global Finansal Kriz ve Türkiye Etkileri", Mercek Dergisi, 1999, Ocak, s.33-43.
- Eugen Fama, "Banking in the Theory of Finance", Journal of Monetary Economics, vol 6, pp 43-45 , 1998.
- James Mittelman, "The Dynamics of GlobalizationB Critical Reflections", Lynne Rienner Publishers, pp 2-5.

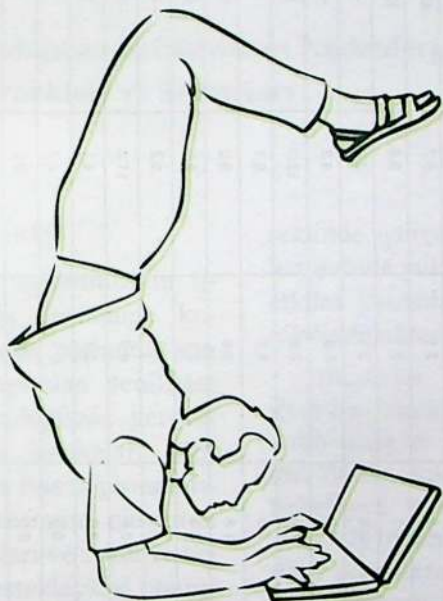

ŞubeSiz Bankacılık

KULLANIM
REHBERİ

Bu rehberi kullanan
mutlu Garantililer
beş yılda bir milyonu buldu.

ŞEKİL 30

GLOBAL FINANCE
EN İYİ İNTERNET BANKASI ÖDÜLÜ
2002

Repo yapmanın en eski ve belki de
tüm yöntemlerin en iyisi, uygulaması
en kolay en yalın olanı budur.

444 0 333 garanti.com.tr

 Garanti

EKONOMİK GÖSTERGELER DIŞ DÜNYA (EKİM 2002)

Ülkeler	GSYİH*	Tüketici Fiyatları*	Ücretler Kazançlar*	İşsizlik Oranı (%) (En Son)	Dış Ticaret Dengesi** (Milyar \$) (Son 12 Ay)	Cari İşlem Dengesi** (Milyar \$) (Son 3 Ay)
A.B.D.	2.2	1.8	3.1	5.7	-438.5	-428.8
Almanya	0.1	1.1	2.1	9.9	104.5	30.2
Avustralya	3.8	2.8	3.7	6.2	-1.7	-11.6
Avusturya	0.4	1.9	2.3	4.2	-1.4	-0.9
Belçika	0.3	1.3	2.6	12.0	14.7	11.8
Danimarka	2.2	2.3	3.7	5.1	7.1	3.3
Fransa	1.0	1.8	3.8	9.0	10.2	27.3
Hollanda	b.d.	3.3	3.1	2.3	25.0	2.7
İngiltere	1.3	1.4	4.0	5.2	-44.9	-25.8
İspanya	2.0	3.6	4.0	11.3	-36.7	-15.3
İsveç	2.1	2.0	2.3	4.1	14.6	8.1
İsviçre	-0.4	0.5	2.5	2.7	3.5	22.7
İtalya	0.2	2.6	2.5	9.0	9.8	-3.2
Japonya	-0.7	-0.9	-3.4	5.4	83.8	110.9
Kanada	3.2	2.6	3.0	7.5	34.3	12.1
Euro-11	0.6	2.2	3.3	8.3	83.3	27.5

Açıklamalar: (b.d.) = Belli Değil. Kaynak: The Economist, 5 Ekim 2002.

(*) Yıllık Yüzde Değişim.

(**) Avustralya, Fransa, İngiltere, Japonya, A.B.D. ve Kanada için İthalat F.O.B., İhracat F.O.B.; Diğerleri için C.I.F / F.O.B.

Görüşler

Yrd. Doç. Dr. N. OĞUZHAN ALTAY

Ege Üniversitesi, İ.İ.B.F. İktisat Bölümü Öğretim Üyesi

Bankacılık Sektöründe Füzyonun Nedenleri, Uygulama Örnekleri ve Sonuçları

GİRİŞ

Dünya ekonomisinin finansal kesiminde kurumlar ve araçlar alanında son yirmi yıldır yaşanan yenilikler bankaların öncülüğünde gerçekleştirilmektedir. Bankalar, sözü edilen dönemde finans piyasalarının diğer iki kesimini oluşturan sermaye piyasaları ve rekabet kesiminin hem destekleyicisi olmuşlar, hem de onların yoğun rekabeti ile karşılaşmışlardır. Küreselleşme ve finansal serbestleşme ile desteklenen bu dışsal gelişmeler, bankacılık sektörünün yapısından kaynaklanan etkilerle birlikte bankaların artan rekabet karşısında füzyona gitmelerini uyarmaktadır. Bankaların birleşme, satın alma ya da devralmaları

şeklinde gerçekleşen füzyon işlemlerinde yukarıda sayılan dışsal etkiler yanında içsel faktörlerde etkili olmaktadır.

Bankalar açısından füzyon, içsel büyümelerine kıyasla bazen daha ucuz ve etkin olabilmektedir. Bankacılık sistemleri ile onu belirleyen yasal mevzuatın düzenleniş biçimi füzyon işleminde öne çıkmaktadır. Füzyon işleminde önem kazanan diğer bir konu fiyatlama biçimidir. Banka birleşme ve satın almaları ile devir işlemlerinde banka büyüklükleri ölçek seçimi nedeniyle ayrı bir önem kazanır. Banka, ölçek veya alan ekonomilerinden yararlanarak işlem maliyetlerini düşürmeye uğraşırken, diğer taraftan kârını maksimize etmeye çalışacaktır. Füzyonun etkileri,

bankaların bilançolarından hareketle hesaplanacak etkinlik rasyoları ile analiz edilir.

Dünya örnekleri incelendiğinde bankaların kendi iradeleri dışında da füzyona konu olabildikleri görülmektedir. Ulusal ve uluslararası finansal piyasalardaki istikrarsızlık ve kriz ortamları bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılmasını zorunlu kılabilir. Bu nedenle kamu otoritesi bankaları birleştirmeye veya devretmeye yönelebilir. Ancak, hangi tür olursa olsun, banka füzyonlarında etkinlik beklentileri bazen olumsuz sonuçlanabilir.

1- FÜZYON KAVRAMI VE KAPSAMI

Füzyon, iki veya daha çok kuruluş ve işletmenin aralarında belirledikleri şekil ve koşullarla birleştirilerek tek ve ortak bir mali yapının meydana gelmesidir (Kocaimamoğlu, 1980: 203). Diğer bir anlatımla füzyon, birden fazla işletmenin yalnızca ekonomik yönden değil aynı zamanda yasal açıdan birleşmeleridir. Füzyon, birleşme ve devralma (satın alma-katılma) olmak üzere iki şekilde gerçekleştirilmektedir (Akgüç, 1998: 891). Birleşme, iki veya daha fazla iş-

letmenin bir araya gelmeleri ve tüzel kişiliklerini kaybederek yeni bir firma oluşturmasıdır. Buna karşın devralma, bir firmanın bir ya da birden çok firmayı varlık ve yükümlülükleriyle birlikte satın almasıdır. Satın alan firma tüzel kişiliğini korurken, satın alınan/katılan firmaların tüzel kişilikleri sona ermekte ve yeni firma içinde erimektedirler.

Birleşmeler, yatay, dikey ve aykırı birleşmeler adı altında sınıflandırılabilir (Sümer,2000:1). Yatay birleşmeler (horizontal mergers), aynı pazarda faaliyet gösteren firmaların birleşmesidir. Dikey birleşme (vertikal mergers) bir ürünün üretim sürecinin farklı aşamalarında yer alan işletmelerin birleşmesidir. Aykırı veya yığın birleşmeler (conglomerate mergers) ise farklı piyasalarda faaliyet gösteren firmaların yaptığı birleşmelerdir.

Birleşme ve satın almada amaç, varlığını devam ettirerek veya yeni kurulacak firmanın, füzyona katılan firmaların bireysel piyasa değerleri toplamından daha yüksek bir değere sahip olma isteğidir. Bu durum Synergy (sinerji) etkisi ($2 + 2 = 5$) ile açıklanmaktadır (Berk, 1995: 383). Sinerji kavramı bütünün

kendisini oluşturan parçaların toplamından daha yüksek bir değere sahip olacağını ifade etmektedir.

Füzyonun nedenleri, kârlılık ve likidite dışında pazara ve üretim sistemine dayanır. Firmaları birleşme ve satın almalara iten nedenler (bazen idari otorite yasalarıyla birleşmeyi zorunlu kılabilir) ana başlıklar halinde aşağıda sıralanmıştır (Detaylı bilgi için bkz. Akgüç, 1998: 892-893; Berk, 1980: 383-386).

- i. Ölçek ekonomilerinden yararlanmak,
- ii. Piyasadaki gücün artırılması isteği ve pazara yönelik nedenler,
- iii. Sermaye yapısına bağlı nedenler,
- iv. Yetenekli yönetime sahip olma isteği,
- v. Füzyonun firmanın iç büyümesine kıyasla üstün yönlerinin olması,
  - Büyümenin hızlı ve dengeli gerçekleştirilmesi,
  - Maliyetin daha düşük olması,
  - Finansman kolaylığı,
  - Risk azlığı,
  - Firmalar arası rekabetin azaltılması.

vi. Vergi avantajı.

Füzyonun sayılan genel nedenleri bankalar için de geçerlidir. Aşağıda bankacılıkta füzyon kavramı ve nedenleri açıklanacaktır.

2- BANKALAR YÖNÜNDEN FÜZYON KAVRAMI

Bankacılık sektöründe füzyon, sermaye yoğunlaşmasının yeni bir aşaması olarak görülmektedir (Çolak-Coşkun, 1996: 130; Banka... , 2000; 47). Bankacılık sektörünün özel yapısından kaynaklanan nedenler yanında, piyasa yapılarında oluşacak oligopolist eğilimler ve rekabeti bozucu bazı eğilimler füzyonda göz ardı edilebilmektedir. Bankacılıkta füzyon, mekansal (Hahn: 1981, 246) ve birleşme sonrasında yönetim hakkının devredilme oranı (Palombo, 1997: 2) ölçütlerinden hareketle iki grupta incelenebilir.

Mekansal birleşmede, bankacılık faaliyetlerini aynı mekanda sürdüren iki rakip bankanın birleşmesi yatay, farklı mekandaki bankaların birleşmesi pazarlar arası birleşme biçiminde tanımlanır. Yatay birleşmede amaç, ölçek ekonomisini sağlamaktır. Bununla toplam maliyetlerin azaltılması, özellikle yüksek

oranlı sabit maliyetlerin düşürülmesi hedeflenir. Birleşme sonrasında şube sayısını azaltmak yatay birleşmelerde temel hedeflerdendir. Örneğin, Türkiye'de iki ticari bankanın birleşmesi gibi. Pazarlar arası birleşme mekansal büyüme hedefine yöneliktir. Türk bankacılık piyasasına girmek isteyen bir Japon bankasının, Türkiye'den bir banka ile birleşmesi örnek verilebilir. Bu birleşmenin amacı, mekansal büyüme dışında yeni pazarlarda farklı ürünlere dayalı riskleri ve ya maliyetleri azaltmaktır.

Yönetim hakkının devredilme oranına göre füzyon üç alt grupta toplanabilir. Bunlar kısaca şöyle açıklanabilir.

– Tam birleşme, aktif toplamı birbirine yakın büyüklükteki iki bankanın birleşmesi olarak açıklanabilir. Örneğin Swiss Bank Corporation (SBC) ile Union Bank Switzerland (UBS) birleşmesi gibi. Bu tür birleşmelerde sinerji etkisi beklentisi vardır.

– Banka satın alma, büyük bir bankanın küçük bir bankayı satın alması durumudur. Örneğin, T. İş Bankası'nın Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu kapsamındaki küçük ölçekli bir banka satın alması gibi.

– Çoğunluk edinme, özellikle yönetim sorunları olan bankaların çoğunluk hisselerinin başka bir banka tarafından satın alınmasıdır. Bankacılıkta birleşme ve satın almalar, maliyetlerin azaltılması ve ölçek ekonomisini sağlamak, iktisadi gücü ve piyasa pozisyonunu sağlamlaştırmak veya iyileştirme gibi nedenlerle yapılmaktadır.

3– BANKACILIKTA FÜZYONA YOL AÇAN NEDENLER

Banka, birleşme ve satın alma yoluyla mali bünyesini güçlendirirken uyarıcı faktörler içsel ve dışsal nedenler olabilir. (Hahn, 1981: 252). Banka içi faktörler şöyle sıralanabilir:

– Maliyet politikasından kaynaklanan nedenler; personel politikası, uzmanlık ölçütü, banka hizmet ve faaliyetlerinin rasyonelleştirilmesi, şube ağı, müşteri hizmetlerinin etkinliği gibi unsurlar bankanın maliyet yapısını etkileyerek füzyon kararına gerekçe olacaktır.

– Müşteri portföyünü genişletme ve riskini yayma arzusu.

– Büyük bankaların eğilimleri. Büyük bankaların küçük bankalara göre daha güvenilir

(ve sağlam) ve güçlü olması gibi bazı psikolojik üstünlükler uyarıcı olmaktadır.

– Kredi yaratma gücü ve cari işlemler dolaşımı.

– Bankaların hukuki yapısı, örneğin anonim şirket olma arzuları. Türkiye için bu durum söz konusu değildir. Çünkü, mevcut Bankalar Yasasına göre bankalar anonim şirket biçimde kurulmak zorundadır (md. 7-2a).

Dışsal faktörler ise dört noktada incelenebilir:

– Piyasadan kaynaklanan nedenler. Bunlar, banka müşterilerinin büyüklüğü ve hedef müşteri grubu ile kendini kıyaslaması, bankacılıktaki uluslararasılaşma eğilimleri, piyasa pozisyonunu iyileştirme ve rekabet edebilirliğini koruma biçiminde ifade edilebilir.

– Bankaların, ulusal ve uluslararası konjonktürden kaynaklanabilecek sorunlara karşı sunduğu hizmetler ve ürünleri koruyabilme ve sürdürebilme arzusu.

– Döviz politikalarından kaynaklanabilecek nedenler.

– Devletin alacağı zorunlu tedbirler. Merkezi otorite, kriz dönemlerinde müdahale ederek

birleşmeleri, yasal düzenlemelerle gerekli görebilir. Örneğin, Türkiye’de mali durumu bozulmuş bankalar TMSF’na devredilmektedir (BK. md. 14 - 3).

Bütün bu nedenler, aşağıda ayrıca incelenecek şu başlıklar altında sıralanabilir:

– Finans Piyasalarındaki Gelişmeler ve Artan Rekabet.

– Maliyet Baskısı.

– Bankacılık Hizmet ve Faaliyetlerinde Kalite İyileştirmesi.

– Hizmet Yelpazesindeki Değişimler.

a- Finans Piyasalarında Artan Rekabet

Ulusal ve uluslararası finans piyasalarında araçlar ve kurumlar yönünden ikili bir gelişme yaşanmaktadır. Dünya ekonomisinin globalleşmesi, ulusal piyasaların deregüle edilmesi (deregulation) ve elektronik iletişim sistemlerinin gelişimine dayalı, yatırımcı ile fon ihraç edenlerin bir aracıya gerek duymadan dünyanın her yanından işlem yapabilmesine olanak tanıyan aracısızlaştırma (disintermediation) süreci finansal işlemlerin hızla yaygınlaşıp, çoğalmasına neden olmaktadır. Dev birleşme dalgalarını, özellikle doksanlı yılların ortalarından itibaren hızlandıran

bu süreç ulusal sınırların ötesine taşınmıştır (Klodt, 2000: 181). Finansal piyasalar arasındaki sınırların yıkılmasında finansal serbestleşme (liberilizasyon) belirleyici rol oynamıştır (Sayılğan, 1998: 11). Globalleşmeyi yaratan faktörlerden biri sayılan finansal serbestleşme, çoğunlukla merkezi otoritenin bankacılık sistemi üzerindeki denetim ve kısıtlamaları kaldıran veya yumuşatan deregulation uygulamalarının bir sonucu olarak değerlendirilebilir (Ayrıca deregulation için bkz. Dichtl, 1995).

Sözü edilen süreç, bir yanda klasik anlamda para ve sermaye piyasalarındaki araçların dolaşımını uyarırken, banka ve diğer finansal kurumların gelişmelerini ve çeşitlenmesini hızlandırmaktadır. Örneğin, Türkiye'de İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) yanında İzmir'de Ege Menkul Kıymetler Borsası (EMKB) kuruluş çalışmaları İzmir Ticaret Odası tarafından yürütülmektedir (Ertuna-Altay, 1996). Diğer taraftan uluslararası piyasalarda bankaların kur ve faiz risklerinden korunabilmelerini sağlayacak türev piyasaları (futures ve forward piyasalar⁽¹⁾) oluşturulmakta ve gelişmeleri desteklenmektedir. Örneğin, İz-

mir'de bir vadeli işlem borsası kurulması için İzmir Ticaret Borsası tarafından yürütülen çalışmalar tamamlanmış ve gerekli yasal düzenlemelerin yapılması beklenmektedir (Bkz. Ertuna-Altay, 1996).

Finans piyasalarında yaratılan yeni ürünler, bilgi işlem teknolojisindeki gelişmeler sonucu ortaya çıkan yeni işlem süreçleri ve dağıtım kanalları, bankalara hem yeni fırsatlar sunmakta, hem de yeni riskleri ortaya çıkarmaktadır (Duman, 2000: 22). Bankaca taşınan bu riskler, sermaye ve para piyasalarında kredi bağlantıları ve faiz oranlarındaki değişimlerle kriz ortamına dönüşebilmektedir (Erdem, 1997: 65). Örneğin, Türkiye'de Kasım 2000 ve Şubat 2001 tarihlerinde ortaya çıkan finansal krizleri, diğer faktörler yanında yukarıda belirtilen nedenler içerisinde değerlendirmek mümkündür. Dolayısıyla, finans piyasalarının önündeki istikrarsızlığı kontrol altında tutacak ve uluslararası finansal akımları istikrarlı kılacak kamu müdahalelerine gereksinim olduğu dikkatten kaçırılmamalıdır (Soros, 1998-1999: 48). Finans piyasalarında açıklanmaya çalışılan bu süreç ayrıca bankalar açısından şu sonuçları or-

taya çıkarmıştır (Esener, 1999: 2):

– Bankalar, diğer finansal kuruluşların rekabetinden çok yoğun etkilenmişlerdir (Bu konuda ayrıca bkz. Altay, 1996).

– Sermaye piyasaları ve türev piyasaların gelişmesi bankaları diğer finansal yatırım ve aracı şirketlerin faaliyetlerinin artmasına bağlı olarak olumsuz yönde etkilemiştir.

– Bankaların kâr marjları daralmıştır. Finans piyasalarında aracısızlaştırma, bankaların kâr marjlarını olumsuz etkileyen temel faktörlerden olmuştur.

Bankacılık sektörünün bu sürece verdiği tepki, birleşmeler ve stratejik ortaklıklar yolu ile maliyetlerini düşürmek ve sinerji yaratmaları şeklinde açıklanabilir. Ancak, Türkiye’de yoğun biçimde kamuyu/hazineyi finanse ederek kârlılığını maksimize eden bankacılık, bu gelişmelere henüz gerçek bir tepki göstermemiştir. Disenflasyon süreci ile birlikte on özel sermayeli ticaret bankası Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) kapsamına alınmıştır.

b. Maliyet Baskısı

Bankalarda birleşmeyi uyarıcı faktörlerin başında maliyet

yapısı gelmektedir. Bankalar kârlılığını arttırma amacıyla maliyetlerini minimize etme çabasıdadırlar. Bir bankanın mali durumu, bankanın yükümlülüklerini karşılama gücü ile açıklanabilir (Basle..., 1999: 112). On iki gelişmiş ülkenin üst düzey banka düzenleyicisinden oluşan Basel Bankacılık Gözetim Komitesi tarafından hazırlanan raporlar yanında ulusal mevzuatlar, bankaların sermaye yeterliliği, ödeme gücü ve likidite ile kredi sınırlamaları alanında bazı düzenlemeler getirmektedir. Ancak bunlar, bankanın mali politikalarında (personel politikası, şubeler ağı gibi) yeterli olmayabilir. Temel amaç, bankaların risklerden korunmasını sağlamaktır. Düzenlemeler kapsamında faaliyetlerini ve hizmetlerini sürdüren banka açısından, gerek mali politikalarındaki, gerekse yeterli sermayeye bağlı başarısızlıkları yanında arzu ettiği sermaye artırımını gerçekleştirmemesi, birleşme ve satın almaları cazip kılan bir strateji olacaktır (Çolak-Coşkun, 1996: 142). Fakat bu tek seçenek değildir.

Banka şubelerinde verimliliğin düşük olması ve rasyonelleştirme çabalarının sonuçsuz kalması maliyetleri arttıracaktır.

Bankalarda maliyeti belirleyen temel faktör pasif yönetiminden kaynaklanmaktadır. Banka yükümlülüklerinden mevduatların vade yapısı ile aktiflerin vade yapısındaki olumsuz ilişkilerle birlikte iyi olmayan bir pasif yönetimi bankaların riskini arttıran ana unsurdur.

c. Kalite İyileştirilmesi Gereği

Bankaların faaliyet ve hizmetlerinde kaliteyi arttırma çabaları değişik güdülerden kaynaklanır. Banka, büyürken sunduğu ürünün kalitesini arttırmak ister. Bununla birlikte, sanayi ve hizmet sektöründeki aşırı büyüme ve birleşmeler sonucu ortaya çıkan büyük ölçekli firmaların kredi ve diğer bankacılık hizmet taleplerinin karşılanması gerekir. Bunu "büyük müşteriler büyük bankalar ister" deyiimi ile formüle edebilmek mümkündür.

Banka müşterileri, aynı zamanda artan ticari ve sınai faaliyetlerine orantılı cari işlemlerinin (çek, senet vb işlemler) aksaması nedeniyle bankalarından şubeler ağını genişletmesini talep edeceklerdir. Elektronik bankacılık bu alanda büyük yenilikler getirmektedir. Bankalar, yalnızca kredi ve cari işlemler yapan finansal kurumlar olmadığı için, ya da tersi bir ifadeyle bu

işlemlerini etkin ve sağlıklı sürdürebilmek için sermayelerinin ötesinde vadeli ve vadesiz mevduatlara ihtiyaç duyar. Mudiler bankasının piyasadaki büyüklüğüne, gücüne ve güvenilirliğine bağlı olarak mevduatlarını yatıracaklardır.

Bankalar, müşteri odaklı bu talepleri karşılayabilmek amacıyla büyüme eğilimini sürdürecektir. Bankalar yönünden birleşme ve satın almalar, daha az maliyetli olduğu gerekçesiyle büyüme süreci ve kârlılıkla birlikte teşvik edilmiş olacaktır (Çolak - Coşkun, 1996: 143). Bankaların faaliyet ve hizmetlerinde müşteri odaklı kalite arayışları, aynı zamanda ilgili bankanın piyasa pozisyonunun güçlenmesi sonucunu getirecektir. İktisadi olduğu kadar psikolojik unsurları içeren kalitenin iyileştirilmesi ve bankanın piyasadaki pozisyonunu güçlendiren gelişmeler füzyonu uyacaktır.

d. Hizmet Yelpazesindeki Değişimler

Finansal araçlardaki çeşitlilik ve bilişim sektöründeki gelişmeler, bankaları ev ve ofis bankacılığı ile bireysel bankacılık çözümlerine yöneltmektedir. İnternet bankacılığı olarak ifade edilebilecek sanal bankacı-

lık işlemleri ve sanal bankalar, mevcut bankaların maliyetlerini ilk aşamada teknoloji kurulumu arttıracaktır. Banka şubelerinin giderek sadece müşteriler ile yüz yüze işlemlerin yapıldığı bir ofis haline gelmesi, ürünleri geliştirme ve karar verme süreçlerini merkeze kaydırmaktadır. İlgili belgelerin merkezlere gönderilmesi, bunların takibi ve kopyalanmasının getirdiği yükler banka genel merkezlerinin büyümesine neden olmuştur (Banka..., 1999 : 44). Elektronik bankacılık kapsamında ev ve ofis bankacılığı bu sorunların çözümünde bir alternatif olacaktır. Örneğin ABD'nde, bankalarca şubede gerçekleşen bir işlem 1,08 dolar maliyet içerirken, aynı işlemi elektronik ortamda internet bankacılığı ya da sanal şube üzerinden gerçekleştirmenin maliyeti 0,13 dolardır. Doğal olarak bu işlemin müşteri cephesinde sağlayacağı kolaylığı da düşünmek gerekmektedir (Sommer, 2000: 103). Müşteri portföyünün hızla büyüdüğü bu alanda hem banka, hem müşteri kazançlıdır. Zaman tasarruf edici özelliği yanında asıl önemlisi bankacılık işlemlerinin çözümünde maliyet avantajı sağlamaktadır. Bu, bankacılıkta yeni bir rekabet alanı yaratmaktadır. Yeni teknoloji ve iş-

lem maliyetlerini karşılayamayacak bankalar, büyük veya orta ölçekli bankalar tarafından satın alınabilecektir.

4- BANKACILIKTA FÜZYONUN GERÇEKLEŞTİRİLMESİ

Birleşme ve devralmaların bankacılık sektöründe ne şekilde gerçekleştirilebileceği, diğer bir ifadeyle fiyatlandırmanın hangi yöntemlerle olacağı sorusunun yanıtı arandıktan sonra dünyada gerçekleşen banka birleşmeleri ve bunları belirleyen yasal çerçeve bu kısımda açıklanacaktır.

a- Banka Birleşme Ve Satın Almalarında Fiyatlandırma

Banka birleşme ve satın almalarında belirleyici konumdaki etkin veya hedef banka tarafından teklif edilen fiyat iki biçimde gerçekleşir (Çolak - Coşkun, 1996: 138). Bunlar muhasebe yaklaşımı (accounting approach) ve olay çalışma yaklaşımıdır (event study approach). Muhasebe yaklaşımı, pasif (edilgen) bankanın hisse senetlerinin defter değerine oranından hareket eder. Bankanın piyasa değeri ikincildir. Önemli olan, bankanın geçmiş maliyetlerinde kullanılan defter değerine bağlı mu-

hasebe kayıtlarıdır. Banka birleşmelerinde yaygın kullanılan yöntemdir.

Olay çalışma yaklaşımı biçiminde ifade edilebilecek ikinci yöntemde hisse senedi fiyat verileri kullanılır. Birleşme sonrası borsa beklentileri dikkate alınır. Eğer, birleşme için ödenen fiyat, birleşme sonrası hisse senedi fiyatlarından fazla ise etkin banka zarar edecektir. Bu yaklaşımda birleşmeye konu olan bankanın hisse senetlerinin borsada işlem görmesi gerekir.

Banka birleşme ve satın alma yöntemleri hangi ülke açısından incelenirse incelensin, genellikle ilgili ülkelerin banka ve rekabet yasaları veya anti-tröst yasaları dikkate alınmak zorundadır.

b- Banka Birleşme ve Satın Almalarının Yasal Çerçevesi

Bankacılıkta füzyon, rekabeti sınırlandırıcı etkiler nedeniyle anti-tröst veya anti-kartel yasalarına uygun olmak zorundadır. Bu kısımda Avrupa Birliği (AB), ABD ve Türkiye örneği açıklanmaktadır.

i- Avrupa Birliği Birleşme Mevzuatı

Avrupa Birliği'nin anayasası niteliğindeki Maastricht Anlaş-

masının 85 ve 86. maddeleri kartel ve kısıtlama yasağı ile hakim durumun kötüye kullanılmasını düzenlemektedir (Tekinalp-Tekinalp, 1997: Laeuffer, 1993). Buna göre üye devletler arasında ticarete zarar vermeye müsaait, birlik içinde rekabeti engelleyici, kısıtlayıcı veya bozucu amaçla sahip işletmeler arası anlaşmalar, işletme birliklerinin kararları ve uyumlu eylemler 85. madde hükmünce hukuka aykırı bulunmuş ve yasaklanmıştır. Özetle, rekabeti engellemeye, kısıtlamaya ve bozmaya yönelik kartel ya da tröst oluşumları ilgili madde tarafından yasaklanmıştır. Öte yandan 86. madde, herhangi bir sebepten piyasada hakim durumdaki işletmenin, tekel olmaktan doğan güçlerini kötüye kullanmayı yasaklamıştır. Burada amaç, hakim gücün denetim altında tutulmasıdır.

Ancak, bu temel hükümlere karşın, 86. maddenin hakim gücün rekabeti engellendiğini belirleme niteliğinin bulunmaması gerekçesi ile AB Birleşme Yönetmeliği çıkarılmıştır (Palombo, 1997, 4). 21. 09. 1990'da yürürlüğe giren yönetmelik, birleşmeler kapsamına girecek işletmeler ile piyasada bağımsız hareket edip yoğunluk oranını art-

tıran ortak girişimleri kapsamaktadır. Birleşmelerle ilgili ülke mevzuatlarının yerine geçen ve uygulanan yönetmelik on iki üye ülke tarafından tanınmıştır. Rekabete yönelik bu düzenlemeler piyasa ekonomisinin etkin işlemesine yönelik iktisadi ve siyasi amaçlı hukuk normlarıdır.

Bankacılık alanında yapılan düzenlemeler olarak ifade edilebilecek Bankacılık Direktifleri'nin temel amaçlarında, üye ülkelerdeki kredi kurumlarına (AB literatüründe banka yerine kredi kurumları deyimi kullanılmaktadır) ilişkin faaliyet ve denetimlerin ortak standartlar kapsamında yapılmasıdır (Varışlı-Erdoğan, 1996: 34). Çünkü, rekabete ilişkin düzenlemelerle bütünleşmeyi sağlama ana hedefi bankacılık direktiflerinde de görülmektedir. Direktifler, üye ülkeler arasında bankacılık alanında korumacı veya liberal anlayışlı politikalarından kaynaklanan fırsat eşitsizliğini gidermektedir. Açıklanan yasal düzenlemeler ve politikalar, Avrupa Birliği ülkelerinin bankacılık sistemlerinin birbirine daha yakınlaştığını göstermektedir (Cassou, 1996: 46). Bu süreç üye ülkelerdeki lider bankaların, yeni bağlı kuruluşlar oluşturma ve kredi kurumlarını satın alma fa-

aliyetlerini arttırıcı etki yapmıştır.

ii – ABD Anti-Tröst Yasası (Sherman Yasası)

Sherman Yasası, AB'de olduğu gibi rekabeti bozucu ile engelleyici ve tekelleşmeye yönelik birleşmeleri suç saymaktadır (Tekinalp-Tekinalp, 1997: 332). 1890 tarihli Sherman Yasası'ndan sonra 1914 yılında çıkarılan Clayton Yasası'nda, fiyat ayırmacılığı ve iki firmanın birleşmeleri gibi konuları düzenlemiş, rekabeti engelleyici davranışlara sınırlama getirmiştir. Clayton Yasası, 1960 ve 1966 tarihli Banka Birleşmeleri Yasaları ile birlikte halen yürürlükte olup, rekabete potansiyel tehdit oluşturan birleşmelere izin vermemektedir (Palombo, 1997: 4).

iii – Türk Bankacılığında Füzyona Yönelik Yasal Düzenlemeler

Türk hukuk mevzuatlarına göre banka birleşme ve satın almaları öncelikle Bankalar Kanunu ile Ticaret, Borçlar, Rekabet ve Vergi Kanunları'nın ilgili hükümleri dikkate alınarak incelenecektir. Mevzuat bazen birleşme ve satın almaları kolaylaştırıcı iken, bazen engelleyici bir faktör olarak karşımıza çıkmakta-

dır. Türk Bankacılığının mevcut yapısı ve diğer unsurlar dikkate alınarak birleşme ve satın almaların kolaylaştırılabilmesi için vergi mevzuatlarında bazı değişiklikler yapılmıştır.

Bankalar Kanunu Açısından Füzyon*: 19. 12. 2000 tarih ve 4389 sayılı Bankalar Kanunu'na göre banka birleşme ve satın almaları 18. maddede düzenlenmiştir. Kanun koyucu füzyonla ilgili izin verme yetkisini Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'na (BDDK) vermiştir. İzin süresi üç ay ile sınırlı olup, aksi durumda geçersiz sayılacaktır. Birleşme ve devire konu olan bankanın mali durumunun düzeltilmesi amacıyla birleşme ve

devir işlemi süresince Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) tarafından munzam karşılıkları hesabından iadeler yapılabilir veya bu yükümlülükler ertelenebilmektedir.

Aynı madde hükümlerine göre gerçekleşen birleşme ve devirlerde 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu* hükümleri uygulanmaz. Birleşme ve devir işlemlerinin esas ve usulleri, izin veren makam olan BDDK tarafından çıkarılacak yönetmelikle belirlenecektir. İşlemin gerçekleşmesi ve kesinleşmesinden sonra devredilen bankanın bütün hak ve borçları ile mevduatı, devrolunan bankaya geçmektedir. Bu suretle devredilen bankanın tü-

* 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu şirketlerin birleşmesini 146-151 ile 451-452 maddeler arasında düzenlemiştir. Öte yandan, her tür işletmenin devri ve birleştirilmesi Borçlar Kanunu'nun (BK) 179 ve 180. madde hükümlerine tabidir. İşletmelerin aktif ve pasifiyle devri BK 179, bir işletmenin diğer bir işletme ile aktif ve pasiflerin karşılıklı olarak devralınması suretiyle birleştirilmesi BK 180. maddede düzenlenmiştir. Kooperatif şirketlerin devir ve birleşmesi ise Kooperatifler Kanunu'nun 84. maddesi hükümlerine göre gerçekleşmektedir (Arkan, 1998: 39-40, Moroğlu, 1986 109-111, Det. Bilgi için Bkz, Poroy-Tekinalp-Çamoğlu, 1997).

** 25. 4. 1985 tarih TMSF ve 3182 sayılı eski Bankalar Kanunu Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nu 65-68 maddeler arasında açıklamakta idi. Yeni kanun ile aralarındaki en önemli fark TMSF'nun, T. C. Merkez Bankası'nın bünyesinden alınarak, 15. maddenin (4) numaralı fıkrasına göre idare ve temsil yetkisinin Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurumu'na verilmesidir. Ayrıca, Fon kapsamındaki bankaların devir ve birleştirilmesini düzenleyen 14. maddenin 6. fıkrasında 4491 sayılı ve 17. 12. 1999 tarihli kanun ile eklenmiştir. Bu düzenleme 9 Aralık 1999 tarihinde IMF ile imzalanan Stand-By Anlaşmasından sonra yapılmıştır. Kanun'un 19. 12. 1999'da Resmî Gazete'de yayımlanmasından itibaren bir dizi kararlar alınmış, örneğin beş özel ticari bankaya TSMF'nca el koyulmuştur (DPT, 1999: 58).

zel kişiliği sona ermekte ve kaydı Ticaret Sicilinden silinmektedir.

Öte yandan, Bankalar Kanunu'nun 14. maddesi banka birleşme ve devri ile ilgili bazı düzenlemeleri içermektedir. Kanunun 15. Madde hükmü uyarınca faaliyet gösteren Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu** (TMSF) sözü edilen 14. maddenin (5) numaralı fıkra hükümlerine göre hisseleri kendisine intikal eden bankanın; gerektiğinde mali ve teknik yardım da sağlamak suretiyle, varlık ve yükümlülüklerini kısmen veya tamamen, mevcut bankalardan istekli olanlara ya da kurulacak bir bankaya devretmeye veya bankayı isteklisi bulunan başka bir bankayla birleştirmeye yetkilidir (6a).

Yukarıdaki açıklamalar doğrultusunda Bankalar Kanunu'na göre banka devir ve birleşmeleri iki biçimde gerçekleşmektedir. Birincisi faaliyetlerine devam eden mevcut bir bankanın, diğer banka ve/veya bankalara devri ya da birleşmesidir. İkinci yöntem kanunun 14. maddesi uyarınca faaliyetlerine el koyulan ve Fon'un denetimine geçen bir bankanın devredilmesi ve birleştirilmesidir. Aynı maddenin (6) numaralı fıkrasının (a) bendine göre bu durumdaki bankalar ya

yeni kurulacak bir bankaya devredilebilir, ya da talep bulması halinde başka bir banka ile birleştirilebilir.

Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu tarafından gerçekleştirilen devir ve birleşmelerde, yasa koyucu işlemleri kolaylaştırıcı bir unsur olarak belirli muafiyetler tanımıştır. 4491 sayılı kanun ile eklenen bir fıkra (madde 14 fıkra 7) bu durumu düzenlemektedir. Bu "... Fonca yapılan devir ve birleşme işlemlerinde bu Kanunun 7. maddesi 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu hükümleri ile devir ve birleşmeye tabi tutulacak bankaların toplam aktiflerinin sektör içindeki paylarının % 20'yi geçmemesi kaydıyla 4045 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanunun 7, 10 ve 11'nci maddeleri uygulanmaz..." hükmü ile açıklanmaktadır.

Fon, hisseleri ve/veya yönetim ve denetimi kendisine intikal eden bankaları üçüncü kişilere devretme görevi ve yetkisine sahiptir (Madde15-1). Fonun yönetimi ve temsili Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'na ait olup, bankaların devir ve birleşmelerinde belirleyici kurumdur.

Ancak, Bankalar Kanununun 17. maddesi banka devir ve

birleşmelerini düzenlerken, Fon'un bazı işlevleri, özellikle 14. madde kapsamında, incelenen kanunun önünde bir engel olarak görülebilmektedir (TBB, 2000: 3). Şöyle ki, mali bünyesi bozulan bankaların Fon bünyesine alınması ve Kanunun ilgili maddelerinde (14 ve 15) sayılan bazı muafiyetlerle donatılması birleşmeyi engelleyici bir durumdur. Çünkü, bir yandan mali yapısı bozulan bankaların mali sistem dışına çıkmalarına izin verilmemesi, diğer yandan Hazine Müsteşarlığı'nın yeni banka kuruluşlarını engellemesi rekabeti bozucu bir davranıştır. Dolayısıyla rekabet şartlarının sınırlandırılması banka birleşmelerini engelleyici nitelik arz etmektedir.

Rekabetin Korunması Hakkında Kanun Açısından Füzyon***: Mal ve hizmet piyasalarındaki rekabeti engelleyici, bozucu veya kısıtlayıcı anlaşma, karar ve uygulamaları ve piyasaya hakim olan teşebbüslerin bu hakimiyetlerini kötüye kullanmalarını önlemek, bunun için gerekli düzenleme ve denetlemeleri yaparak rekabetin korunmasını sağlamayı amaçlayan 4054 sayılı

Rekabet Kanunu'nunda birleşme ve devralmalar 7-11. maddeler arasında düzenlenmiştir. Kanunun 7. maddesi birleşme ve devirlerin hangi yöntemlerle yapılabileceğini açıklamaktadır. Buna göre, Bankalar Kanunu'nun 14. Maddesinin 7 numaralı fıkrası hariç olmak üzere, hakim durum yaratmaya veya hakim durumlarını güçlendirmeye yönelik birleşmeler ve devralmalar hukuka aykırı ve yasaktır. Diğer bir ifadeyle, ülkenin tamamı veya bir kısmında bankacılık piyasası da dahil, herhangi bir mal ve hizmet piyasasındaki rekabeti önemli ölçüde azaltacak birleşme ve devralmalar Kanunun 7. maddesince yasaklanmıştır.

Banka birleşme ve devralmalarında yapılacak işlem sonucunda hakim durum yaratmama koşulu ile herhangi bir engel yoktur. Ancak bu, Rekabet Kurulu'nun izni ile gerçekleşecektir (md 10). Birleşmeye konu olan bankaların toplam aktiflerinin sektör içerisindeki payları % 20'yi geçmemesi durumunda Rekabet Kanunu'nun 7, 10 ve 11. maddeleri uygulanmamakta-

*** Bu bilgiler, Akgüç, 1974 ve 1980; Başol, 1993; TBB, 1992 ve 1999 yıllığı ile www.tbb.org.tr sitesinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

dır. Bundan amaç, birleşme ve devralmaların kolaylaştırılması olarak açıklanabilir. Öte yandan, işletmeler fiilen birleşmişlerse Rekabet Kurulu bunların ayrılma-larına da karar verebilir (Aslan, 1997: 116). Burada dikkate alınan ölçüt ilgili işletmelerin sahip oldukları pazar payıdır.

Bankalar Kanunu ve Reka- bet Kanunu'nun füzyon konu- sundaki hükümleri açıklandıktan sonra Vergi Kanunlarından da söz etmek yararlı olacaktır. Türk Vergi Mevzuatında 2000 yılı sonlarında yapılan düzenle- melerle banka birleşmelerinin cazip kılınması amaçlanmıştır. Buna göre, 30 Kasım 2000 tarih ve 24246 (1. Mükerrer) sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 4605 sayılı kanun ile banka bir- leşmelerinin önünün açılabilme- si amaçlanmıştır. BDDK'nun iz- ni ile birleşen bankalar, değer artışı nedeniyle kurumlar vergi- si, harç ve damga vergisi ödeme- yecektir. Sözü edilen muafiyet- ler üç yıl geçerli olacaktır.

5- DÜNYADA BANKA BİRLEŞME VE SATIN ALMA ÖRNEKLERİ

Uluslararası sermaye hare- ketlerinin şerbestleşmesi, kur riskinden korunmak için türev piyasalar ve ürünlerin iletişim

sektöründeki büyük atılımlarla desteklenerek gelişmesi gibi fak- törlerle finansal işlemler dünya ekonomisi içerisinde çok önemli bir yer tutmaktadır. Öte yandan günümüzde, ekonominin çoğu sektöründe olduğu gibi bankacı- lık sektöründe de yerel ve ulusal bankalar uluslararası bankalarla rekabet etmek zorunda kalmak- tadır. Piyasaların giderek daha uluslararası hale gelmesi, reka- bet etkinliğinin artık eskiden ol- duğu gibi küçük güzel, büyük kötüdür ilkesine dayanmaması- na neden olmuştur (Wolf, 1998: 140)⁽²⁾.

Ekonomide yaşanan sözü edilen dönüşümler ile finansal ve ekonomik krizler, bankacılık sek- töründe birleşmeler ve satın al- malar yoluyla rekabet edilebilirli- ğin korunması veya sağlamlaştı- rılması sürecini yaratmaktadır. Günümüz banka birleşme ve sa- tın almalarında görülen ikinci et- ken, hükümetlerin bankacılık sektörlerini yeni ekonomik dü- zende yeniden yapılandırma poli- tikalarından kaynaklanmaktadır.

a. *Bankacılık Sektörlerinin Yeniden Yapılandırılması Kapsamında Banka Birleşme ve Satın Alma Örnekleri*

Dünya finans piyasalarında

yaşanan değişimlere uyum sağlabilmek amacıyla bazı ülkeler bankacılık sektörlerinde yeniden yapılandırma faaliyetleri doğrultusunda birleşme ve satın alma girişimlerinde bulunmaktadır. Bu girişimler, yabancı bankalar, devlet ve ulusal firmalarla sürdürülmektedir (Aydın vd, 2000). Asya krizi ile birlikte, Tayland, Malezya ve Endonezya ekonomileri durgunlukla karşı karşıya kalmışlar, takipteki kredilerin toplam krediler içerisindeki oranı çok hızlı bir biçimde artmıştır.

Endonezya'da IMF programı kapsamında 17 banka kapatılmıştır. Kriz öncesi Dünya Bankası verilerine göre Endonezya'da 178 banka vardır. Eylül 1998 itibarıyla 4 kamu bankası birleştirilerek Bank Mandiri adını almıştır. Bankalar mevzuatında yapılan değişikliklerle yabancı bankalara banka satışı izni verilmiş olup, büyük bir ulusal banka, bir İngiliz Bankası tarafından satın alınmıştır.

Kriz öncesi 24 bankanın faaliyet gösterdiği Malezya, Eylül 1999 itibarıyla bütün bankaların 6 büyük grup içinde birleşmelerini öngörmüştür.

Güney Kore'ye bakıldığında, yeniden yapılandırma kapsamında bankacılık sektöründe büyük

bankaların birleştirilerek öncülük bankalar olmaları sağlanmıştır. 1998 yılı başlarında Korea First Bank ve Seoul Bank, Kore Mevduat Sigorta Şirketi tarafından sermayeleri artırılarak kamulaştırılmıştır. Kore hükümeti bankacılık sektöründe, birleşmelerle çok sayıda küçük bankanın yarattığı verimsizliği gidermeye ve ölçek ekonomisinden yararlanılarak rekabetçi bir ortamın yaratılmasına uğraşmaktadır. Bu kapsamda "Finansal Piyasaların İyileştirilmesi Kanunu" hükümlerinde birleşmeleri kolaylaştırıcı ve özendirici tedbirler, örneğin vergi teşvikleri gibi, getirilmiştir.

b. Avrupa Birliğinde Banka Birleşme ve Satın Alma Örnekleri

Avrupa Birliği üyesi ülkelerin bankacılık sektöründe füzyonu hızlandıran ana etken 7 Şubat 1992 tarihinde Maastricht'te imzalanan Avrupa Birliği Anlaşması ve buna bağlı çıkarılan yasal düzenlemelerdir (Cassou, 1996, Palombo, 1997). Tek Pazar haline gelen Avrupa'da daha etkin faaliyet gösterebilme arzusu ve bunun rekabeti bozmaya-çak biçimde Bankacılık Direktifleri ile denetim ve gözetim sağlayarak düzenlenmesi banka bir-

leşme ve satın almalarında önem kazanmıştır.

Maastricht Anlaşması ve Yatay Birleşmeler Talimatı öncesi seçilmiş ülkelerde banka füzyonları, aşağıdaki tabloda yatay ve bölgelerarası füzyon olarak gösterilmiştir.

Tablodan görülebileceği gibi, banka füzyonlarında ülke bağlamında yoğunluk İtalya (128 işlem) ve Almanya'dadır (93 işlem). Seçilmiş altı ülkede 1988-1992 yılları arasında 492 adet banka füzyonu gerçekleştirilmiştir. İşlemlerde yoğunluk özellikle banka satın almalarındadır. İncelenen dönemde örneğin İtalya'da 79, Almanya'da⁽³⁾ 70 banka satın alınmış, buna karşın en az işlem Fransa'da 2 banka ile olmuştur. Bölgelerarası füzyonda, Fransa 20 işlem ile öne çıkmaktadır.

Banka özeline inildiğinde son yıllardaki birleşme büyüklükleri ile ilgili ülkeler bazında şu örnekler verilebilir. Alman bankacılık sektöründe üç büyükler olarak adlandırılan Deutsche Bank, Dresdner Bank ve Commerzbank farklı kombinasyonlarla birleşme yollarını aramıştır. Başlangıçta, 899 Milyar dolar varlık büyüklüğüne sahip Deutsche Bank ile Dresdner Bank

birleşmesi gündeme gelmiş, yaklaşık 1.4 Trilyon dolarlık bir büyüklüğe ulaşacak bu birleşme sonuçsuz kalmıştır (Hamburger Morgenpost, 5.04.2000). Öte yandan, yaklaşık 225 Milyar dolarlık bir birleşme girişimi Bankgesellschaft Berlin ile Norddeutsche Landesbank Girozentrale (Nord/LB) arasında başlamıştır (Die Welt, 17. 07. 2000). Yeni oluşacak bankanın yatırım bankacılığı ile büyük müşterilere yönelik işlemler ve uluslararası bankacılık faaliyetlerinde bulunacağı, özel müşteri hizmetleri ile diğer firmalarla olan bankacılık işlemleri yanı sıra gayrimenkul işlemlerinin gruba bağlı diğer bankalar üzerinden geçirileceği bildirilmektedir.

İngiltere'de de Barclays Bank ile National Westminster-Bank birleşmesi, yaklaşık 550 Milyar dolar tutarında toplam varlıkları olan bir bankayı ortaya çıkaracaktır.

Danimarka'da ülkenin ikinci büyük bankası Unidanmark ile Finlandiya-İsveç sermayeli Merita Nordbanken birleşme kararı almışlardır (Banka ... 2000; 47). Birleşme ile doğacak yeni grubun piyasa değerinin 15 Milyar dolar olacağı ve üç ülkede yaklaşık dokuz milyon müşteriye hiz-

met sunacağı belirtilmektedir. Bankacılık sektöründe yoğunlaşmanında etkisiyle hızlanan birleşme sonrası ortaya çıkacak bankanın, bankacılık piyasasındaki payının Finlandiya'da % 40, Danimarka'da % 25 ve İsveç'te % 20 olacağı tahmin edilmektedir. Danimarka kökenli Unidanmark, 1990 yılında ülkesinin üç büyük bankasının birleşmesiyle oluşan bir bankadır.

c- Japonya ve ABD'nde Banka Birleşme ve Satın Almaları

Asya krizi sonrasında Japon ekonomisinde ortaya çıkan durgunluk, bankacılık sektöründe yeniden yapılanma arayışlarını arttırmıştır. Dev banka birleşme çabaları bu dönemde yoğunlaşmıştır. Örneğin, 2005 yılı sonunda tamamlanması planlanan Dai-Ichi Kang-Yo, Fuji ve Japonya Sanayi Bankası birleşme

girişimi dünyanın en büyük bankasını yaratacaktır (Banka... , 2000: 47). Bununla birlikte, birleşme çalışmaları devam eden Sunitomo ve Sakura Bank yaklaşık 1.3 Trilyon dolar varlığa sahip yeni bir bankanın doğacağı işaretini vermektedir.

Banka birleşme ve satın almalarının daha çok yaşandığı ve bankacılık sisteminin piyasa yoğunlaşmasını önleyecek tarzda olduğu ABD'nde 1980- 1990 döneminde 412 adet küçük tasarruf kuruluşu füzyona konu olmuştur (Aydın vd, 2000; 71).

6- TÜRK BANKACILIGINDA FÜZYON GERÇEKLEŞMELERİ

Türk bankacılık sektöründe banka birleşme ve satın almalarının çok az örnekler dışında gerçekleştiğini söylemek müm-

TABLO
AB Ülkelerinde Banka Füzyonları (1988 – 1992)

Ülkeler	Yatay Füzyon				Bölgeler Arası Füzyon	Genel Toplam
	Birleşme	Satın Alma	Çoğunluk Edinme	Toplam		
Almanya	11	70	12	93	9	102
Belçika	2	5	4	11	10	21
Fransa	1	2	16	19	20	39
Hollanda	7	5	3	15	3	18
İngiltere	1	14	9	24	4	28
İtalya	24	79	25	128	5	133

Kaynak: Palombo 1997'den derlenmiştir.

kün değildir. Ayrıca, Türkiye'de füzyon politikası bir strateji olarak izlenmemiştir. 1980 öncesi dönem hariç tutulduğunda son yirmi yıldır bankacılıkta birleşme ve satın almalar ya da devirler iki yöntemle gerçekleşmiştir. Bunlar, kamu bankalarına devir ile TMSF'na devir şeklindedir. Türk bankacılık tarihindeki ilk ulusal bankadan günümüze füzyon örnekleri ulaşılabilen kaynaklardan derlenmiş ve toplam yirmi işlem sıralanmıştır.

Türk bankacılık tarihinde öncü ulusal banka 1863 yılında kurulan Memleket Sandıkları'dır. Memleket Sandıkları, günümüz Avrupa bankacılığında tarımsal alana yönelik faaliyet gösteren birim kredi kooperatif bankalarının ilk örneklerindedir. Sözü edilen kredi kurumundan başlayarak 2001 yılına kadar geçen yaklaşık 140 yıllık dönemdeki banka birleşme ve satın almalar ile devirler aşağıda sırasıyla verilmektedir*.

1. Menafi Sandıkları'nın Ziraat Bankası'nı oluşturmak için birleştirilmeleri. 1863 yılında kurulan Memleket Sandıkları'nın adı 1883 yılında Menafi Sandıkları olarak değiştirilmiş ve bunlarda 28.08.1888 tarihli nizamname ile birleştirilmiştir.

2. İtibari Milli Bankası (1916), 1927 yılında İş Bankası ile birleşmiştir.

3. Türkiye Sanayi ve Kredi Bankası'nın Sümerbank'a devri. 29. 04. 1925 yılında 633 sayılı kanunla kurulan Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası 7.07.1932 tarih ve 2064 sayılı kanunla "Türkiye Sanayi ve Kredi Bankası" ünvanını almış ve 1933 yılında bütün aktif ve pasifi ile birlikte Sümerbank'a devredilmiştir.

4. Emlak ve Eytam Bankası'nın Türkiye Emlak ve Kredi Bankası'na devri. 1927 yılında 844 sayılı kanunla kurulan banka, 1946 yılında bütün aktif ve pasifi ile birlikte devredilmiştir.

5. Türkiye Eski Muharipler Bankası-Muha Bank (1950) ile Tümsu Bank (1957), 1959 yılında Türkiye Birleşik Tasarruf ve Kredi Bankası adı altında birleşmiştir.

6. Türkiye Turizm Bankası (1955), 1960 yılında 7470 sayılı kanunla T. C. Turizm Bankasına devredilmiştir.

7. Türk Ekspres Bankası (1953) ile Buğday Bankası (1955), Anadolu Bankası adı altında 1962 yılında birleşmiştir.

8. Halk Sandıkları'nın Halk Bankası'na katılımı. Halk Ban-

kası tarafından 1938 yılında kurulan İstanbul ve Ankara Halk Sandıkları ile, 1957 yılında kurulan İzmir Halk Sandığı 1963 yılı sonunda Halk Bankası'na katılmıştır.

9. İstanbul Bankası, Hisarbank ve Ortadoğu İktisat Bankası 1983 yılında T. C. Ziraat Bankası'na devredilmiştir.

10. İstanbul Emniyet Sandığı 1984 yılında T. C. Ziraat Bankası'na devredilmiştir.

11. Türkiye Öğretmenler Bankası (1959), 22 05 1992 tarihinde T. Halk Bankası'na devredilmiştir.

12. Denizcilik Bankası (1952), 20 11 1992 tarihinde Türkiye Emlak Bankası'na devredilmiştir.

13. Bank Ekspres (1992) ve Türk Ticaret Bankası-Türkbank (1912), 1998 yılında Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na (TMSF) devredilmiştir.

14. Interbank (1888), 1999 yılında TMSF'na devredilmiştir.

15. Egebank (1928), Eskişehir Bankası-Esbank (1927) Sümerbank (1933), Türkiye Tütüncüler Bankası-Yaşarbank (1924) ve Yurt Ticaret ve Kredi Bankası-Yurtbank (1993), 22. 12. 1999

tarihinde TMSF'na devredilmiştir.

16. Kapital Bank T.A.Ş. ve Etibank A.Ş., 27.10.2000 tarihinde TMSF'na devredilmiştir.

17. Demirbank T.A.Ş. , 6.12. 2000 tarihinde TMSF'na devredilmiştir.

18. TMSF kapsamındaki beş banka 19.02.2001 tarihinde BDDK tarafından birleştirilmiştir. Birleşme, Sümerbank A.Ş. bünyesine Egebank A.Ş., Yurt Ticaret ve Kredi Bankası A.Ş., T. Tütüncüler Bankası Yaşarbank A.Ş. ile Bank Kapital T.A.Ş. 'nin aktif ve pasiflerinin tamamen devredilmesi ile gerçekleştirilmiştir.

19. Ulusal Bank A.Ş., 28.02.2001 tarihinde TMSF'na devredilmiştir.

20. İktisat Bankası T.A.Ş., 15.03.2001 tarihinde TMSF'na devredilmiştir.

Banka birleşmeleri, devirle-re kıyasla daha azdır. Devirler, çoğunlukla TMSF ile kamu bankalarına devir biçiminde gerçekleşmiştir. Dolayısıyla bankacılık piyasasından çıkışı ancak kamuya devir ile mümkündür. 1980-1992 döneminde altı özel ve ticari banka kamu bankalarına devredilirken, 1998-1999 yıllarında

özel sermayeli sekiz ticaret bankası TMSF'na devredilmiştir. 9 Aralık 1999 tarihinde IMF'na verilen niyet mektubu ve yeni başlatılan enflasyonla mücadele programını izleyen günlerde beş özel ticari banka TMSF kapsamına alınmıştır. 2000 yılında uygulanan dezenflasyon politikaları sürecinde üç özel ticari banka TMSF'na devredilmiş, özel bir yatırım ve kalkınma bankasının bankacılık faaliyet yapma izni kaldırılmıştır. Yukarıdaki listede de belirtildiği gibi 2001 yılının Ocak ayında BDDK tarafından TMSF kapsamındaki beş banka birleştirilmiştir. 2001 yılı Şubat ve Mart aylarında da iki özel ticari banka Fon'a devredilmiştir. Sümerbank bünyesinde birleştirilen dört banka hariç tutulduğunda TMSF kapsamında Nisan 2001 itibari ile dokuz banka mevcuttur. Sözü edilen devir işlemleri, bankacılık sektöründen çıkışın girişteki sınırlayıcı koşullardan daha kolay olduğu anlamına gelebilir. Kısaca, bankacılık piyasasında çıkış artık mevcut koşullarda TMSF'na devir şeklinde gerçekleşmektedir.

7- BANKACILIKTA FÜZYONUN SONUÇLARI

Banka birleşme ve satın almaları sonucunda iki etki görül-

mektedir. Bunlardan birincisi bankaların etkinlikleri ve verimlilikleri üzerindeki olumlu etkiler, diğeri rekabetin azaltılması ve toplumsal refah kaybı şeklinde ifade edilebilecek olumsuz etkilerdir.

a- Bankaların Etkinlikleri Üzerine Etkileri

Bankacılıkta etkinlik, bankaların tasarruf sahipleri ve yatırımcılar arasındaki mali aracılık işlevini yerine getirmesi biçiminde tanımlanabilir (Aydoğan - Çapoğlu, 1989: 23). Tam rekabet koşullarında verimlilik ve etkinlik aynı anlamda kullanılırken, bankaların mikro düzeydeki verimliliği, makro düzeyde etkin olduğunu göstermektedir. Bunun ölçümü kârlılık ile yapılmaktadır. Rekabet nedeniyle minimum düzeyde olan kârlar, etkinliğin bir göstergesidir. Öte yandan bankacılık piyasasında oligopolistik bir yapı var ve bankalar kârlı ise bu durumda etkinlikten söz etmek mümkün olmaz. Çünkü, piyasada az sayıda bankanın belirlediği fiyatlar, örneğin mevduat faizleri, bankaların etkinliğini göstermeyecektir.

Etkin bir bankacılık sistemi ile daha fazla tasarrufun daha fazla yatırıma dönüştürülmesi ve kaynak dağılımının optimal bir

noktaya çekilmesi mümkün olabilmektedir. Bankacılıkta etkinlik, bankalararası rekabetin artması, maliyetlerin düşmesi, monopolistik rantın ortadan kalkması ve daha uygun fiyatlarla mevduat toplanması, karşılığında da firmaların uygun koşullarla kredilendirilmesi demektir. Bankaların analizinde, mikro ekonomiye konu olan diğer firmalar gibi faaliyette bulunduğu ölçek, aktif ve pasiflerinin kompozisyonu, bankanın verdiği kredilerin faiz oranı, vadeli-vadesiz hesaplardan elde ettiği getirileri ele alınır (Ertürk, 1984: 120). Banka performansı ölçülürken kullanılan kredi/aktif rasyosu, kredilere uygulanan faiz oranında olduğu gibi diğer çıktı performansını da belirleyecektir. Bankaların birleşmeden sonra etkinlikleri ve verimlilikleri hesap edilirken kârlılık ve maliyet yapıları dikkate alınmaktadır (Berger, 1993; Sümer, 2000; Palumbo, 1997). Bunlar, özkaynaklar ve aktiflerin verimliliği rasyoları ile personel giderlerinin toplam aktiflere oranı ve faiz dışı giderlerin toplam giderlere oranı rasyolarıdır⁽⁴⁾. Banka birleşme ve satın almalarında arzu edilen olumlu sonuçlar aşağıdaki faktörlerle daha başarılı olabilmektedir (Sümer, 2000: 3).

– Yatay birleşmeler daha başarılıdır. Diğer bir ifadeyle, hedef banka ile alıcı banka aynı pazarda olduğu için personel ve sabit yatırımlarda maliyet düşüşü sağlanabilecektir. Örneğin, 1981-1986 arasında ABD'deki birleşmeler üzerine yapılan bir araştırmada (Rhoades, 1993) yatay birleşmelerin ölçek ekonomisi yarattıkları gözlenmiştir.

– Hedef bankanın nispi büyüklüğü, birleşme sonrası uyum sorunlarının artmasına yol açabilmektedir.

– Sinerji etkisi, küçük ölçekli bankaların birleşmesinde daha çok görülmektedir. Ölçek ekonomisine ulaşma bu tür banka birleşmelerinde daha yoğundur.

– Alan ekonomisi söz konusu olduğunda bankanın faaliyet alanının genişlemesine bağlı olarak maliyetlerin azaldığı ve kârlılığın arttığı sonucuna ulaşılmaktadır.

– Mekansal füzyon türlerinden pazarlar arası birleşmeler, ölçek ekonomileri özelliği taşımasa da alıcı bankaların gelecekteki kâr dalgalanmaları ve risklere karşı uyum sağlayabilmeleri açısından dikkate alınabilmektedir.

b- Birleşme ve Satın Almaların Olumsuz Etkileri

Bankacılık sektöründe yaşanan füzyon işlemleri her zaman bankaların performansları üzerine olumlu etki yapmayabilir. Ayrıca füzyonların genel karakteristik özellikleri rekabeti sınırlayıcı ve toplumsal refah kaybı yarATICI sonuçlarının olmasıdır (Hahn, 1981: 259).

Bankacılık sektöründeki rekabet dışı davranışlar ikincil bir etkiyle ekonomiyi daraltıcı sonuçlar doğuracaktır (Aydınlı, 1994: 1). Mevduat ve kredi faiz oranlarının ekonominin bütününe yönelik etkileri önemli boyutlardadır. Bu durumda sektördeki üretim ve fiyat düzeylerini optimal noktaya çekecek önlemlerin alınması ve tam rekabet ortamının nesnel koşullarının sağlanması gerekecektir. Öte yandan birleşme ile rekabeti bozucu etkileri olan banka yoğunlaşması önlenmelidir. Banka birleşmeleri sektörde emek piyasalarını olumsuz etkileyebilecek unsurlara sahiptir. Personel giderlerinin azaltılmasına bağlı olarak çalışanlar işlerini kaybetme tehlikesi ile karşılaşabilecektir.

GENEL DEĞERLENDİRME

Bankacılıkta füzyon, banka

birleşmeleri ve satın almaları ya da devirleri şeklinde gerçekleşmektedir. Bankacılıkta füzyon, mekansal ve birleşme sonrasında yönetim hakkının devredilmesi oranı ölçütlerine göre bir ayrıma tabi tutulabilir. Mekansal anlamda füzyon, yatay ve pazarlararası birleşme ile açıklanır. Yatay birleşme ile ölçek ekonomisini sağlamak hedeflenirken, diğeri yeni pazarlarda farklı ürünlere dayalı risklerin ve maliyetlerin azaltılmasını amaçlar.

Ulusal ve uluslararası finans piyasalarındaki kurumlar ve araçlar yönünden yaşanan gelişmeler bankaları füzyona iten dışsal faktörlerdir. Globalleşme süreci ile birlikte deregulation ve intermediation birleşmelerin sınırlar ötesine taşınması sonucunu yaratmıştır. Bankaların işlem maliyetleri baskısı, gerek yukarıdaki süreç, gerekse bankaların yönetim politikaları ile birlikte kalite arayışları ve mali ürünlerdeki yenilikler, banka birleşme ve satın almalarını uyaran içsel faktörlerdir. Elektronik bankacılık kapsamında ev ve ofis bankacılığı maliyetleri düşürücü etkiler yapmaktadır. ABD için yapılan hesaplamalarda, banka şubesinde 1.08 dolar maliyetle yapılan bir işlem, elektronik ortamda 0.13 dolara düşmektedir. Banka-

cılıkta yeni bir rekabet ortamı yaratan bu gelişmelere uyum sağlayamayan ve yeni yatırımların maliyetini karşılayamayacak bankalar, büyük ve orta ölçekli bankalar tarafından satın alınacaktır.

Banka satın almaları veya birleşmeleri gerçekleştirilirken muhasebe ve olay çalışma yaklaşımından söz edilir. Banka birleşmelerinde yaygın yöntem, bankanın geçmiş maliyetlerinin kullanılarak defter değerine bağlı muhasebe yaklaşımıdır. İşlemler gerçekleştirilirken rekabetin sınırlanmaması ya da engellenmemesi için bankacılık ve anti-kartel yasaları devreye sokulmaktadır. AB için banka füzyonlarında, Bankacılık Direktifleri ile Maastricht Antlaşması'nın rekabeti düzenleyen 85 ve 86. maddeleri geçerlidir. Piyasa ekonomisinin fonksiyonel işlerliğinde ana görevi üstlenen rekabet, ABD'nde 1890 tarihli Sherman Yasası ile 1914 tarihli Clayton Yasası'nda koruma altına alınmıştır. Bu yasalarla birlikte 1960 ve 1966 tarihli Banka Birleşme Yasaları banka füzyonlarını düzenlemektedir.

Bankacılıkta füzyonun dünya örnekleri incelendiğinde iki amaç doğrultusunda yapıldığı

ortaya çıkmaktadır. Güneydoğu Asya Ülkeleri ile Arjantin, Brezilya ve Şili gibi ülkelerde, ekonomide yaşanan hızlı dönüşümlere uyum ve finansal krizlerin etkisinden kurtulmak amacı öne çıkmaktadır. Bu nedenle bankacılık sektörü, mali reformlar ya da yeniden yapılandırma çalışmalarına konu edilmektedir. İkincisi, optimal banka ölçeğinin yaratılması ve dünya pazarlarında global rekabet edebilmek amacıyla banka füzyonlarının gerçekleştirilmesidir. 1992 sonrası AB Tek Pazar olgusu, AB'nde banka birleşme ve satın alma sürecini hızlandıran bir etki yapmıştır.

Türk bankacılığında füzyon incelenirken çok farklı boyutları dikkate almak gerekir. Bankacılık sektörünün mevcut yapısının analizi, Türkiye ekonomisinin özgün koşulları ve AB üyelik beklentisi ile füzyona ilişkin yasal düzenlemeler bankacılık birleşme ve satışlarının içsel ve dışsal boyutunu vermektedir. Yasal düzenlemeler olarak, Bankalar Kanunu ile Rekabet Kanunu öncelikli konuma sahiptir. Türk vergi mevzuatlarında Kasım 2000'de yapılan düzenlemeler banka füzyonlarının kolaylaştırılabilirliği şeklinde değerlendirilebilir.

Bankacılıkta füzyonun sonuçları, bankaların etkinlikleri ya da verimlilikleri test edilerek analiz edilmektedir. Bankaların kârlılık ve maliyet yapıları etkinlik oranlarından hareketle hesaplanır. Özkaynaklar ve aktiflerin verimliliği ile gider yapısına ilişkin rasyolar etkinlik analizlerinde yoğun biçimde kullanılır. Banka füzyonlarında da genel füzyon işlemlerinde olduğu gibi Sinerji Etkisi beklenir. Ancak banka birleşmeleri, bazen rekabeti sınırlayıcı ve toplumsal refah kaybı yaratıcı sonuçlar yaratabilir.

İkibinli yıllara girerken enflasyonun düşürülmesine yönelik politikalar Türk bankacılığında yeni bir dönemi aralamışken, Şubat 2001 krizi bu yeni dönemin gecikmesine yol açacaktır. Bu süreçte Türk bankalarının füzyon stratejilerini geliştirmeleri en iyi seçim olacaktır.

KAYNAKÇA

A- Kitaplar ve makaleler

AKGÜÇ, Öztin (1974); "Cumhuriyet Döneminde Bankacılık Alanında Kurumsal Gelişmeler", Türk Bankacılığında 50. Yıl, Banka-Mali ve Ekonomik Yorumlar, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul.

AKGÜÇ, Öztin (1980); "Türkiye'de Bankacılığın Gelişimi", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi, Ed.

Memduh Yaşa, Akbank Kültür Yayını, Apa Ofset Basımevi, İstanbul.

AKGÜÇ, Öztin (1998); Finansal Yönetim, Muhasebe Enstitüsü Yayın No: 65, Muhasebe Enstitüsü Eğitim ve Araştırma Vakfı Yayın No:17, Yenilenmiş 7. Baskı, Avcıol Basım-Yayın, İstanbul.

ALTAY, N. Oğuzhan (1997); Belediye Bankacılığı, Egc Belediyeler Birliği Yayını No: 1, İzmir.

ALTUNBAŞ Y., A. Sarısu (1999); Avrupa Birliği Sürecinde Türk ve Avrupa Bankacılık Sistemlerinin Karşılaştırılması, TBB Yayın No: 200. İstanbul

ARKAN, Sabih (1989); Ticari İşletme Hukuku, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayını, 4. Baskı, Sözkese Matbaacılık, Ankara.

ASLAN, İ. Yılmaz (1997); Rekabet Hukuku ve Rekabetin Korunması Hakkında Kanun, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa.

AYDAN, Aydın vd. (2000); "Bankacılık Sisteminde Mali Bünye Sorunları ve Yeniden Yapılandırmada Ülke Uygulamaları", TBB Bankacılar Dergisi, Sayı 32.

AYDINLI, İbrahim (1996); Türk Bankacılık Sistemi Piyasa Yapısı 1991-1994, Sermaye Piyasası Kurulu Yayın No 40, Tisamat Basım Sanayi, Ankara.

AYDOĞAN, K., G. Çapoğlu (1989); Bankacılık Sistemlerinde Etkinlik ve Verimlilik: Uluslararası Bir Karşılaştırma, MPM Yayınları: 397, Ankara.

BAŞOL, Koray (1993); Türkiye Ekonomisi, Genişletilmiş 4. Baskı, Anadolu Matbaası, İzmir.

BERK, Niyazi (1995); *Finansal Yönetim*, 2. Baskı, Türkmen Kitabevi, İstanbul.

CASSOU, Pierre H (1996); "Avrupa Bankacılık Mevzuatı", TBB Bankacılar Dergisi, Sayı 16 Şubat.

ÇOLAK, Ö. F., N. Coşkun (1996); "Bankacılık Sektöründe Rekabet ve Banka Birleşmeleri", içinde: *Finansal Piyasalar ve Para Politikası*, Ö. F. Çolak, Gazi Kitabevi, Ankara.

DİCHTL, Erwin (1995); "Konsequenzen einer Deregulierung", *Wist-Wirtschaftswissenschaftliches Studium*, Heft 5, 24. Jahrgang, Mai.

DUMAN, Mustafa (2000); "Bankacılık Sektöründe Finansal Riskin Ölçülmesi ve Gözetiminde Yeni Bir Yaklaşım: Value at Risk Metodolojisi", TBB Bankacılar Dergisi, Sayı 32.

ERDEM, Şükrü (1997); "Mali Piyasalarda Sistem Riski ve Önlemler", Hacettepe Üniversitesi, İİBF Dergisi, Cilt 15, Sayı 2.

ERTUNA, C. ; N. O. Altay (1996); *Ege Finans Merkezi İzmir, İzmir Ticaret Odası Yayını*, Yayın No: 26, İzmir.

ERTÜRK, Emin (1984); "Banka Firmaları Piyasası: Mikro Ekonomik Bir Yaklaşım", Uludağ Üniversitesi. İİBF Dergisi, Cilt V, Sayı 2, Kasım.

ESENER, Ömer (1999); "Bankacılığımız Globalleşmenin Neresinde?", *Active Bankacılık ve Finans Dergisi*, Sayı 6, Nisan-Mayıs.

HAHN, Oswald (1981); *Struktur der Bankwirtschaft*, Band 1 Banktypologie und Universalbanken, Erich Schmidt Verlag, Berlin.

KAYACAN, M, vd (1995); *Sermaye Piyasası Araçlarına Dayalı Future ve Option Sözleşmelerinin Fiyatlaması*, *Türev Piyasa Araştırmaları Serisi No 1*, İMKB Yayınları, Oto Basımevi, İstanbul.

KEÇECİOĞLU, Tamer (1998); *Örgüt Teorisinde Yenilikler*; Beta Basım Yayın Dağıtım, İstanbul.

KLODT, Henning (2000); "Mega-fusionen: Brauchen Wir ein Welt-Kartellamt?", *Wist-Wirtschaftswissenschaftliches Studium*, Heft 4, 29. Jahrgang, April.

KOCAİMAMOĞLU, Sururi (1980); *Bankacılık Ansiklopedisi*, T. İş Bankası Kültür Yayınları No: 208, Doğuş Matbaası, Ankara.

LAUEFER, Thomas (der) (1993); *Der Verlag-Europäische Gemeinschaft-Europäische Union*, Franckische Verlag, Würzburg.

MOROĞLU, Erdoğan (1986); *Türk Ticaret Kanunu ve İlgili Mevzuat*, Filiz Kitabevi, İstanbul.

PALOMBO, Lüizet (1997); "Banka Birleşmeleri ve Satın Almalar", TBB Bankacılar Dergisi, Sayı 20.

POHL, Manfred (1986); *Entstehung und Entwicklung des Universalbankensystems "Konzentration und Krise als Wichtige Faktoren"*, Fritz Knapp Verlag, Frankfurt am Main.

POROY R., Ü. Tekinalp, E. Çamoğlu (1997); *Ortaklıklar ve Kooperatif Hukuku*, 7. Baskı, Beta Basım Yayın Dağıtım A. Ş. , İstanbul.

RHOADES, Stephan (1993); "Efficiency effects of horizontal (in-market) Bank mergers", *Journal of Banking and Finance*, : 17.

SOMMER, Torsten (2000); "Homebanking-Computer-Interface (HB-CI)-Potenziale und Konsequenzen für das Bankgeschäft", *Wist-Wirtschaftswissenschaftliches Studium*, Heft 29. Jahrgang, Februar.

SOROS, George (1998- 1999); "Kapitalizmin Son Şansı mı? Foreign Policy, Türkiye Baskısı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayını, Kış.

SÜMER, Serdar (1999); "Banka Birleşmeleri", *Active Bankacılık ve Finans Dergisi*, Şubat-Mart, Sayı 5.

TEZCANLI, M. V., O. Erdoğan (1996); Avrupa Birliği Sermaye Piyasalarının Entegrasyonu ve İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, İMKB - Araştırma Yayınları/No: 8, Denge Matbaacılık, İstanbul.

TULGAR, Koray (1993); Ticari Bankalarda Aktif ve Pasif Yönetimi, TBB Yayını, Ankara.

WOLF, Charles Jr. (1998); Piyasa veya Devlet, Mükemmel Olmayan İki Alternatif Arasından Seçim, Çeviren: S. Akgüngör-A. R. Karacan, Orijinal Adı: Markets or Governments: Choosing Between Imperfect Alternatives, Ege Üniversitesi İİBF Yayınları No:1, E. Ü. Basımevi, İzmir.

B. Kanunlar, raporlar ve diğerleri

..(1998); "Dünyada Bankacılık", Uzman Gözüyle Bankacılık, Yıl: 5, Sayı: 20.

Banka ... (2000); "Banka Birleşmeleri", *Banka ve Para Teknolojileri Dergisi*, Sayı: 7, Yıl: 2.

Bankalar Kanunu, TBB Yayını, Ocak 2000, (4389 sayılı-4491 sayılı kanun ile değişik).

BASLE Bankacılık Gözetim Komitesi (1999); "Bankalarda, Şeffaflığın Arttırılması", *TBB Bankacılar Dergisi*, Sayı 29, (P. A. Erdönmez tarafından derlenmiştir).

DPT (1999); Konjonktür Değerlendirme Raporu, Sayı 19 Aralık, Ankara.

Hamburger Morgenpost (2000); www.mopo.de/book-mark

Rekabetin Korunması Hakkında Kanun, (4054 sayılı 7. 12. 1994 tarihli) .

TBB (2000); Banka Birleşmeleri ve Devralmaları-Sorunlar, Önlemler ve Öneriler, Haziran, (Ahmet Karman tarafından derlenmiştir).

TBB, Bankalarımız, 1990 - 1992 - 1996 - 1998 - 1999, Ankara.

www.tbb.org.tr, Türkiye Bankalar Birliği Web Sayfası

Die Welt (2000) ; www.welt.de/daten

DİPNOTLAR

1- Türev piyasalar konusunda detaylı bilgi için bk. Kayacan vd., 1995.

2- Bu alandaki yenilikler ve gelişmeler için bk. Keçecioglu, 1998: 34-38

3- Almanya'da banka füzyon stratejileri ve gerçekleştirmeleri için bk. Pohl (1986).

4- Özkaynak verimliliği = Net kâr / Özkaynaklar

Aktiflerin verimliliği = Net kâr / Ortalama aktifler

Türkiye'de özkaynak verimliliğinden çok, aktiflerin verimliliği rasyosu dikkate alınmaktadır. Daha detaylı bilgi için bk. Tulgar, 1993 ve Altunbaş - Sarısu, 1999.

Sermaye Piyasası

MUSTAFA BARIŞ

Banka-Mali ve Ekonomik Yorumlar Dergisi Genel Yayın Yönetmeni

Piyasalarda Belirsizlik Sürüyor

Istanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB), Eylül ayının ilk işlem gününe yine düşerek başladı. Hafta boyunca erken seçim ve Irak konusunda yaşanan gelişmeler ışığında 9.300 - 9700 puan aralığında dar ve sıkışık bir bantta hareket eden İMKB Ulusal - 100 endeksi Pazartesi gününü 9.388 puandan, Salı gününü 9.307 puandan, Çarşamba gününü 9.469 puandan ve Cuma gününü de 9.653 puandan tamamladı. Hisse senetlerinin haftalık ortalama getirisi ise % 1.11 oranında oldu.

Irak'a yapılacak olası bir operasyonun yaklaştığı tahminleri, küskün milletvekillerinin seçimi erteletmeye yönelik girişimleri, MHP'nin Avrupa Birliği uyum yasalarının bazı maddelerinin iptali için Anayasa Mahkemesi'ne müracaat edeceğini açıklaması ve ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz'ın "Türkiye'nin önünü tıkayan hükümette yerimiz yok" sözü Eylül ayının ikinci haftasına damgasını vurdu. Borsa Pazartesi gününü 9.399 puandan, Salı gününü 9.008 puandan, Çarşamba gününü 9.268 puandan, Perşembe gününü 9.434 puandan ve Cuma gününü de 9.249 puandan tamamladı. Hisse senetlerinin haftalık ortalama değer kaybı % 1.60 düzeyinde oldu.

İşlem hacminin çok düşük seviyelerde olması ve yaşanan siyasi gelişmeler ışığında dar ve sıkışık bir bantta hareket eden İMKB Ulusal -

100 endeksi belirsizliğini Eylül ayının üçüncü haftasında da devam ettirdi. Pazartesi günü 9.093 puandan kapanan endeks, Salı gününü 9.224 puandan, Çarşamba gününü 9.257 puandan, Perşembe gününü 9.263 puandan ve Cuma gününü de 9.325 puandan tamamladı. Hisse senetlerinin haftalık ortalama getirisi % 0.82 düzeyinde kaldı.

Eylül ayının son haftasına yine belirsizlik içinde başlayan borsa Pazartesi gününü 43 puan düşerek 9.282 puandan kapadı. Borsa Salı günü dış piyasalardaki dalgalanma ve Özelleştirme İdaresi Başkanı Turgut Bozkurt'un "Ekim ayının ikinci yarısından itibaren Petkim'in minimum % 51'i ihaleye çıkacak demesi ve ardından Tüpraş'ında yıl sonunu kadar özelleştirilmesinin düşünüldüğünü" ifade etmesiyle 210 puan düşerek 9.072 puandan kapandı. Çarşamba günü durgun seyreten endeks günü 47 puanlık artışla 9.119 puandan tamamladı. Perşembe günü Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) Türkiye'ye bu yıl vereceği son kredi dilimi olan 1.6 milyar dolarlık krediyi, 3 Kasım'daki erken seçimden sonraya bırakabileceğine yönelik söylentiler endeksin 173 puan kaybederek 8.945 puandan kapanmasına neden oldu. Cuma günü de düşüşünü sürdüren endeks haftayı 8.878 puandan tamamladı. Hisse senetlerinin haftalık ortalama değer kaybı % 4.80 düzeyinde oldu. Eylül ayının son işlem gününde de bekleyişini sürdüren borsa günü sakin geçirdi. Endeks günü 36 puanlık kayıpla 8.842 puandan tamamladı.

Sıralanan bu etkiler sonucunda "30 Eylül 2002 Pazartesi" günü kapanış fiyatları itibariyle 8.842,24 puana gerileyen İMKB Ulusal - 100 endeksinin Ağustos ayı sonuna göre değer kaybı % - 7.38 düzeyinde olmuştur. Yine aynı günkü kapanış fiyatları itibariyle, Banka - Mali ve Ekonomik Yorumlar Dergisi endeksi, İMKB Ulusal - 100 endeksine benzer bir düşüş göstermiş ve Eylül ayında % - 7.32 oranında değer yitirerek 3.645.723,50 puana gerilemiştir. Endeks kapsamındaki 40 hissenin 4 tanesi değer kazanmış, 36 hisse ise değer yitirmiştir. Ay içinde en fazla değer kazanan ve kaybeden hisseler tablo 1 ve 2'de gösterilmiştir.

Sermaye Artırımları

Ağustos ayından sonra Eylül ayında da sermaye artırımları devam

etmiştir. Tablo 3'te, Eylül ayında sermaye artırımını gerçekleştiren 10 şirketin artırım öncesi ve sonrası sermaye rakamlarıyla, bedelli ve bedelsiz artırımlarının tutarları gösterilmiştir. Sermaye artırımlarının yanı sıra, Eylül ayında 2 şirketin kayıtlı sermaye tavanı artırımları Ser-

Tablo 1
Eylül Ayının En Başarılı Hisseleri

Dergi Endeksi Kapsamında	Verim (%)	Diğer	Verim (%)
Deva Holding	67.16	Toprak Factoring	44.44
Bağfaş	19.75	Frigo Pak Gıda	30.35
Hektaş	11.62	İhlas GMYO	29.11
Bolu Çimento	7.14	Commercial Un.Sig.	25.00
		Altınyâğ	23.61
		Güneş Sigorta	23.07
		Penguen Gıda	22.05
		Ege Seramik	17.14
		Metemteks	16.27
		Bak Ambalaj	15.38

Tablo 2
Eylül Ayının En Başarısız Hisseleri

Dergi Endeksi Kapsamında	Verim (%)	Diğer	Verim (%)
Eczacıbaşı Yatırım	- 37.82	İntema	- 52.82
İzmir Demir Çelik	- 32.30	Çimentaş	- 49.09
Petrol Ofisi	- 26.00	ÇBS Boya	- 48.19
Gentaş	- 21.05	Favori Din. Yer.	- 37.87
Makine Takım	- 20.00	Alternatifbank	- 25.86
Alcatel Teletaş	- 17.52	Toprak Fin. Kir.	- 25.00
Ereğli Demir Ç.	- 17.10	Lüks Kadife	- 24.71
Yazıcılar Holding	- 16.66	Tofaş Oto Fab.	- 24.28
Koç Holding	- 15.06	Berdan Tekstil	- 22.66
Kav Dan. Paz. Tic.	- 14.73	Global Yat. Ort.	- 20.42

maye Piyasası Kurulu (SPK) tarafından onaylanmıştır. Bu şirketlerin eski ve yeni kayıtlı sermaye tavanları tablo 4'te gösterilmiştir.

Borsa Şirketleri Kelepir Hale Geldi

Borsa şirketleri tam anlamıyla "kelepir" hale geldi. İMKB'deki şirketlerin piyasa değeri, 6 Eylül itibarıyla 32.4 milyar dolar oldu. Şirketlerin değeri, piyasalardaki dalgalanmalar nedeniyle yılbaşına göre % 32 eridi. İMKB'nin verilerine göre, hisse senetleri İMKB Ulusal Pazar'da işlem gören 263 şirketin toplam piyasa değeri 31 milyar 712 milyon dolar oldu. Bölgesel Pazarda işlem gören 14 şirketin piyasa değeri 240 milyon dolar, Gözaltı Pazarındaki 12 şirketin piyasa değeri 448 milyon dolar olarak gerçekleşti. Böylece, borsadaki 289 şirketin toplam piyasa değeri 32 milyar 400 milyon dolar oldu. Bu yılın başından 6 Eylül'e kadar olan dönemde, şirketlerin piyasa değeri % 32 oranında gerileme kaydetti. 2001 yılı sonunda şirketlerin piyasa değeri, 47 milyar 689 milyon dolar olmuştu. Söz konusu dönemde yaşanan gerilemede, borsada gözlenen düşüş ve doların Türk Lirası karşısında değer kazanmaya başlaması etkili oldu. Şirketlerin ortalama değeri ise 6 Eylül itibarıyla 112.1 milyon dolar olarak gerçekleşti. Şirket başına ortalama değer, en yüksek noktaya 401 milyon dolarla 1999 yılında

Tablo 3
Eylül Ayında Sermaye Artırımları (Milyon TL)

Şirket	Önceki Ser.	Bedelli	%	Bedelsiz	%	Yeni Ser.
Abana Elektromekanik	243.000	-	-	2.430.000	1000	2.673.000
Arsan Tekstil	8.400.000	-	-	29.400.000	350	37.800.000
Çelik Halat	1.994.000	-	-	1.994.000	100	3.989.000
Garanti Bankası	750.000.000	-	-	41.748.000	5.57	791.748.000
Gentaş	4.044.000	-	-	12.131.000	300	16.174.000
Global Yat. Ort.	2.220.000	1.776.000	80	-	-	3.996.000
Nuh Çimento	50.071.000	-	-	25.036.000	50	75.107.000
Tansaş	198.000.000	99.000.000	50	-	-	297.000.000
Tek-Art Turizm	4.750.000	-	-	487.000	10.26	5.237.000
Uşak Seramik	3.750.000	2.625.000	70	-	-	6.375.000

ulaşmıştı. Şirketlerin ortalama değeri, 1992 yılında ise 68.4 milyon dolarla en düşük düzeyde oluşmuştu.

Yabancıların Borsadaki Zararı Büyüyor

Son 5 ayda 2 milyar dolar azalan yabancıların hisse senedi portföylerinin değeri, Ağustos ayı sonunda 3.4 milyar dolarla Ekim 2001'den bu yana en düşük düzeyine indi. Yabancı yatırımcıların borsadaki hisse senedi portföylerinin toplam tutarı, Ağustos ayında 230 milyon dolar daha azaldı. Bu düşüşle birlikte yabancıların portföylerinin değeri, Ağustos ayı sonunda 3 milyar 413 milyon dolara kadar geriledi. Bunda, borsada yaşanan gerileme büyük rol oynadı. Böylece, yabancıların hisse senedi portföylerinin değerinde Mart ayından bu yana yaşanan toplam düşüş, 2 milyar 17 milyon doları buldu. Mart ayı sonunda 5 milyar 430 milyon dolara yükselen yabancıların portföy değeri, Nisan sonunda 5 milyar 370 milyon dolara, Mayısta 4 milyar 313 milyon dolara, Haziranda 3 milyar 716 milyon dolara, Temmuz ayında ise 3 milyar 643 milyon dolara inmişti. Yabancıların hisse senedi portföylerinin değerinin, son on ayın en düşük düzeyinde bulunduğu belirlendi. Geçen yılın Ekim ayı sonunda 3 milyar 742 milyon dolar düzeyinde bulunan yabancıların hisse senedi portföylerinin değeri, izleyen dönemde 3.5 milyar doların altına hiç düşmemişti.

Yabancı yatırımcılar, Ağustos ayında borsada satıcı pozisyonuna döndüler. Yabancılar, Ağustos ayında borsada 355.9 milyon dolarlık alış, 431.4 milyon dolarlık satış işlemi gerçekleştirdiler. Net satışları 75.5 milyon dolar olan yabancı yatırımcıların toplam işlem hacmi 787.3 milyon dolar düzeyinde oluştu. İlk 8 aylık dönemde yabancıların toplam işlemleri 7 milyar 847 milyon dolar oldu. Bu işlemlerin 3 milyar 976.4 milyon dolarlık bölümünü alış, 3 milyar 870.6 milyon dolar-

Tablo 4
Eylül Ayında Kayıtlı Sermaye Tavanı Artırımları (Milyon TL)

Şirket	Önceki Tavan	Yeni Tavan
Finans Fin. Kir.	15.000.000	45.000.000
Karsu Tekstil	11.700.000	25.000.000

lık bölümünü satış işlemleri oluşturdu. Böylece, yabancıların ilk sekiz aydaki net alımları 105.8 milyon dolarda kaldı. Yabancı yatırımcıların, borsadaki payı da geriliyor. Ağustos ayında 4 milyar 325 milyon dolar olarak gerçekleşen borsadaki toplam işlemlerde, yabancılar % 18.2'lik pay aldı. İlk 8 aydaki işlemlerin % 18.6'sını ise yabancıların gerçekleştirdiği belirlendi. Ocak - Ağustos döneminde borsada toplam 42 milyar 138 milyon dolarlık işlem yapıldı.

İMKB İşlem Hacminde 6. Sıraya Düştü

İMKB, işlem hacmi bakımından bu yılın ilk yedi ayında gelişmekte olan piyasalar içinde iki basamak birden gerileyerek 6'ncı sıraya düştü. Uluslararası Menkul Kıymetler Borsaları Federasyonu'nun (Federation Internationale des Bourses de Valeurs FIBV), Temmuz ayı itibarıyla değerlendirmeye tabi tuttuğu ülkeler arasındaki sıralamaya göre, Ocak-Temmuz döneminde, işlem hacmi bakımından, gelişmekte olan piyasaların en büyüğü 416.4 milyar dolarlık işlem hacmiyle Tayvan Borsası oldu. Bunu 394.5 milyar dolarla Güney Kore, 127.8 milyar dolarla Hong Kong borsaları takip etti. Toplam 46.8 milyar dolarlık işlem hacmi ile 4. sıraya yerleşen Güney Afrika borsasını 42.7 milyar dolarlık hacimle Singapur borsası izledi. Geçen yıl 4. sırada yer alan İMKB ise 37 milyar 592 milyon dolarlık hacimle 6. sırada yer aldı. Atina Borsası da 14.1 milyar dolarlık 7 aylık işlem hacmi ile 10. sıraya geriledi.

Hazine İhaleleri

Hazine Müsteşarlığı, "3 Eylül 2002 Salı" günü 140 gün vadeli bono ihalesinde 1 katrilyon 541.6 trilyon lira, 301 gün vadeli bono ihalesinde ise 745.7 trilyon liralık net satış yaptı. Basit faiz, 140 gün vadeli bono ihalesinde % 52.64 olurken, 301 gün vadeli ihalede % 65.24 olarak gerçekleşti. Hazine'nin kısa vadeli bono ihalesine daha yüksek teklif gelirken, bu vadedeki ihalesinde net satış 1 katrilyon 541.6 trilyon lira, 301 gün vadeli bono ihalesinde ise net satış 745.7 trilyon lira oldu. 140 gün vadeli bono ihalesine toplam 2 katrilyon 261.1 trilyon liralık, 301 gün vadeli ihalesine de 1 katrilyon 504.3 trilyon liralık nominal teklif gelirken, 140 gün vadeli ihalede 1 katrilyon 853.8 trilyon liralık nomi-

nal satış, 301 günlük ihalede ise 1 katrilyon 148 trilyon liralık nominal satış gerçekleşti. Öte yandan, bono ihalelerinde yıllık basit ortalama faiz 140 günlükte % 52.64, 301 günlükte yüzde % olarak gerçekleşti. İhalelerde bileşik faiz ise sırayla % 61.5 ve % 68.5 oldu. Hazine, ihale öncesinde de kamu kuruluşlarına 140 ve 301 günlük bonolardan toplam 173.9 trilyon lira, piyasa yapımcılarına da 55 trilyon liralık net rot satışı yapmıştı. Kamuya, 140 günlük bono ihalesinde 98.9 trilyon lira, 301 gün vadeli bono ihalesinde 75 trilyon liralık satış gerçekleşti.

Hazine'nin "10 Eylül 2002 Salı" günü düzenlediği 378 gün vadeli dolar cinsinden iskontolu devlet tahvili ihalesinde, net 460 milyon 200 bin dolar tutarında satış yapıldı. İhaledeki yıllık bileşik faiz % 8.49 oldu. İhaleye 699 milyon 800 bin dolar tutarında teklif gelirken, nominal satış 500 milyon 800 bin dolar olarak belirlendi.

Hazine "16 Eylül 2002 Pazartesi" günü 1 katrilyon 482 trilyon liralık net borçlanma planıyla yaptığı 3 ay vadeli bono ihalesinde 1 katrilyon 331.3 trilyon liralık borçlanmaya gitti. Hazine, ilk kez bir referans bono ihalesinde önceden açıkladığı miktarın altında borçlandı. İhalede yıllık bileşik faiz % 59.14 olarak gerçekleşti. Bono ihalesine nominal 1 katrilyon 659 trilyon liralık teklif geldi.

Hazine'nin "17 Eylül 2002 Salı" günü düzenlediği, 3 ayda bir kupon ödemeli tahvil ihalesine 578.9 trilyon liralık teklif geldi. İhalede 374.7 trilyon liralık nominal satış gerçekleşirken, dönemsel faiz %15 oldu. Tahvil ihalesinde net satış tutarı ise 382.2 trilyon lira olarak gerçekleşti. İhalede kamuya 456.6 trilyon liralık net satış oldu. Tahvillerin geri ödemesi 11 Ağustos 2004 tarihinde yapılacak. Söz konusu senet, 28 Ağustos 2002 ihraç tarihli, 11 Ağustos 2004 vadeli değişken faizli devlet tahvilinin yeniden ihracı oldu. Bu arada, değişken faizli tahvilin, 13 Kasım'daki ilk kupon ödemesindeki faiz oranı % 14.25 olarak belirlendi.

Hazine Müsteşarlığı tarafından "20 Eylül 2002 Cuma" günü yapılan 366 gün vadeli dolar cinsinden iskontolu devlet tahvili ihalesinde nominal 1 milyar 650.2 milyon dolarlık, euro cinsinde de 335.6 euroluk satış gerçekleştirildi. Dolar ihalesine 1 milyar 754.3 milyon dolar teklif gelirken, ihaledeki net satış miktarı 1 milyar 516.2 milyon dolar

oldu. İhaledeki basit ve bileşik faiz % 8.79 olarak belirlendi. "Dolar" cinsinden iskontolu tahvil ihalesinde satılan kağıtların geri ödeme tarihi, 24 Eylül 2003 olarak öngörüldü. Söz konusu senet, 11 Eylül 2002 tarihinde ihraç edilen 378 gün vadeli döviz cinsinden (ABD Doları) devlet tahvilinin yeniden ihracı şeklinde oldu. Hazine'nin aynı vadeli, "euro" cinsinden tahvil ihalesine ise 406.7 milyon euro teklif gelirken, net satış miktarı 306.3 milyon euro, ihaledeki basit ve bileşik faiz % 9.50 oldu. Öte yandan euro cinsinden tahvil ihalesinde kamuya 50.5 milyon euroluk net satış gerçekleşti. Bu arada, her iki tahvil de 23 Eylül 2002 tarihinde ihraç edilecek. Senetlerin geri ödeme tarihi, 24 Eylül 2003 olarak belirlendi.

Banka-Mali ve Ekonomik Yorumlar Dergisi Hisse Senedi Fiyat İndeksi
(Ocak 1974 = 100)

Aylar	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Ocak	46499.72	66641.02	121282.26	482009.45	970038.69	736963.15	5078678.55	3035452.15	4655375.35
Şubat	43685.74	72135.19	148672.55	481567.26	870185.89	996300.48	4534752.07	2391632.75	3939378.62
Mart	36336.97	94874.84	178248.67	449760.66	936427.88	1224154.39	4662632.07	2325863.75	3979954.22
Nisan	37260.41	109201.43	174945.81	419157.76	1246481.82	1343754.27	5742031.40	3523218.40	3948114.58
Mayıs	40688.45	112502.77	166514.22	468188.27	1073822.72	1403551.33	4833067.82	3362559.64	3758605.08
Haziran	52300.27	116528.07	193595.07	526546.21	1187994.27	1288600.47	4520368.33	3553889.28	3575936.87
Temmuz	59216.98	128087.60	176955.20	568012.42	1210065.312	1457020.55	4516028.77	3359491.53	3951052.64
Ağustos	69147.24	110555.47	183969.42	579112.78	737615.22	1352406.47	4355709.75	3318505.73	3933668.00
Eylül	68630.14	98538.52	207830.76	779779.25	630484.23	1733920.33	3762897.75	2478260.07	3645723.50
Ekim	66413.15	114393.38	238854.42	849700.62	573932.44	1797901.99	4397698.60	3345403.26	
Kasım	74373.54	96196.98	267385.51	839360.91	703595.71	2336373.64	2904240.15	3852900.93	
Aralık	71525.29	96450.06	277923.68	956310.79	726072.07	4117624.90	2886233.86	4730591.76	

Sıra No.	Kuruluşun Adı	Kayıtlı Sermaye (Milyon TL)	Çıkarılmış (Ödenmiş) Sermaye (Milyon TL)	Takvim Yılı Kârı (Net)			Dağıtılan Kâr Payı (%)			Piyasa Fiyatı (TL)			
				1999 (Milyon TL)	2000 (Milyon TL)	2001 (Milyon TL)	1999 (Net)	2000 (Net)	2001 (Net)	Eylül 2001	Temmuz 2002	Ağustos 2002	Eylül 2002
1	ALARKO GMYO	20.000.000	3.565.000	16.838.762	20.384.232	38.185.108	-	-	20,00	10,100	12,000	11,500	10,250
2	ANADOLU CAM	250.000.000	70.634.000	1.117.488	4.074.642	2.953.473	-	5,00	-	810	1,475	1,625	1,550
3	ARÇELİK	500.000.000	145.440.000	61.253.949	63.316.720	21.359.874	60,00	20,00	-	6,500	11,500	10,250	10,000
4	BAGFAŞ	10.000.000	2.000.000	2.599.697	2.777.653	7.121.510	50,00	70,00	100,00	13,750	19,000	20,500	24,250
5	BOLU ÇİMENTO	70.000.000	46.179.000	3.983.369	3.586.302	16.989.351	24,44	12,23	40,39	1,800	1,400	1,400	1,500
6	BRİSA	25.000.000	7.442.000	13.137.330	17.943.310	25.934.319	88,30	187,00	270,00	19,750	30,000	29,500	28,500
7	ÇELİK HALAT	5.000.000	3.989.000	312.820	- 370.513	- 184.505	12,00	-	-	2,100	4,750	3,850	1,800
8	ÇİMSA	50.000.000	33.696.000	10.788.069	13.421.232	28.483.457	31,00	39,00	125,00	10,100	6,400	6,500	6,100
9	DEVA HOLDİNG	100.000.000	16.000.000	- 1.925.850	234.198	- 15.652.615	-	-	-	840	1,350	1,675	2,800
10	DÖKTAŞ	20.000.000	19.200.000	- 1.550.430	- 5.086.387	- 6.940.578	-	-	-	1,650	2,425	2,125	2,000
11	ECZACIBAŞI YATIRIM	50.000.000	19.800.000	7.897.837	7.323.139	13.146.570	50,00	-	-	2,125	2,850	3,900	2,425
12	EGE GÜBRE	2.009.000	2.009.000	1.259.177	805.474	2.057.877	57,89	33,06	-	3,150	4,900	4,600	4,300
13	EREĞLİ DEMİR ÇELİK	700.000.000	44.352.000	- 24.922.263	72.138.696	- 94.932.797	-	-	-	13,250	18,250	19,000	15,750
14	GENTAŞ	21.000.000	16.174.000	1.199.502	1.892.086	4.278.462	10,00	-	20,50	4,050	4,800	5,700	1,125
15	GOOD-YEAR	21.000.000	11.918.000	- 4.585.600	- 7.800.910	- 17.694.746	-	-	-	4,850	9,100	8,800	8,000
16	GÜBRE FABRİKALARI	10.000.000	2.500.000	877.200	981.621	2.057.877	19,00	20,00	-	6,000	10,750	10,500	9,600
17	HEKTAŞ	25.000.000	19.550.000	- 2.095.993	1.688.005	1.819.036	-	-	-	950	1,100	1,075	1,200
18	İZMİR DEMİR ÇELİK	62.250.000	62.250.000	1.147.456	279.521	- 31.155.761	-	-	-	580	1,400	1,300	880
19	İZOCAM	12.000.000	9.000.000	1.095.371	4.085.484	5.775.755	25,00	40,00	33,33	3,200	2,600	3,050	2,700
20	KARTONSAN	2.700.000	2.025.000	1.868.731	6.258.164	15.297.260	57,75	154,36	149,87	50,000	52,000	52,000	50,500
21	KAV DAN PAZ. TİC.	7.000.000	6.435.000	3.888.455	3.710.354	1.476.495	40,00	26,59	15,00	1,975	2,450	2,375	2,025
22	KOÇ HOLDİNG	250.000.000	203.156.000	42.296.323	43.453.599	54.806.789	15,00	10,00	-	19,750	18,750	18,250	15,500
23	KONYA ÇİMENTO	-	4.873.000	3.156.398	2.551.302	555.643	50,00	10,00	-	4,500	7,100	9,000	8,600
24	KORDSA DUPONT	60.000.000	36.125.000	3.421.774	9.202.454	16.393.540	24,50	30,70	36,00	5,700	4,800	4,550	4,400
25	MAKİNE TAKİM	18.500.000	16.819.000	420.697	- 994.243	- 3.708.288	-	-	-	240	550	550	400
26	MİGRÖS	100.000.000	9.180.000	25.038.772	7.505.957	17.775.501	350,00	50,00	50,00	82,000	89,000	83,000	82,000
27	NET TURİZM	100.000.000	24.822.000	130.161	2.206.116	- 14.903.085	-	-	-	560	710	580	510
28	OLMUKSA	10.000.000	5.434.000	659.712	2.542.799	4.539.335	-	25,00	20,00	5,400	9,400	9,100	8,600
29	OTOSAN	300.000.000	73.106.000	1.250.308	40.820.549	- 91.737.465	-	-	-	9,200	16,250	14,750	13,500
30	PETROL OFİSİ	100.000.000	50.000.000	70.157.454	72.559.118	186.596.292	291,76	121,90	-	41,000	27,500	25,000	18,500
31	PINAR SÜT	80.000.000	15.500.000	3.261.698	4.092.558	2.788.486	50,00	82,70	15,79	1,750	2,000	1,975	1,875
32	SABANCI HOLDİNG	1.000.000.000	800.000.000	38.620.385	83.375.694	120.054.389	8,00	-	-	4,000	4,000	3,900	3,750
33	SARKIYSAN	10.000.000	10.000.000	4.020.727	3.442.605	9.159.917	55,00	41,00	50,00	11,500	5,400	5,200	5,100
34	TELETAŞ	10.000.000	8.000.000	4.488.080	5.910.940	- 11.638.977	-	-	-	6,600	9,800	9,700	8,000
35	TÜPRAŞ	500.000.000	250.419.000	212.969.504	242.982.184	188.633.258	233,70	280,30	55,26	8,600	8,000	7,500	6,700
36	TÜRK DEMİR DÖKÜM	40.000.000	20.000.000	- 4.766.215	3.781.160	- 2.410.995	-	-	-	2,275	2,700	2,700	2,500
37	T. GARANTİ BANKASI	1.000.000.000	791.748.000	181.098.648	205.287.000	- 226.705.000	-	-	-	1,250	1,775	1,650	1,450
38	TÜRKİYE ŞİŞE VE CAM	800.000.000	285.000.000	1.539.518	3.607.181	2.101.484	1,40	-	-	2,850	1,325	1,500	1,325
39	YAPİ KREDİ BANKASI	-	752.345.000	211.276.596	256.146.000	- 895.815.000	64,00	-	-	2,250	1,675	1,225	1,075
40	YAZICILAR HOLDİNG	-	13.650.000	1.858.647	6.228.933	30.269.209	-	-	30,00	9,600	14,500	15,000	12,500

Görüşler

YUSUF KILDİŞ

Dokuz Eylül Üniversitesi, İ.İ.B.F., Maliye Bölümü Araştırma Görevlisi

Türkiye’de ve Dünyada Özel Tüketim Vergisi

I - GİRİŞ

Özel Tüketim Vergisi (ÖTV), bütün tüketimin vergilendirilmesi yerine bir ülke ekonomisi içerisinde üretilen veya ithali söz konusu olan çeşitli mal grupları içinden, mali, sosyal ve ekonomik nedenlerle alınan bir tüketim vergisidir⁽¹⁾. Ülkemizde Özel Tüketim Vergisi ilk kez 1996 yılında Gümrük Birliği’nden kaynaklanan gelir kayıplarını telafi etmek ve Avrupa Birliği mevzuatına uyum sağlamak için çeşitli adlar altında toplanan vergi, fon, pay vb. yüklerin tek bir ad altında birleştirilerek uygulamada basitliği sağlamak amacıyla gündeme getirilmiştir⁽²⁾.

II- ÖZEL TÜKETİM VERGİSİNİN GELİŞİM SÜRECİ

Özel Tüketim Vergisinin tarihesi oldukça eskidir. Ortaçağ-

da bira ve şarap gibi alkollü içkilere uygulanan ÖTV, 19. yüzyıla kadar bazı mallarda tüketiciye satış anında uygulanmıştır. A.E.T, Roma anlaşması ile kurulduğunda ilk başlarda muamele vergilerinin ve özel tüketim vergilerinin üye devletler arası ticareti engellediği düşünülmüş ve serbest rekabetin temin edilebilmesi için üye devletler arasında gümrük sınırlarının yanında vergi sınırlarının da kaldırılması fikri gelişmiş ve muamele vergilerinde uyumlaştırma çalışmaları 1962 yılında başlamış ve 1973 yılında üye ülkeler Katma Değer Vergisi (KDV)’ni kabul etmişlerdir⁽³⁾.

Ülkemizde ise Cumhuriyet döneminde, sistemli bir muamele vergisi kapsamında, 1925 yılında Aşar’ın kaldırılması ile devlet bütçesinde boşluk meydana gelmiş ve bu boşluğu doldur-

mak için, 1926 yılında yazılı bir genel muamele vergisi olan umumi istihlak vergisi ihdas olunmuş ve lokanta, gazino ve benzeri işletmelerdeki tüketimler ile bütün eğlence yerlerindeki girişler üzerinden % 10-30 arasında değişen oranlarda pul yapıştırmak suretiyle alınan "eğlence ve hususi istihlak vergisi" ÖTV'nin ilk uygulamasını teşkil etmiştir⁽⁴⁾. Ayrıca 1970 yılında finansman kanunu ile uygulamaya konulan işletme vergisi de bir ÖTV'dir.

III- ÖZEL TÜKETİM VERGİSİNİN KONUSU VE ÖZELLİKLERİ

ÖTV'nin konusu gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde farklılıklar gösterebilmektedir. Genel olarak iki grup mal üzerinden alınmaktadır. Bunlardan birinci grupta alışkanlık verici maddeler olan çay, kahve, sigara ve alkol diğer grupta ise sürümü yüksek olan mallar mevcuttur; petrol türevleri vb. ÖTV, temelde lüks mallar ve alışkanlık veren keyif maddelerin üzerinden alınmaktadır. Ancak bazı durumlarda sanayi ürünleri ve hizmetleri de kapsamına alarak genel bir

tüketim vergisi haline de gelebilmektedirler⁽⁵⁾.

Özel Tüketim Vergilerinin vergilendirme tekniği spesifik veya advalorem şekilde olabilmektedir. Ancak enflasyon sorunu olan bizim gibi ülkelerde değer esasına dayanan vergilerin (advalorem) uygulanması daha gerçekçi sonuçlar doğuracaktır. Gelişmiş ülkelerde ÖTV genelde, lüks otomobiller, benzin, viski, kürk ve mücevherat üzerinden alınırken az gelişmiş ekonomilerde şeker, tuz, kibrit, gaz, tütün, çay, kahve, sigara gibi zorunlu ihtiyaçlardan alınmaktadır. Az gelişmiş ekonomilerde genelde mali sebeplerle ÖTV'ye başvurulurken, gelişmiş ekonomilerde sosyal amaçlarla ÖTV'nin uygulandığı görülmektedir.

IV- ÖZEL TÜKETİM VERGİSİNİN UYGULANMA NEDENLERİ

Teorik anlamda bu verginin alınmasındaki nedenleri şu şekilde sıralayabiliriz;

– Belirli kişi gruplarının bazı devlet hizmetlerinden diğer kişilere göre daha fazla yararlandıklarından hareket edilerek istifade prensibi gereği bu hizmet-

ten yararlananlardan ÖTV alınması yoluna gidilebilir. Örneğin, yollardan daha fazla yararlandıkları düşüncesiyle petrol türevleri üzerine ÖTV'nin getirilmesi.

– Gelir dağılımında adaletin sağlanmaya çalışılması bir diğer amaçtır. Buna göre, lüks mallar üzerine getirilen ÖTV sonucunda gelir seviyesi yüksek kesimlerden vergi alınıp bunların yeniden dağıtımının sağlanmasıyla gelir dağılımında adalet sağlanmaya çalışılır.

– Sosyal zararları, sosyal faydalarından fazla olan mallardan alınan ÖTV; sigara, puro, alkol gibi keyif verici maddelerin kullanımını azaltmak amacıyla uygulanır. Ancak bu malların talep esnekliği bazı kişiler için sıfıra yakındır. Dolayısıyla ÖTV ile bu malların fiyatlarının yükseltilmesi tüketimi azaltmayabilecektir.

– ÖTV'nin bir başka uygulama alanı ise çevre kirliliğini önlemektir. Negatif dışsallığı olan bazı mallar üzerine ÖTV getirilmektedir.

ÖTV'den hükümetlerin vazgeçmemelerinin önemli bir nedeni ise bu vergilerin tahsilinin kolay ve idari maliyetlerinin dü-

şük olmasıdır. Bu bağlamda ÖTV'nin ülkemizde uygulanma nedenlerine bakıldığında ise; Avrupa Birliği vergi mevzuatına uyum sağlamak, Gümrük Birliği ile kaldırılan gümrük vergilerinin neden olduğu gelir kayıplarını telafi etmek, sınırlı sayıda ithalatçı ve üretici ile vergilerin daha kolay takip edilebilmesi ve bu şekilde vergi kayıp ve kaçaklarını azaltmak amaçlarını görebilmekteyiz. 4760 Sayılı Özel Tüketim Vergisi Kanunu'nun gerekçesinin ilk paragrafında şu cümlelere yer verilerek verginin getiriliş amacı anlatılmaktadır. "Dünya uygulamalarına bakıldığında, genel tüketim vergilerinin yanı sıra Özel Tüketim Vergilerinin de bir yandan gelir toplama diğer yandan tüketicinin harcama kalıplarını etkileme açısından giderek önem kazandığı ve bu türden vergilerin toplam vergi hasılatları içerisinde önemli bir yer tutmaya başladığı görülmektedir. İyi tasarlanmış Özel Tüketim Vergileri ile mali amaçların sağlanmasının yanı sıra enerji tasarrufundan taşımacılığa ve çevreye kadar çok geniş bir alanda tüketici tercihleri etkilebilmektedir. Ülkemizde, 1985 yılında genel tüketim vergileri alanında yapılan reformla, 8

adet dolaylı vergi yürürlükten kaldırılmış ve KDV uygulamaya konulmuştur. Genel tüketim vergilerine ilişkin söz konusu reform sonrası, dolaylı vergiler alanındaki ikinci reform ÖTV ile yapılmaktadır. ÖTV ile belirli ve az sayıda mal grubu kapsama alınarak bir yandan söz konusu malların vergilendirilmesine ilişkin oldukça karmaşık hale gelen mevcut yapının basitleştirilmesi sağlanmakta diğer yandan ise basitleşen sistem yardımıyla yükümlülerin vergiye gönüllü uyumlarının katkı sağlanması hedeflenmiştir". Gerekçeden de anlaşılacağı üzere ÖTV'nin temel getiriliş amaçları; mali amaç, basitlik sağlamak ve dünya uygulamalarına uyum olarak özetlenebilir.

V- AVRUPA BİRLİĞİ'NDE ÖZEL TÜKETİM VERGİSİ

Avrupa Birliği'nde (o zamanki adı AET) ÖTV'ye geçiş çalışmaları 1962 yılında başlamıştır. O tarihten bu yana üye ülkelerde uygulanmakta olan çok çeşitli Özel Tüketim Vergilerinden yalnız beşinin -tütün, şarap, bira, alkol, madeni yağlar üzerindeki vergiler- uyumlaştı-

rılması kararlaştırılmıştır; çünkü Danimarka dışında bütün üye devletlerde ÖTV hasılatının % 90'ı bazı üye ülkelerde ise % 95'i bu beş vergiden sağlanmaktadır⁽⁶⁾.

ÖTV konusunda temel ilkelere 1960'lı yıllarda belirlenmiş olmasına karşın yakın zamanlara kadar çok fazla bir ilerleme sağlanamamıştır. Ancak, 1992 tarihinde çıkarılan altı ayrı direktifle ÖTV'nin konusu, matrahı ve oranları uyumlaştırılmıştır. Bu direktiflerde sigara, sigara dışındaki tütün mamulleri, benzin mazot gibi petrol ürünleri, bira-şarap ve bira-şarap dışında kalan alkollü içkiler olmak üzere beş grup üründe özel tüketim vergilerinin konuları ve matrahları uyumlaştırılmıştır⁽⁷⁾.

Alkollü içkilerin ve tütün mamullerinin yüksek oranlı ÖTV'ye tabi tutulmaları sağlık politikası açısından uygun görülmektedir. Çünkü bu tür mamullerin kullanımının artması, devletin de sağlık harcamalarını artıracaktır. Buna ilave olarak kara yollarını çok kullananların ve çevreyi kirleten işletmelerin de daha yüksek oranlarda ÖTV mükellefi olmalarının sebebi de

gerçekleşen bu faaliyetlerin devlet harcamalarını artırmasıdır.

VI- TÜRKİYE'NİN AB MEVZUATINA UYUM ÇALIŞMALARI VE ÖZEL TÜKETİM VERGİLERİ

Bilindiği üzere 1.1.1996 tarihinden itibaren Türkiye, Gümrük Birliği'ne geçmiştir. Gümrük Birliğine geçişle birlikte kaldırılan bazı vergi, fon ve paylar nedeniyle meydana gelen kaybın telafisi için ve bunun yanında son derece dağınık olan vergi mevzuatının bir vergi kanunu kapsamında toplanması düşünülmüştür. 1993 yılında ÖTV Kanun Tasarısı hazırlanmış ve TBMM'ye sunulmuştur. Ülkemizdeki çeşitli ekonomik istikrarsızlıklar ve 1996 yılından itibaren Gümrük Birliği'ne dahil olmamız sonucunda ÖTV Kanun Tasarısı yeniden hazırlanmış ve 1996 yılının Haziran ayında TBMM Plan ve Bütçe Komisyonuna sunulmuştur. Ancak 24 Aralık 1995 tarihinde erken genel seçim yapılması nedeniyle tasarının 1 Ocak 1996 tarihinden önce Kanunlaşarak yürürlüğe girmesi mümkün olmamıştır⁽⁸⁾.

ÖTV Yasa Tasarısı çalışmalarının bir takım nedenlerle ta-

mamlanamaması ve ÖTV'nin yasalaşamaması sonucu, Maliye Bakanlığı, ÖTV yasalaşana kadar, kamu gelirlerinde meydana gelecek kaybın telafi edilmesi amacıyla ÖTV'nin konusunu oluşturan akaryakıt ürünleri, binek otomobilleri, tütün mamulleri ve alkollü içeceklerden halen alınmakta olan vergilerde kanunların Bakanlar Kurulu'na verdiği yetkiler çerçevesinde gerekli düzenlemeleri yapmıştır. Bu bağlamda ÖTV yürürlüğe girene kadar akaryakıt tüketim vergisi, KDV, ek taşıt alım vergisi, motorlu taşıtlar vergisi, ek vergi, diğer maktu vergiler ve fonlarda ÖTV oranında geçici artışlar yapılmıştır.

AB'de uyumlaştırılan bütün mallar ya sağlığa ya da çevreye zararlıdır, veya temel bir ihtiyaç değil, tamamen lüks bir ihtiyaçtır. Bütün bunlara ilave olarak ÖTV'de uyumlaştırma KDV'den daha güçtür. Çünkü ÖTV'ye konu olan mallar hakkında görüşler ülkeden ülkeye değişmektedir. Zira bira, şarap ve benzerinin lüks mal sayılıp sayılmayacağı, tüketicilerin ağır vergilendirme ile sigara veya alkolden uzaklaşp uzaklaşmayacakları, madeni yağlar yerine daha ucuz enerji kaynaklarını kullanmanın

vergileendirme yoluyla özendirilip özendirilmeyeceği ülkeden ülkeye farklılık gösterecektir. Bunun yanında ÖTV genellikle mali amaca uygun olarak yüksek oranlı vergiler olduğundan üye devletler arasındaki oran farklılıkları KDV'den çok daha yüksektir. 1977 yılında ÖTV'nin hasılatı Hollanda'da bütün vergiler ve sosyal güvenlik ödentileri toplamının % 5'ini, İrlanda'da % 25'ini oluşturmuştur. Bu nedenle oranlarda yapılacak küçük değişiklikler üye devletlerde büyük hasılat kayıplarına yol açabilecektir⁽⁹⁾.

Avrupa Birliğinde uygulanan ÖTV ile Türkiye'de uygulanan ÖTV hakkında önemli farklılıklar bulunmaktadır. İlk olarak, Avrupa Birliğinde ÖTV çok dar tutulmuştur. Avrupa Birliğinde ÖTV beş mal grubundan alınmaktadır; Bunlar, sigara, sigara dışındaki tütün mamulleri, petrol ürünleri, bira, şarap ve bunlar dışındaki alkollü içkilerdir. Ancak ülkemizde, ÖTV'nin konusu oldukça geniştir. Kabul edilen ÖTV 210 çeşit maldan alınacaktır. Ayrıca, yukarıda da görüleceği üzere Avrupa Birliğinde ÖTV, genel olarak sağlığa zararlı mallardan alınırken ülkemizde kapsam geniş tutulduğun-

dan sağlığa zararlı olmayan bir çok maldan da ÖTV alınacaktır. Bu durum, ülkemizde ÖTV'de mali amacın, Avrupa Birliğinde ise sosyal amacın birincil öncelikli olduğunun göstergesidir. Başka bir deyişle ÖTV olması gerektiği gibi Avrupa Birliğinde, genelde sağlığa zarar veren mallar üzerinden alınırken bizim gibi gelişmekte olan ülkelerde devlete gelir sağlama ve bütçe açığını biraz da olsa daraltma amacıyla alınmaktadır.

VII- ÖZEL TÜKETİM VERGİSİ KANUNU; KONUSU, VERGİYİ DOĞURAN OLAY VE MÜKELLEFİ

Uzun görüşmeler sonucunda ÖTV Kanunu, 06.06.2002 tarihinde Mecliste kabul edilmiş ve 12.06.2002 tarihinde 24783 Sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Buna göre; akaryakıt ürünleri ve solventlerin, otomobil, motosiklet, helikopter, uçak, yat, ve kotraların, tütün mamulleri, alkollü içkiler ve kolalı içkilerin, bazı lüks tüketim mallarının (kıymetli taşlar, kürkler, parfümler) oyun makineleri, tabancalar, av tüfekleri, bazı dayanıklı tüketim malları, piyanolar ve cep telefonlarının

imalatçıları tarafından teslimi ve ithali (taşıt araçlarının ilk iktisabı) ÖTV'nin kapsamına alınmıştır.

ÖTV'nin konusu, (I) sayılı listedeki malların ithalatçıları veya rafineriler dahil imal edenler tarafından teslimi, (II) sayılı listedeki malların kayıt ve tescile tabi olanların ilk iktisabı (III) ve (IV) sayılı listedeki malların ithalatı veya inşa edenler tarafından teslimi; (I), (III) ve (IV) sayılı listedeki mallar ile (II) sayılı listedeki mallardan kayıt ve tescile tabi olmayanların ÖTV uygulamasından önce müzayede yoluyla satışı bir defaya mahsus olmak üzere ÖTV'ye tabidir. ÖTV'de vergiyi doğuran olay ise; mal teslimi veya ilk iktisap hallerinde malın teslimi veya ilk iktisabı, malın tesliminden önce fatura veya benzeri belgeler verilmesi hallerinde, bu belgelerde gösterilen miktarla sınırlı olmak üzere fatura ve benzeri belgelerin düzenlenmesi, kısım kısım mal teslim edilmesi mutad olan veya bu hususlarda mutabık kalınan hallerde her bir kısmın teslimi, komisyoncular vasıtasıyla veya konsinye suretiyle yapılan satışlarda malların alıcıya teslimi, ithalatta 4458 sayılı Gümrük Kanununa göre gümrük yüküm-

lülüğünün doğması ithalat vergilerine tabi olmayan işlemlerde ise gümrük beyannamesinin teskilidir.

ÖTV'de verginin mükellefi; (I), (III) ve (IV) sayılı listelerdeki mallar ile (II) sayılı listelerdeki mallardan kayıt ve tescile tabi olmayanları imal, inşa veya ithal edenler ile bu malların müzayede yoluyla satışını gerçekleştirenlerdir. (II) sayılı listedeki mallardan kayıt ve tescile tabi olanlar için, motorlu araç ticareti yapanlar, kullanmak üzere ithal edenler veya müzayede yoluyla satışını gerçekleştirenlerdir.

VIII- ÖZEL TÜKETİM VERGİSİNDE İSTİSNALAR

ÖTV Kanununun 5, 6 ve 7. maddeleri istisnalar ile ilgilidir. Buna göre 5. maddede ihracat, 6. maddede diplomatik ve 7. maddede de diğer istisnalar düzenlenmiştir. Adı geçen maddelere göre; yurt dışında bir müşteriye teslimi yapılan ve gümrük bölgesinden çıkan mallar ÖTV istisnası kapsamındadır. Ayrıca, ihraç edilen malların alış faturaları üzerinden gösterilen ÖTV ihracatçıya iade edilir. Türki-

ye'de diplomatik temsilciliklerin kendi ihtiyaçları için aldıkları ve Silahlı Kuvvetlerin ihtiyacı için aldıkları mallar da ÖTV istisnası kapsamında.

IX- ÖZEL TÜKETİM VERGİSİNİN TEMEL ÖZELLİKLERİ

ÖTV'nin temel özellikleri şu şekilde sayılabilir: Uygulaması basit, mükellefi az, ve etkin olacaktır. Belirli malları kapsamaktadır. Verginin kapsamına giren malları imal ve ithal edenlerle, taşıtlar bakımından ilk defa satın alanlar bu verginin mükellefi olacaktır. Verginin oranı, yerli ve ithal mallar için aynı olup, farklılık öngörülmemektedir. Vergi tek safhada ve bir defa da alınacaktır. Mallar üzerindeki mevcut vergi yükü korunmaktadır. Değişik adla alınan vergi, fon ve paylar tek bir vergiye dönüştürülmüştür. Vergi, yerli sanayi aleyhine sonuç doğurmamaktadır. Bakanlar Kurulu'nun, vergi oranlarını değiştirmeye yetkili kılınması öngörülmektedir.

Özel Tüketim Vergisi Kapsamına Alınan Mallar 4 Liste Altında Toplanmıştır:

I sayılı listede akaryakıt

ürünleri ve solventler yer almaktadır. Bunlar esas itibarıyla şu anda Akaryakıt Tüketim Vergisine dahil olan benzin, mazot, gazyağı, fuel-oil ve LPG ile bunların türevleri olan petrol ürünlerinden meydana gelmektedir. Kanuna ekli I sayılı listenin (B) cetveli; üzerindeki vergi yükünün çok az olması nedeniyle düşük fiyattan satıldığı için, akaryakıt ürünlerine yasal olmayan bir şekilde katılabilen ve kamuoyunda "solvent" olarak adlandırılan mallardan oluşmaktadır. Bu suretle haksız kazanç sağlanmasının ve taşıtların zarar görmesinin önlenmesi amacıyla söz konusu malların vergi tutarları, katılabilecek akaryakıt ürünlerinin tutarlarına yakın hale getirilmiştir. Bunun yanında akaryakıt tüketim vergisi ve akaryakıt fiyat istikrar fonu yürürlükten kaldırılmıştır. Bu listedeki mallardan alınacak vergiler, kg/litre bazına 1.000.-TL ile 779.100.-TL arasında değişmektedir.

II sayılı listede bazı motorlu taşıt araçları bulunmaktadır. Genel olarak binek otomobilleri, karavanlar, motosiklet, helikopter, uçaklar ile yat ve kotralar ÖTV kapsamına dahil edilmiştir. Bu listede yer alan taşıt araçlarının ilk iktisabından ve ithalinden

alınan taşıt alım vergisi, ek taşıt alım vergisi ve çevre fonu yerine sadece ÖTV alınacaktır. II sayılı listede sayılan araçlardan alınacak ÖTV tutarları ise % 0.5 ile % 50 arasında değişmektedir.

III sayılı listede kolalı gazoz, alkollü içkiler ve tütün mamulleri yer almaktadır. Bu malların vergi oranı tespit edilirken, halen uygulanmakta olan vergi ve fonların oluşturduğu yükler göz önüne alınmıştır. Bu grupta yer alan mallar üzerinde halen bir çok vergi, fon ve pay bulunmaktadır. Başta ek vergi olmak üzere Savunma Sanayii Destekleme Fonu, Eğitim, Gençlik, Spor ve Sağlık Hizmetleri Vergisi, Malul, Şehit, Dul ve Yetimler Fonu, Tütün Fonu, Toplu Konut Fonu, ÖTV ile kaldırılan vergi ve fonlardır. Bu gruba ait malların vergilendirilmesinde oran, % 25 ile % 212 arasında değişmektedir.

IV sayılı listede lüks olarak nitelendirilen mücevher eşyası, kürk, silahlar, cep telefonları, sürat motorları ile Gümrük Birliği'ne geçişte olumsuz etkilenmesi söz konusu olabilecek bazı yerli sanayi ürünlerini kapsamaktadır. Bu grupta yer alan mallar, beyaz ve kahverengi eşya

olarak adlandırılan mallar olup, sadece listeye girmesi amacıyla sembolik oranlarda kapsama dahil edilmişlerdir. Bu malların it-halinde ve üreticileri tarafından tesliminde bir defaya mahsus olmak üzere ÖTV uygulanacaktır. IV sayılı listedeki mallarda ise oran % 6.7 olarak tespit edilmiştir.

Açıklamalardan da anlaşılacağı üzere ÖTV, tek safhalı bir vergi olup, yürürlükten kaldırdığı vergi, fon ve paylara eşit olarak bir vergi yükünü içerecek şekilde tasarlanmıştır. ÖTV, ismi yeni olmakla beraber yeni bir vergi yükü doğurmayacaktır. Ancak, son derece dağınık bir mevzuatla denetimi ve tahsili daha zor tüketim vergileri kaldırılıp bunların yerine aynı yükü ihtiva eden şekilde uygulanması tasarlanmış bir vergi getirilmiş olacaktır.

X - ÖZEL TÜKETİM VERGİSİ HASILATININ PAYLAŞIMI

ÖTV Kanununa ekli (I) sayılı listede yer alan mallardan tahsil edilen ÖTV hasılatının tamamından, (II) sayılı listede yer alan mallardan tahsil edilen ÖTV hasılatının % 28'inden ve

(III) sayılı listede yer alan mallardan tahsil edilen ÖTV hasılatının % 60'ından, 2380 sayılı Belediyelere ve İl Özel İdarelerine Genel Bütçe Vergi Gelirlerinden Pay Verilmesi Hakkında Kanun ile 3030 Sayılı Büyükşehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun Hükmüne göre mahalli idarelere pay verilmez.

ÖTV Kanununun (III) sayılı listesinde yer alan mallar üzerinden tahsil edilen ÖTV hasılatından, 3238 sayılı Kanunla kurulan Savunma Sanayii Destekleme Fonuna % 7.9 oranında pay ayrılır. %18 oranında hesaplanarak Maliye Bakanlığı merkez saymanlığına yatırılan paylar 15 gün içerisinde Maliye Bakanlığı'na bütçeye gelir yazılır. Diğer yandan bu tutarın % 16'sının dağılımı Başbakan onayı ile belirlenmek suretiyle Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü bütçelerinde, % 52'si Millî Eğitim Bakanlığı bütçesinde, % 32'si ise Sağlık Bakanlığı bütçesinde açılacak özel tertiplere ödenek kaydedilir ve parası merkez saymanlığınca aynı süre

içinde bir kamu bankasında anılan kurumlar adına açılacak özel hesaplara yatırılır.

4342 Sayılı Mera Kanununun 30'uncu maddesinde belirtilen harcamalarda kullanılmak üzere % 1 oranında pay ayrılır. 13.10.1988 tarihli ve 3480 sayılı Kanun hükümlerine göre hak sahiplerine ödenmek % 3.4 oranında pay ayrılır. Bu hükme göre ayrılacak pay, Maliye Bakanlığı'nca bir kamu bankası nezdinde "Maluller, Şehit Dul ve Yetimleri Hesabı" adıyla Maliye Bakanlığı adına açılacak hesaba, verginin tahsil edildiği ayı izleyen ay içinde merkezden aktarılır. 3.1.2002 tarihli ve 4733 Sayılı Kanunun 5'inci maddesinde yer alan giderlerde kullanılmak üzere % 0.2 oranında pay ayrılır.

ÖTV'nin uygulamaya girmesi ile 10 adet vergi, fon ve pay uygulamasına son verilmiştir. Ancak, ÖTV'den; savunma sanayiine, eğitim-gençlikspor ve sağlık hizmetlerine, malul - şehit - dul ve yetimler ile il özel idarelerine pay ayrılması uygulamasına devam edilecektir. Vergilendirme dönemi, faaliyette bulunan takvim yılının birer aylık dönemidir. Beyanname, (I) sayılı listedeki mallar için vergilendir-

me dönemini izleyen 10. günü, diğer mallar için vergilendirme dönemini izleyen ayın 15. günü akşamına kadar mükellefin KDV yönünden bağlı olduğu vergi dairesine verilir.

XI- ÖTV'YE GEREK DUYULMASININ NEDENLERİ VE BU VERGİ İLE KALDIRILAN VERGİ VE FONLAR

ÖTV tasarısının genel gerekçesinde böyle bir kanuna ihtiyaç duyulmasının nedenleri üç başlıkta toplanmıştır: (i) Gümrük Birliği'ne geçişle birlikte özellikle ithalde alınan malların Gümrük Vergisi ve diğer bağlı vergilerin hasılat kaybını telafi edici bir sistem getirmek. (ii) AB mevzuatına uyumlaştırmayı sağlamak. (iii) Mevcut tüketim vergilerinde basitliği sağlamak. Ancak bu amaçlar içerisinde ön plana çıkan birinci amaç, yani Hazine'nin gelir kaybını telafi etme düşüncesidir.

ÖTV'nin kabulüyle ilgili kanunun 18. maddesinde yürürlükten kaldırılan vergiler sayılmıştır bunlar: Akaryakıt tüketim vergisi. Akaryakıt fiyat istikrar fonu. Taşıt alım vergisi (II sayılı listedeki taşıtların ilk iktisabındaki

vergi). Ek taşıt alım vergisi. Çevre fonu. Ek vergi. Tütün fonu. Malul, Şehit, Dul ve Yetimler Fonu. Eğitim, Gençlik, Spor ve Sağlık Hizmetleri vergisi. Federasyonlar fonu. Bunlara ÖTV'den pay verilmesine devam edilecektir.

XII- DÜNYADA ÖZEL TÜKETİM VERGİSİ UYGULAMASI

Dünyanın hemen hemen bütün ülkelerinde ÖTV uygulaması görülmektedir. Ancak farklılık bu verginin salındığı mal ve hizmet gruplarındaki farklılıktır. Gelişmiş ülkelerde daha çok sosyal amaçlarla lüks tüketim üzerinden alınan ÖTV, gelişmekte olan ülkelerde daha çok mali amaçlarla temel mal ve hizmetler üzerinden alınabilmektedir. Bu kısımda çeşitli ülkelerde uygulanan ÖTV hakkında bilgi vermeye çalışacağız.

İngiltere'de Özel Tüketim Vergisi

İngiltere'de alkol ve tütün mamulleri ile petrol ürünlerinin yanı sıra müşterek bahis ve kumarın da ÖTV'ye tabi tutulduğu görülmektedir. Hatta mum, sabun, çay, kahve, tuz, şeker, cam,

briket, tuğla ve oyun kağıtları da bu verginin konusuna girmektedir⁽¹⁰⁾.

A.B.D'de Özel Tüketim Vergisi

Amerika'da ilk ÖTV 1919'da Oregon'da "gasoline taxation" olarak uygulanmaya başlandı. Bunu takiben 1932 yılında bütün eyaletler bu vergiyi uygulamaya başladı. Toplanan bu vergiler karayolu ve yer altı stok tanklarının yapımı ile ilgili fonlara transfer edildi⁽¹¹⁾. Amerika'da alkol, sigara ve akaryakıt üzerinden alınan ÖTV'nin federal gelirler içerisindeki oranı 2001 yılı itibariyle % 3.7 civarındadır⁽¹²⁾.

Amerika'da sigara paketi başına alınan ÖTV eyaletlere göre değişmektedir. Örneğin bu oran Washington'da % 142.5 Virginia'da % 2.5, eyalet ortalaması ise % 34'tür. Gasoline (Amer. Benzin) federal oran % 18.3, eyaletlerde ise ayrı ayrı oranlar uygulanmaktadır. Tütün ürünlerinde 10 sigaradan eyaletler arasında 1.5¢ - 20.25 ¢ farklı oranlar uygulanmaktadır. Likörden eyalet ortalamaları galon başına 3.30 dolar, şarapta ise bu oran 0.60 dolar, birada ise 0.185

dolar olarak tespit edilmiştir. Amerika'da 2002 yılında değeri 40.000 doları aşan arabalardan % 3 oranında ÖTV alınmaktadır. Ancak bu verginin 2003 ve sonrasında kaldırılacağı hüküm altına alınmıştır. 2000 yılında iki eyalet, sigara üzerinden aldıkları vergi oranlarını artırdılar. Louisiana, vergiyi 20 ¢'den 24 ¢'e, New York ise 50 ¢'den 1.11 dolara çıkardılar. 1977 yılında çıkarılan bir kanunla kömür üzerine ÖTV getirildi. Sebebi de kömürün solunması sonucunda insan sağlığında 10 yıllık bir süreçte önemli tahribatlar yapması olarak gösterildi. Bu vergi kömür satışları üzerine salındı ve % 4.4 oranında toplandı. Toplanan bu vergiler, kömürün solunması sonucunda ortaya çıkan hastalıklarla mücadele için kurulan bir fonda toplandı ve bu hastalıkların tedavisinde kullanıldı.

Almanya'da Özel Tüketim Vergisi

Federal hükümet tarafından uygulanan vergiler; şeker tüketim vergisi, kahve çay üzerinden alınan ÖTV, tuzdan, çaydan, lambalardan, madeni yağlardan, alınan ÖTV, tütün vergisi, alkolü içkiler vergisi, bira ve şarap

İletişimde fark yaratır

GENPA Telekomünikasyon ve İletişim Hizmetleri San. Tic. A.Ş.

Nispetiye Cad., No:41 80630 Etiler- İstanbul Tel: (0212) 359 03 59 Faks: (0212) 287 27 27 www.genpatech.com

üzerinden alınan ÖTV olarak sayılabilir.⁽¹³⁾

Diğer Dünya Ülkelerinde Özel Tüketim Vergisi Uygulamaları

Kanada'da oyun kartları, şarap, kozmetik, mücevher, v.b. mallar üzerinden ÖTV uygulamasına devam ediliyor. Ayrıca bu ülkede sigaranın paketi üzerine % 10 oranında getirilen bir ÖTV'nin sigara tüketimini % 3 azalttığı tespit edilmiş, aynı zamanda bu verginin hamile kadınların sigara içmelerini de önemli oranda azalttığı tespit olunmuştur⁽¹⁴⁾. Hollanda ve Fransa'da motorlu araçlar üzerinden alınan ÖTV mevcuttur. Çin'de ÖTV 11 kalemden oluşuyor. Oranlar ise % 3 ile % 5 arasında değişiyor. Kuzey Vietnam'da, sigara, alkol, ispirto, bira, 24 oturağın altındaki araçlar, petrol, oyun kartları, bazı iklimalar, ve bazı hizmetler (dans, masaj, karaoke, casino, kumar makineleri, golf) % 15- % 100 arasında vergilendirilmektedir⁽¹⁵⁾.

Çeşitli ülkelerin IMF ile imzaladıkları niyet mektupları da incelendiğinde, Romanya, Madagaskar, Pakistan, Peru, Ghana, Bulgaristan, Boliviya, Filipin-

ler, Tacikistan, Guatemala, Kırgızistan için de ÖTV uygulamasına geçilmesi öngörülüyor ve bu ülkelerden çoğuyla yaklaşık aynı tarihlerde ÖTV'ye geçilecek başka bir deyişle bu ülkelerin IMF'e verdikleri niyet mektubunda 2002 yazında ÖTV uygulamasına geçeceklerini belirtiyorlar⁽¹⁶⁾.

XIII- SONUÇ

ÖTV, dünyanın yaklaşık bütün ülkelerinde uygulanan dolaylı bir vergidir. Tahsilatının kolay ve uygulamasının basit olması sebebiyle bir çok ülke bu vergiyi benimsemiştir. Ülkemizde de ÖTV Kanunu kabul edilmiş ve Taşıt Alım Vergisi ile ilgili değişiklik dışında Ağustos ayından itibaren uygulanmasına geçilmiştir. Taşıt Alım Vergisine ilişkin hükümler ise Kanunun yayım tarihinden itibaren uygulamaya geçmiştir. Vergilerin basitleştirilmesi, vergi kayıplarının azaltılması, ve AB ile mevzuat uyumlaştırılması için kabul edilen ÖTV, gider vergilerinde önemli bir düzenleme getirmiştir. Hemen hemen bütün dünya ülkelerinde uygulanan çağdaş bir vergi olan ÖTV'nin uygulamaya geçişi Türk vergi sistemi

açısından önemli bir değişiklik olarak görülmektedir.

ÖTV'nin bu olumlu yanları yanında gözümüze çarpan bir olumsuz tarafları da bulunmaktadır. Bu da Kanununun 12. maddesinde düzenlenen oranlar ile ilgilidir. Burada III sayılı listedeki mallar için oranın 4, en çok satılan mamule isabet eden ÖTV miktarını ise 5 katına kadar artırmaya Bakanlar Kurulu yetkili kılınmıştır. Bu artışlar yüksektir ve sınırlandırılması gerekmektedir. Başka bir deyişle idarenin vergilendirme yetkisini Anayasanın 73. maddesi açısından tekrar değerlendirmesi gerekmektedir. Bir olumsuz yan da ÖTV hasılatından fonlara ve kuruluşlara paylar verilerek bütçenin birliği ilkesinin ihlal edilmiş olmasıdır. Bu olumsuzluklar dışında, dolaylı vergileri rasyonel vergileme bazına oturtan, üretim, ihracat ve ithalatın yönlendirilmesinde önemli olanaklar sağlayan çağdaş bir vergilendirme olan ÖTV'nin başarılı olması en büyük temennimizdir.

DİPNOTLARI

1. Abdurrahman AKDOĞAN, Sadık KIRBAŞ, Saygın EYÜPGİLLER., Açıklamalı Maliye ve Vergi Sözlüğü, Bilgi Yayıncılık, Ankara 1986, s.138

2. Mürüfet NOHUT, "Özel Tüketim Vergilerinin Türkiye'de ve Avrupa Birliği'nde Uygulama Biçimi ve Bu Alanda Meydana Gelen Son Gelişmeler-I" Yaklaşım, Sayı:113, Mayıs 2002, s.213

3. İbrahim DÜVEZ- Adnan UYAR., "Özel Tüketim Vergisi ve Gümrük Birliği Sürecinde Özel Tüketim Vergisi Uyumlaştırma Çalışmaları", Vergi Dünyası, Sayı: 183, Kasım 1996, s.80

4. N. Yalçın KAYA-Müjdat BOZKIR., "Özel Tüketim Vergisi ve Gelişim Süreci" Vergi Sorunları, Sayı:166, Temmuz 2002 Eki, s.9

5. Kenan BULUTOĞLU., Kamu Ekonomisine Giriş, Sermet Matbaası, İstanbul 1977, s.344

6. Mualla ÖNCEL., Avrupa Ekonomik Topluluğunda Vergi Uyumlaştırması, A.Ü Basımevi, Ankara 1990, s.16

7. Y. Handan KILIÇ- Metin ÖLÇEK., "Avrupa Birliği ve Türkiye'de 'Özel Tüketim Vergisi' Ve Türkiye'nin Birlik Mevzuatına Uyumunu" Vergi Sorunları, Sayı:150, Mart 2001, s.278

8. DÜVEZ- UYAR, y.a.g.m, s.80

9. KAYA- BOZKIR., y.a.g.c., s.14

10. Mehmet Ali ÖZYER., "Özel Tüketim Vergisi Tasarısı Hazırlıkları", Vergi Dünyası, Sayı:246, Şubat 2002, s.24

11. www.cnice.org/nlc/crs-reports

12. www.cnice.org/nlc/crs-reports

13. KAYA- BOZKIR., y.a.g.c., s.33

14. www.tobaccofreekids.org/reports/prices

15. www.biz.yahoo.com

16. www.imf.org

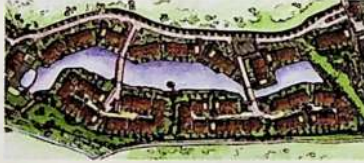
1996 yılında kurulan ve Haziran 1998'de hisselerinin % 49'u halka arz edilen **Yapı Kredi Koray Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı** (İMKB: YKGYO), Türk gayrimenkul sektöründe büyük bir güç olarak yerini aldı.

Yapı Kredi Koray Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı, Yapı Kredi'nin fi-

nansal alandaki uzmanlığının ve Koray Yapı Endüstrisi'nin gayrimenkul alanındaki deneyiminin getirdiği gücü taşıyor.

Halen **Yapı Kredi Koray Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı**'nin portföyünde, Yapı Kredi Plaza'da ofis katları, Kemer Country Yalikonaklar ve

Elit Residence gibi lüks konut projelerinin yanı sıra, Türkiye'de, tamamı bir gayrimenkul

yatırım ortaklığı tarafından geliştirilen ve pazarlanan ilk konut projesi olan İstanbul İstanbul bulunmaktadır.

Yapı Kredi Koray Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı, bugün, 100 milyon dolara yaklaşan toplam aktifleri

ve yeni projeleriyle, gayrimenkulün yüksek getirisi sağlayan yatırım araçlarından biri olduğu ülkemizde, olağanüstü yatırım imkânları sunmaya devam ediyor.

YAPI KREDİ | KORAY

GAYRİMENKUL YATIRIM ORTAKLIĞI A.Ş.

Büyükdere Caddesi Yapı Kredi Plaza B Blok Kat: 7 Levent 80620 İstanbul
Telefon: (0212) 284 13 56 (pbx) Faks: (0212) 284 13 58
E-Posta: ykk@yapikredikoray.com İnternet Adresi: www.yapikredikoray.com

Görüşler

BETÜL GÜR

Marmara Üniversitesi, S.B.E., İktisat Politikası Bilim Dalı Doktora Öğrencisi

Para Kurulu ve Türkiye Ekonomisine Uygunluğu

GİRİŞ

 konomide istikrarı sağlamada Merkez Bankalarına önemli görevler düşmektedir. Ancak özellikle gelişmekte olan ülkelerde siyasi baskılara maruz kalan bir Merkez Bankası'nın, bu görevini yerine getirmesi güçleşmektedir. Bu açıdan söz konusu makalede Merkez Bankacılığına alternatif olarak para kurulu sistemi (currency board system) ele alınmıştır. Sisteme önce teorik açıdan yaklaşılmakta, sonra da pratikte ülke örneklerine yer verilerek, Türkiye için uygulanabilme ihtimali değerlendirilmektedir.

Para Kurulu Nedir?

Para Kurulu sistemi, yerli

para biriminin sabit bir kur üzerinden yabancı paraya bağlanmasına denir. Böylece, ülke parasıyla bağlandığı yabancı para arasında birebir ilişki kurulmakta; bütünüyle yabancı paranın miktarına bağlı olarak ülke parası miktar olarak artırılmaktadır (Oktar, 1995, s.123).

Para Kurulunun Temel Özellikleri

Sistemin onu Merkez Bankası'ndan ayıran, kendine has bazı özellikleri vardır. Örneğin para kurulunun para arzını artırması döviz rezervlerindeki artışa bağlı olup, kuruma dövizle başvuran herkese yerli para vermeyi taahhüt eder. Merkez Bankaları gibi ihtiyari olarak para yaratmaz. İhraç edeceği yerli para, dövize tam konvertibil olma

özelliğine sahiptir. Ayrıca yerli paranın değerini korumak bir diğer özelliğidir. Bunun sonucu olarak para kurulu, politik müdahalelerden tamamen bağımsız bir kuruluştur. Yani siyasi otoritenin para kurulu üzerinde doğrudan veya dolaylı bir müdahalesi olamaz. Yine para kurulu, ülkenin döviz kuru hedefinden bağımsız bir enflasyon hedefi saptayamaz. Halbuki Merkez Bankaları para politikasının kredibilitelerini artırmak ve enflyonist beklentileri kırmak için enflasyon hedefi belirler. Para kurulunda sabit kur sistemi esas olduğundan, ülkedeki döviz hadleri ve enflasyon oranı yerli paranın bağlandığı ülkedeki orana eşit olur (Akyazı-Kalça, 1997, s.3,4). Para kurulu, açık piyasa işlemleri ve reeskont kredisi gibi para politikası araçlarıyla parasal tabanı değiştiremez, hiçbir özel veya kamu kuruluşuna kredi veremez (Oktar, 2001, s.7). Yani tipik bir para kurulu, son borç verici mercii değildir. Ayrıca çok basit bir kurum olduğundan faaliyetleri şeffaftır (Hanke-Schuler, 1994, <http://users.erols.com/kurrency/icegrev.htm>)

Tarihsel Süreçte Para Kurulu

Para Kurulu, İngiltere'nin 19. Yüzyılda parasal sistemi dü-

zenleme çalışmalarının sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu amaçla 1694 yılında İngiltere Bankası kurularak, 1750'ye kadar monopol bir biçimde para arz etmiştir. Ancak bu tarihten itibaren özel bankalar kurulmaya başlayarak 1810'da sayıları 650'ye ulaşmış ve her banka kendi parasını basmaya başlamıştır. Dolayısıyla para piyasasında ortaya çıkan karışıklıklar sebebiyle, 19. Yüzyılın ortalarında para basımının monopol olması gerektiğinden hareketle "Para okulu" ve "Bankacılık Okulu"nun tartışmaları sonucunda ortaya çıkmıştır (Barışık, 2001, s. 51).

Nakit Okulu'na göre; sadece banknot ve madeni para, para olarak kabul ediliyor; mevduat ise sermayenin bir biçimi görülüyordu. Ödeme aracı olmadığından, paranın değerini etkilemesi mümkün değildi. Bu okula göre, altın sisteminde altının yabancı ülkelere gitmesiyle birlikte tedavüldeki para miktarı otomatikman azalmaktadır. Söz konusu dönemde İngiltere'de uygulanmakta olan karma para sisteminde, metal paranın yanı sıra tedavüldeki paranın önemli bir kısmını banknotlar oluşturmaktaydı. Şu da var ki; karma para sisteminin iyi işleme için metal para gibi işlev yapması gerekmektedir. Yani kağıt para ihtiya-

cının, ülkeye giren veya ülkeden çıkan altın miktarıyla aynı ölçüde olması gerekmektedir (Oktar, 2001, s. 13). Bankacılık Okulu'nda ise tedavüldeki paranın yanında banka mevduatları ile ticari senetler de vardır ve fiyat artışlarını aynı para gibi etkiler. Ayrıca külçe altın miktarı da zamanla değişebilir veya tedavüldeki paralar külçe haline getirilebilir. Dolayısıyla Para Okulu'ndaki altın ve tedavüldeki para miktarının eşit olması için sadece kağıt para ihtiyacının değil, aynı zamanda banka mevduatı, ticari senetler ve külçe halindeki paraların da kontrol edilmesi gerekir. Buna göre; banknotlar altın paraya tam konvertibil yani % 100 altın karşılığında ihraç edilmese dahi, bankalar sadece ticari yaşamın gerçek ihtiyaçlarını yansıtan ticari senetler karşılığında banknot ihraç ettikleri sürece para arzında aşırı bir genişleme olmaz. Dolayısıyla para arzını, kredi talebi belirler. Yani para arzı ve fiyatlar genel düzeyi arasındaki ilişki, fiyatlardan para arzına doğrudur (Oktar, 2001. s. 15).

Para kurulu ilk kez 1849'da İngiltere'nin Mauritius kolonisinde uygulanmış, daha sonra diğer kolonilerine ve bağımsız bir ülke olan Arjantin'de de hayata geçirilmiştir. 1950'lere gelindi-

ğinde Afrika'nın büyük bir kısmı, Karaibler para kurullarına sahipti. Ancak sistemin ekonomik başarısına rağmen 1950'ler ve 1960'ların sonunda para kurulunda, Merkez Bankacılığına bir dönüş görülmüştür. Zira yeni bağımsızlığına kavuşan ülkeler para kurulunu koloniciliğe ait bir sistem olarak değerlendirilmiş, Merkez Bankası ise ulusal bir bayrak gibi bağımsızlığı sembolize etmiştir. Ancak Merkez Bankaları zamanla politize edilmiştir (Hanke-Schuler, 1994, [http://users.erols.com / kurrency / icegrev.htm](http://users.erols.com/kurrency/icegrev.htm)). Enflasyonist bir politika izleyerek kronik istikrarsızlığın yaratıcısı olmuşlardır. Bunun için zayıf Merkez Bankası olan ve hiperenflasyonların yaşandığı ülkelerde yerli paraya istikrar sağlamak, sorumsuz hükümetleri disiplin altına almak için para kurulları yeniden gündeme gelerek 1980'li yıllardan itibaren ilgili artmıştır. Latin Amerika ve eski Sovyet Cumhuriyetleri bu sistemi uygulamaya başlamışlardır (Oktar, 1995, s. 125).

Para Kurulunun Uygulanması İçin Gerekli Şartlar

Para kurulunun uygulanabilmesi için rezerv para birimi olarak seçilecek yabancı paranın

uluslararası piyasalarda kabul gören istikrarlı bir para birimi olması gerekir. Ticari ilişkilerin yoğun ve güçlü olması da bu seçimde önemli bir rol oynar. Özellikle para kurulu ülkesinin en büyük ticari partneri olan ülkenin para biriminin tercih edilmesi daha isabetlidir (Oktar, 2001, s.17). Bu arada rezerv olarak tutulan varlıkların faiz geliri getiren türden olması gerekir. Sağlanacak faiz gelirlerinin kısa vadeli olması ise, varlık fiyatlarında ortaya çıkabilecek dalgalanmalar karşısında hükümetin gelirlerini azaltmaması ve para kurulunun sermaye yapısını zayıflatmaması açısından önemlidir (Oktar, 2001, s.19).

Bir diğer önemli nokta sözkonusu sabit döviz kurunun ne olması gerektiğidir. Merkez Bankacılığı sisteminde sabit kur uygulaması durumunda döviz kuru genelde hükümet tarafından belirlenir ve istenildiğinde değiştirilebilirken, para kurulu sisteminde sabit döviz kuru, kanunda veya anayasada ilan edilir (Gültekin-Yılmaz, 1996, s.5).

Minimum rezerv karşılık oranının belirlenmesi konusunda ideal olan ise, para kurulunun beklenmedik olaylara karşı olmasını sağlayacak rezerv fazlalıklarına sahip bulunmasıdır. Dış varlıkların değerinde meydana

gelebilecek bir kayba karşı, referans para büyüklüğünden daha fazla dış varlık bulundurması gerekir (Oktar, 2001, s.21).

Para Kurulunun Çeşitleri

Ortodoks para kurulu sistemi daha önce de belirtildiği gibi, bir ülkenin parasının % 100 karşılığında sabit bir döviz kurundan yabancı bir paraya bağlandığı, rezerv yabancı para miktarına bağlı olarak yerli para ihracının yapılabildiği, son başvuru mercinin olmadığı, politik etkilerden uzak bir para kurulu biçimidir. Ortodoks para kurulu günümüzde Cayman Adaları, Falkland Adaları, Faroe Adaları ve Cebelitarık'da uygulanmaktadır. Hong Kong da 1997-1998 Asya Krizi sonrasında ortodoks para kuruluna geri dönmüştür. Bir de para kurulu benzeri sistemler vardır. Burada da bir yabancı para çıpa olarak seçilmekte, sabit döviz kuru uygulanmaktadır. Arjantin ve Litvanya çıpa döviz olarak ABD doları; Estonya, Bosna ve Bulgaristan ise euroya geçiş öncesinde Alman markını seçmişlerdir. Para kurulu benzeri sistem uygulayan ülkelerin bazılarında başta döviz kuru kontrolleri varken, sonraları ortodoks para kurulu gibi yerli paralar çıpa olarak seçilen yabancı paraya tam konvertibil yapıldı.

Paralel para üreten para kurulu sisteminde ise, ülkede tedavülde bulunan Merkez Bankası parasına ilaveten yeni bir para piyasaya sürülmekte ve zamanla kurul parası Merkez Bankası parasının yerini almaktadır. Günümüze kadar uygulanan tek örneği Kuzey Rusya'da örülmektedir (Hanke-Schuler, 1994, <http://users.erols.com/kurrency/icegrev.htm>).

Para Kurulu Sisteminin İşleyiş Mekanizması

Merkez Bankacılığına göre oldukça basit bir işleyiş mekanizması olan para kurulu sisteminde yerli para ihracı, ticari bankaların para yaratması dikkate alınmaksızın; = Rezerv Para (döviz rezervi) x [Parasal Taban / Belirlenen Döviz Kuru] esasına göre gerçekleştirilir (Barışık, 2001, s. 54).

Para kurulu uygulayan ülkede cari işlemler bilançosu dengedeysen, para kurulu ülkesinin mallarına talebin artması cari işlemler bilançosunun fazla vermesine, böylece rezerv paranın artmasına yol açar. Böylece ticari bankalar daha çok kredi verebilir ve faiz oranları düşerek mal talebi artar, iç piyasada mal fiyatları yükselir. Neticede ithal mal talebi artıp, para kurulu ül-

kesinin ihraç ettiği mallara olan dış talebin azalmasıyla cari işlemler bilançosu tekrar dengeye gelir (Oktar, 2001, s. 37). Sistemin ters yönde çalışmasıyla da para kurulunun uygulandığı ülkede para arzı azalmış olur.

Para Kurulunun Olumlu Yönleri

Enflasyon ve Faiz Oranlarının Düşmesi: Para kurulu ülkesinde bütçe açıklarının kamunun finansmanının para kurulu tarafından karşılanmaması ve sistemin şeffaflığı enflasyonist beklentileri düşürmektedir. Ayrıca faiz oranlarına müdahalenin olmaması, kurun sabitlenmesi, para arzının dış ödemeler dengesi fazlasıyla doğru orantılı olarak otomatik bir şekilde düzenlenmesi ve para kurulunun sağladığı kredibilitate döviz piyasasında belirsizliği yok ederek faizlerin de düşmesini sağlar (Barışık, 2001, s. 55).

Parasal Disiplinin Sağlanması: Sözkonusu istemde para ihracı belli ve katı kurallara bağlıdır. Bunun için de ölçüsüz bir para genişlemesi olmaz. Para yaratılması otomatik mekanizmaya bağlı olduğundan parasal disiplin sağlanarak, ekonomik birimlerin sisteme güvenleri artırılabilir. Özellikle hiperenflasyonla-

rın yaşandığı ülkelerde enflasyonist beklentileri ciddi ölçüde kıvrarak; kredibiliteleri sağlar (Oktar, 2001, s. 53).

Yönetimin Kolaylaşması: Para kurulunun görev ve yetkilerinin açıkça bilinmesi, para arzının dış ödemeler dengesiyle aynı yönlü işlemesi, parasal araçların kullanılmaması, 4-5 gibi az sayıda yönetici personelin olması; işlem maliyetlerini düşürmekte, işlevlerini daha kısa zamanda yapmalarını sağlamaktadır. Basit bir yapıya sahip olması ve faaliyetlerin düzenli olarak yayınlanması ise kurulun şeffaflığını ve kredibilitelerini artırır (Barışık, 2001, s. 55).

Ödemeler Dengesi Bilançosu Dengesinin Sağlanması: Para kurulu sisteminde ödemeler bilançosunda daha önce de bahsedildiği üzere otomatik olarak denge sağlanır. Ancak bu otomatik uyum mekanizmasının çalışması yerel fiyatların esnekliğine bağlıdır. Dışa açık, küçük ülkelerde dış ticarete konu olan mallar GSMH'de önemli pay sahibi olduğundan, böyle ülkelerde ödemeler dengesi açıkları sabit kur rejimiyle kolayca kapanır. Ayrıca para kurulu sisteminde ücret, fiyat ve döviz kurunda sağlanan istikrarla hem dış ticaret hacmi artar, hem de ithalat ve ihracatta dalgalanmalar azalır. Böylece

şirketler, daha az riskle dış ticaret yapabilecekleri için, uluslararası piyasalarda rekabet gücü artar (Gültekin - Yılmaz, 1996, s. 30).

Para Kurulunun Olumsuz Yönleri

Enflasyon: Yürürlüğe konulan bütçe önlemleri iç talebin daralmasına yol açar. Fiyatlar üzerinde oluşan baskı enflasyonist beklentileri kıvrar ve endekslemeye karşın bir sonraki dönemin enflasyonu daha düşük gerçekleşir. Yani enflasyonda ani bir düşme görülmez. Zaman içinde nispi bir düşüş yaşanır (Oktar, 2001, s. 60).

Sabit Kur Sistemi: Para kurulu ülkesinde sabit kur sistemi uygulanması, yerli paranın aşırı değerlendirilmesine yol açar. Dış ticaretin gelişmesi, dış ödemeler dengesinin sağlanması için mal fiyatlarının yükselmemesi gerekir ki ihracat artsın. Aksi halde devalüasyon yapılması gerekir. Bunun için para kurulu sistemine geçilmeden önce devalüasyon yapılabilir. Kurun düşük saptanması ise zamanla ortaya çıkacak enflasyon sonucunda devalüasyonu tekrar gündeme getirebilir (Barışık, 2001, s. 59).

Senyoraj Geliri: Para kuruluyla birlikte devlet para basarak

elde ettiği senyoraj gelirinden mahrum kalır. Rezervlerini yabancı para cinsinden tutacağı için, senyoraj gelirini kısmen veya tamamen rezerv para ülkesine hibe etmiş olur (Gültekin-Yılmaz, 1996, s. 33).

Fiskal Politikalar: Senyoraj gelirinin azalması bütçe açıklarının nasıl kapatılacağı sorununu ortaya çıkarır. Kamu harcamaları ancak iç tasarruflar ve dış borç miktarıyla sınırlı kalır. Tasarrufların kamu harcamalarının finansmanı için kullanılması kaynakların etkinliği ve gelecekteki yaşam standardını da etkileyecektir. Dolayısıyla para kurulunun işleme, bu maliyetler göze alındığı takdirde mümkün olur. Ayrıca para kurulunun fiskal disiplini sağlamada katkısı olmakla beraber, bunun gerçekleşmesi için garanti veremez (Oktar, 2001, s. 63). Popülist politikaları doğrudan etkileyemez. Dolayısıyla sonraki hükümetlerin uygulayacağı sorumsuz politikalar bütçe açığına sebep olabilir (Gültekin-Yılmaz, 1996, s. 33).

Finansal Darboğazlar: Para kurulunda parasal finansmana izin verilmemesi Hazine'nin borç kapasitesinin piyasalarca belirlenmesini ortaya çıkarır. Hükümetin borç talebinin artması iç piyasada reel faizleri artırırken, dış piyasada da borç ka-

pasitesine yaklaşılması hükümeti daha ziyade artan risk primi ödemek zorunda bırakır. Kronik bütçe açığı devam ettikçe, dış piyasalardan borç bulmak imkansızlaşır (Gültekin-Yılmaz, 1996, s. 28).

Son Başvuru Mercinin Olmaması: Bu durum, bir kriz esnasında likidite sıkıntısına düşen bankaları zor durumda bırakır. Bunu göze alamayan günümüz para kurulu sistemleri zorunlu karşılık, mevduat sigorta sistemi gibi uygulamalara gitmektedirler (Barışık, 2001, s. 58).

Ülke Örnekleriyle Para Kurulu

Hong Kong: Hong Kong'da para kurulu 1935'de kuruldu. Banknot ihraç eden üç banka ellerindeki gümüş rezervleri Kambiyo Fonu'na bırakıp, bu fondan faiz kazancı olmayan ve banknot ihraç yetkisi kazandıran Borçluluk Sertifikalarını aldılar. Başta bu bankalar, ihraç ettikleri banknotlar karşılığında % 100-105 menkul kıymet veya gümüş rezervine sahip olmalıydılar (Schuler, 1992, [http:// users. erols. com / kurrency / webdiss1. htm](http://users.erols.com/kurrency/webdiss1.htm)). Daha sonra rezerv para olarak İngiliz sterlini, 1972'de ise ABD doları seçildi. Bu tarihten itibaren Fon'un Hong Kong doları

karşılığında ticari bankalara borç senetleri vermeye başlamasıyla Fon'un toplam rezervleri içinde Hong Kong dolarının payı arttı. Üstelik yerli parayı bankalarda mevduat olarak sakladı. Böylece para arzı hızla genişledi ve 1973'de para kurulu terk edildi. 1983'de Çin ve İngiltere arasında Hong Kong'un geleceğine dair görüşmelerin tıkanmasıyla ortaya çıkan borsa kriziyle tekrar para kuruluna dönüldü (Barışık, 2001, s. 14). 1 ABD doları, 7.80 Hong Kong dolarına eşit olarak belirlendi. Bu ülkede uygulanmakta olan para kurulu sistemi ortodox para kurulu değildir. Çünkü 1988'den itibaren Hong Kong hükümeti tedrici olarak Hong Kong Para Otoritesi'nin (Hong Kong Monetary Authority-HKMA) yetkilerini artırdı ve bazı hususlarda bir Merkez Bankası gibi hareket etmeye başladı. (<http://users.erols.com/kurrency/intro.htm>). Dolayısıyla HKMA basit bir ortodoks para kurulundan çok uzaktır; kamu fonlarını yönetir, menkul kıymet ihraç eder, bankalara borç verir, finansal kurumları denetler, faiz oranlarını kontrol eder, borsayı destekler (Schuler, <http://www.hku.hk/hkcer/articles/v52/kurt.htm>).

Estonya: Eski sosyalist ülkelerin 1990 Eylül'ünde Berlin Du-

varı'nın yıkılmasıyla başlayan Pazar ekonomisine geçiş süreci beraberinde birçok sorunu da getirdi. Geçiş sürecini en hafif şekilde atlatmak için yeni kurumların hayata geçirilmesi gerekmektedir. Böyle bir ortamda basit kurullarla çalışan, şeffaf bir yapıya sahip olan para kurulu uygulamasını ilk olarak 1992'de Estonya uyguladı. Aynı yıl Estonya, ruble para alanını terk ederek kendi ulusal parası olan kronu tedavüle çıkardı ve yabancı yatırımcılar için kur riskini azaltmak amacıyla sabit döviz kuru uygulamasına geçti. Kronunun değeri önce Rus rublesine, daha sonra Alman markına sabitlendi (Barışık, 2001, s. 15). Bankacılık kesimine likidite aktarımının olmadığı ortodoks para kurulu yumuşatılarak, sıkıntı içindeki bu sektöre Bankacılık Departmanı tarafından geçici de olsa kredi sağlamıştır. Ancak bu durum IMF tarafından enflasyonist eğilim yaratacağı ve sabit döviz kuru sistemini zaafa uğratacağı düşüncesiyle tepki çekmiştir (Oktar, 2001, s. 82, 83).

Arjantin: Arjantin uzun yıllar süren ekonomik istikrarsızlıktan kurtulmak için araç olarak, bütçe politikalarına sıkı bir disiplin getiren para kurulunu seçmiştir (Dawson, 2002, <http://www.imf.org/external/np/vc/2002/>

022502.htm). Zira yaşanan hiperenflasyon ve beraberindeki dolarizasyon süreci reel para talebini azaltmış, senyoraj geliri düşmüş, bütçe açıklarının monetizasyonu zorlaşmıştır. Bu şartlar altında Nisan 1991'de Konvertibilite Yasası ile birlikte para kuru yürürlüğe girmiş, 1 ABD doları = 1 peso olarak belirlenmiş ve pesonun ihracı, dolar rezervlerinin % 100 karşılığında dayandırılmıştır (Oktar, 2001, s. 86). Bütçe açıklarının finansmanında emisyon dan kaçınılmış, para politikası disipline edilmiştir. Böylece 1992 ortalarında enflasyon % 20'lere düşürülmüştür (Altuğ, 2001, s. 192). Ancak ABD doları ve peso arasında tam konvertibiliteyi sağlayan para kuruluyla, son başvuru merciinin olduğu merkez bankasının beraberce bulunduğu Arjantin sisteminde mevcut problemler için kesin çözümler görülmemektedir. Bunun için rezervlerini yapılandırmak, ödeme gücü riskini azaltmak için bankacılık sistemini güçlendirerek reel sektöre kaynak oluşturulması gerekmektedir (Caprio vd., 1996, <http://www.worldbank.org/html/dec/Publications/Workpapers/wps1648-abstr.act.html>). Arjantin para kurulu deneyiminden çıkarılabilecek ilk ders; ekonomik reformların başarısı için uy-

gulama zamanlarının ne kadar önemli olduğudur. Bütçe disiplinine edildikten sonra para kurulunun oluşturulması reformların kalıcılığına dair bir güvence olmuştur. Çıkarılabilecek bir diğer ders; sabit kur sisteminin, katkılarının yanısıra ekonomik istikrarı tehdit edebilecek unsurları da bünyesinde bulundurmasıdır. Çünkü yerli paranın aşırı değerlenmesiyle ortaya çıkan cari açığın sürekli olarak kısa vadeli yabancı sermaye girişiyle kapatılması mümkün değildir (Gültekin-Yılmaz, 1996, s. 25). Gerçekten de bu duruma dayanamayan Arjantin, Aralık 2001'de moratorium ilan etmiş, Devlet Başkanı Fernando de la Rúa ve Ekonomi Bakanı Domingo Cavallo istifa etmiş, 2002 başlarında da para kurulundan vazgeçilerek peso devalüe edilmiştir.

Türkiye Açısından Bir Değerlendirme

Para Kurulunun Türkiye'de uygulanabilirliğiyle ilgili olarak Gelişmekte Olan Ülkelerde Para Kurulları adlı eserinde Steve H. Hanke ve Kurt Schuler, TL'ye istikrar kazandırmak, politik baskılardan bertaraf etmek, enflasyon ve faiz oranlarını düşürmek vb. için Türkiye'nin Para kuruluna geçmesi gerektiğini belirtmektedirler. Hanke ve Sch-

uler'e göre Bulgaristan vb. birçok ülke, Türkiye'den daha zor koşullardayken bu sisteme geçmiş ve ulusal paralarına istikrar kazandırmışlardır. Ayrıca para kuruluna geçişte TL'nin euro ile tam konvertibil yapılarak, ileride Avrupa ile ekonomik açıdan daha ziyade entegre olunabileceğine de işaret etmektedirler (<http://users.erols.com/kurrency/turkpref.htm>).

Ancak Türkiye'de para kurulunun uygulanması bir takım sorunları da beraberinde getirecektir. Örneğin devlet para basmak suretiyle elde ettiği senyoraaj gelirinde önemli bir azalma olacağı için olaya sıcak bakmayabilir (Gültekin Yılmaz, 1996, s. 43). Öte yandan başlangıç aşamasında döviz kurunun da hangi düzeyde belirleneceği de önemli bir sorundur. Döviz kurunun ülkenin satın alma gücüne ve ülke içi devalüasyon beklentisini minimize edecek düzeyde tesbit edilmesi gerekir (Akyazı, 1997, s. 123).

Mevcut döviz rezervlerine eşit miktarda para ihraç edilebileceği için gerekli döviz rezervlerinin istikrarlı şekilde bulundurulması da gerekir. Bunu sağlamak için dış borç bulmak yeterli değildir. Zira Türkiye ekonomisinin yaşadığı ve hala da devam etmekte olan istikrarsızlıkların-

dan dolayı dış piyasalarda Türkiye'ye karşı genel bir güvensizlik olması dış borç bulmayı her an zora sokabilir. IMF'den sağlanan kredilerse ancak banka kurtarma operasyonlarına, faiz ödemelerine, bütçe açıklarının finansmanına gitmektedir.

Hong Kong, Singapur gibi para kurulu uygulayan ülkeler dışa açık, küçük ülkelerdir. Dolayısıyla sabit kur politikasına dayanan para kurulunun, orta büyüklükte ekonomiler arasında yer alan Türkiye'de enflasyonu kontrol altına alırken getireceği uyum maliyeti daha fazladır (Gültekin-Yılmaz, 1996, s. 43).

Para kurulunun bankacılık sistemine sıkışık dönemlerde likidite fonlaması yapması sözkonusu olmadığından finans sektörünün, karşı karşıya kalacağı olası bir krizi aşabilecek güce sahip olması çok önemlidir. Oysa bir bütün olarak finans sektörü, böyle bir güçten yoksundur (Okta, 2001, s. 96). Bunu yakın geçmişte yaşanan Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinde bankaların nasıl likidite sıkıntısına düşerek 20 tanesinin TMSF'ye (Tasarruf Mevduat Sigorta Fonu) devredildiğinden ve bunlardan bazılarının faaliyetlerine son verilirken, bazılarının satılmasından ve banka kurtarma operasyonları çerçevesinde yapılan ça-

lişmalardan görmek mümkündür.

KAYNAKÇA

AKYAZI, Haydar - KALÇA, Adem; "Currency Board Sistemi ve Türkiye İçin Uygulanabilirliği", M.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi, C.XII, s. 1-2, İstanbul, 1997.

ALTUĞ, Nuray; İstikrar Politikaları ve Ülke Örnekleri, Genişletilmiş 2.b., Türkmen Kitabevi, İstanbul, 2001.

BARIŞIK, Salih; "Para Kurulu Sistemi, Üstünlükleri ve Zayıf Yönleri", Gazi Üniv. İ.İ.B.F. Dergisi, C.3, s. 2, Ankara, 2001.

CAPRIO, Gerard - DOOLEY, Jr. Michael - LEIPZIGER, Danny - WALSH, Carl; "The Lender of Last resort Function Under a Currency Board: The Case of Argentina", 1996, <http://www.worldbank.org/html/dec/Publications/Workpapers/wps1648-abstract.html>

DAWSON, Thomas C.; "IMF Did Help Argentina", The Daily Yomiuri, 25.02. 2002, <http://www.imf.org/external/np/nc/2002/022502.htm>

GULTEKİN, N. Bülent - YILMAZ, Kamil; Para Kurulu: Nedir, Ne Zaman Gerekir?, TESEV Yay., İstanbul, 1996.

HANKE, Steve H. - SCHULER, Kurt; Currency Boards for Developing Countries: A Handbook, San Francisco, 1994, <http://users.erols.com/kurrency/icegrev.htm>

<http://users.erols.com/kurrency/intro.htm>

<http://users.erols.com/kurrency/turkpref.htm>

OKTAR, Suat; "Merkez Bankası'na Alternatif Bir Kurum: Currency Board", M.Ü. İktisat Araştırmaları Dergisi, C.1, s. 1, İstanbul, 1995.

OKTAR, Suat; "Kuramda ve Uygulamada Para Kurulu, 2.b., Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul, 2001.

SCHULER, Kurt; "A Contingency Plan for5 Dollarizing Hong Kong", <http://www.hku.hk/hkcer/articles/v52/kurt.htm>

SCHULER, Kurt; Currency Board, Virginia, 1992, <http://users.erols.com/kurrency/webdiss1.htm>

EFES
Pilsen

PREMIUM BEER

SOĞUK İÇİNİZ

Bira
bu kapagı
standa

Bankacılık

Banka-Mali ve Ekonomik Yorumlar Dergisi

Bankacılık Sektöründen Haberler

Yapı Kredi Bankası 58 Yaşında

Türkiye'nin ulusal çapta ilk özel sermayeli bankası olarak 9 Eylül 1944 tarihinde Kazım Taşkent tarafından kurulan Yapı Kredi Bankası, 58. kuruluş yıldönümünü kutluyor. Genel Müdür Naci Sığın, 58. kuruluş yıldönümü nedeniyle yaptığı açıklamada, 12 milyar dolar bilanço büyüklüğü ve iştirakleriyle beraber yaklaşık 12 bin çalışanı bulunan bankanın 424 şube, 1.369 ATM, 4 milyon 700 bin aktif müşteriye sahip olduğunu bildirdi. Sığın, geçen yıl sonu itibarıyla 16 milyar dolarlık dış ticaret işlemi gerçekleştiren Yapı Kredi'nin Hollanda, Almanya ve Rusya Federasyonu'nda birer banka, Almanya'da 3, Rusya'da 1 olmak üzere toplam 4 temsilciliğiyle Türk girişimcilerin yurt dışındaki işlemlerine aracılık ettiğini söyledi.

Toprak Yatırım Bankası Satışa Çıkarıldı

TMSF'den yapılan duyuruda, toplam ödenmiş sermayesi 5 trilyon 930 milyar lira olan sermayesindeki % 89.9 oranındaki hissesinin satışa çıkarıldığı bildirildi. Satışa çıkarılan hisselerin % 15'i TMSF'ye, % 37.46'sı Toprak Factoring'e, % 37.46'sı ise Toprak Finansal Kiralama'ya ait bulunuyor. Toprak Yatırım Bankası ile ilgilenen yatırımcılarda, BDDK'nın Banka Kuruluşlarında veya mevcut bankaların hisselerinin devralınmasında ya da TMSF bünyesinde bulunan Bankaların Hisrini Satın almak Üzere Başvuracaklarda Aranacak Koşullara İlişkin Karar'da yer alan koşulları taşınması aranacak. Bu koşulları ta-

şayan yatırımcıların en geç 24 Eylül 2002 tarihine kadar başvurmaları istendi. Banka ile ilgilenen yatırımcılara, banka hakkında hazırlanan standart tanıtım dosyası ve 31 Temmuz 2002 tarihli banka bilançosu ve satış şartnamesi verilecek. Başvuruda bulunanlardan gerekli koşulları taşıyanlar 9 Ekim 2002'ye kadar belirlenecek. Bu yatırımcılarla gizlilik taahhütnamesi imzalanacak ve bankada inceleme yapma izni verilecek. Yatırımcılardan tekliflerini 24 Ekim 2002'ye kadar vermemeleri istenecek. Teklifler 25 Ekim günü açılacak. Tekliflerin açılmasından sonra ihale komisyonu isterse ihaleyi açık artırmaya çevirebilecek.

İmar Bankası 252.9 Trilyon Zarar Etti

İmar Bankası, enflasyona göre düzenlenmiş bilançosuna göre 2001 yılında 252.9 trilyon lira zarar etti. "11 Eylül 2002 Çarşamba" günü yayımlanan bilançoya göre, bankanın toplam aktifleri aynı dönemde 1.5 katrilyon, sermaye yeterlilik rasyosu ise 8.4 oldu. Özel bankaların sermayelerinin güçlendirilmesi programına göre sermaye yeterlilik rasyosunun % 8'in üzerinde olması gerekiyor.

Eximbank'a Sendikasyon Kredisi

Türk Eximbank, erken seçim kararı alındıktan sonraki ve erken seçimden önceki ilk sendikasyon kredisini alan Türk bankası oldu. ABN Amro, The Bank of Tokyo Mitsubishi, Hypo und Vereinsbank, Bayerische Lundesbank, Commerzbank, Credit Lyonnais, Natexis Banques ve Westdeutsche Landesbank'ın Türk ihracatının finansmanı için sağladığı 125 milyon dolar tutarındaki kredi 1 yıl vadeli ve libor artı % 1.5 faizle alındı. Düzenlenen imza törenine yabancı bankaların temsilcileri ve Türk Eximbank Genel Müdürü Ahmet Kılıçoğlu katıldı. Kılıçoğlu, "Krediye başta Avrupa ve Japon bankaları olmak üzere Amerika, Körfez ülkeleri ve Uzakdoğu'dan toplam 26 banka katıldı. Biz 80 milyon dolarlık vadesi gelen kredi için sendikasyona çıkmıştık. Ancak büyük ilgi üzerine 125 milyon dolarlık kredi aldık" dedi. Kredisinin ihracatın desteklenmesi için kullanılacağını söyleyen Kılıçoğlu, kredinin erken seçim sürecindeki Türkiye ekonomisine ve Türk Eximbank'a duyulan güveni de gösterdiğini kaydetti. Kılıçoğlu Türk Eximbank'ın 1 Ocak 2002 - 30 Ağustos 2002 arasında 1.4 milyar dolarlık kı-

sa vadeli ihracat kredisi ve 100 milyon dolarlık orta vadeli kredi kullandığını ayrıca, 1.6 milyar dolar tutarındaki ihracatı da sigorta kapsamına aldığını belirtti. Türk Eximbank'a kredi açan yabancı bankaların temsilcileri ise Türkiye ekonomisine ve Türk Eximbank'a her zaman güven duyduklarını, bu güvenin önümüzdeki dönemde de devam edeceğini söyledi.

Pamukbank'ın Satışına Danıştay Onayı

Danıştay, Pamukbank'ın TMSF'ye devrine ilişkin BDDK kararının yürütmesinin durdurulması istemini reddetti. Fon'un, söz konusu bankanın satış sürecinin başlatılmasına ilişkin kararının da yürütmesinin durdurulması istemi reddedildi. Pamukbank hissedarlarının, "BDDK'nın Pamukbank'ın Fon'a devri kararının, Yapı ve Kredi Bankası'nın Pamukbank ile birleşme isteminin reddine ilişkin BDDK kararının, Fon'un Pamukbank'ın devrinin kabul kararı ve Fon'un Pamukbank'ın satış sürecinin başlatılmasına ilişkin kararı"nın iptali ve yürütmesinin durdurulması istemiyle açtığı davanın ilk aşaması sonuçlandı. Danıştay 10. Dairesi, davalı BDDK'nın savunması geldikten sonra yaptığı toplantıda, yürütmenin durdurulması istemini karara bağladı. Daire, bütün kararlara yönelik olarak yürütmenin durdurulması istemini oybirliği ile reddetti. Daire'nin bu kararına karşı davacılar itiraz edebilecekler. İtirazı, Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu karara bağlayacak. Danıştay 10. Dairesi, iptal istemini ise daha sonra görüşecek.

Danıştay 10. Dairesi yerine adli tatilde davaya bakan Nöbetçi Heyet, Fon'un, Pamukbank'ın satış sürecinin başlatılmasına ilişkin kararının yürütmesini davalı idareden savunma alınıp yeniden bir karar verilinceye kadar durdurmuştu. Nöbetçi Heyet, diğer kararlara yönelik yürütmenin durdurulması isteminin ise davalı idareden savunma alındıktan sonra görüşülmesini kararlaştırmıştı. BDDK, Pamukbank'ın, "Bankalar Kanunu'nun amir hükümleri çerçevesinde alınması istenen tedbirleri almadığı, bu tedbirler alınmış olsa dahi mali bünyesinin güçlendirilmesine imkan bulunmadığı, yükümlülükleri toplamının varlıklarının toplam değerini aştığı, faaliyetine devamının mevduat sahiplerinin hakları ve mali sistemin güven ve istikrarı bakımından tehlike arz ettiği ve 31 Aralık 2001 tarihi itibarıyla 2 milyar ABD

Doları tutarında sermaye açığı olduğu tespit edildiği" gerekçesiyle Bankalar Kanunu'nun 14. maddesinin (3) ve (4) numaralı fıkralarına istinaden TMSF'ye devrine karar vermişti.

Yapı Kredi'nin de Satış Yolu Açıldı

Pamukbank'ın, sermaye açığı nedeniyle TMSF'ye devredilmesinden sonra yine Mehmet Emin Karamehmet'in sahibi olduğu diğer banka Yapı Kredi, sahipsiz kalmıştı. Mehmet Emin Karamehmet'in, Pamukbank nedeniyle banka sahibi olarak kalamayacağı için ortaya çıkan bu durum, IMF'ye verilen Niyet Mektubu'nda da yer almış ve sahiplik sorununun 16 Eylül 2002 tarihine kadar çözüme kavuşturulacağı belirtilmişti. Ancak, Pamukbank'ın devri ile ilgili yasal gelişmeler Yapı Kredi Bankası'nın satışı yolunda önemli bir engel oluşturdu. Danaşay'ın aldığı karar çerçevesinde Yapı Kredi Bankası'nın da sürünce kalmış satış işlemi yeniden start aldı.

Moody's Vakıfbank'ın Notunu Yükseltti

Dünyanın önde gelen kredi derecelendirme (rating) kuruluşlarından Moody's, Vakıfbank'ın "senior unsecured" döviz cinsi tahvil notunu yükseltti. Moody's'den yapılan açıklamaya göre, Vakıfbank'ın "senior unsecured" döviz cinsi tahvil notunu B1'den Ba2'ye çıkardı. Açıklamada, not yükseltme Moody's'in döviz tahvilleri ihraç edenlerin tahvil notları için yaklaşım değişikliğine gitmesi ile uzun vadeli tahvillerde notların ülke tavanını aşabilmesine imkan verilmesi sonucunda geldi. Bu arada Moody's, Vakıfbank'ın "D" olan mali güç notunun olası bir düşürme çerçevesinde izlemede olduğunu bildirdi.

Şekerbank'tan İTO Üyelerine Kredi

Üyelerinin uygun koşullu özel bir krediden yararlandırılmaları için bankalar nezdinde girişimlerde bulunan İstanbul Ticaret Odası (İTO), İş Bankası, Garanti Bankası ve Halk Bankası'nın ardından Şekerbank ile kredi anlaşması imzaladı. Üst limiti 50 milyar lira olarak belirlenen ve azami 24 ay vadeli olan krediler 12 aya kadar sabit faizli olacak. 12 aydan uzun kredide, 12 ayı aşan süre için faiz oranında Şekerbank tarafından piyasa şartları doğrultusunda değişiklik yapılabilir.

cek. Uygulanacak faiz oranı, bankanın aynı vadedeki taşıt kredilerine kullandırım gününde uyguladığı cari faiz oranına eşdeğer olurken, kredi geri ödemeleri aylık taksitler şeklinde gerçekleştirilecek.

Kredilerin güvencesini teminen % 150 oranında ipotek ve/veya kefil istenebilecek. Bu çerçevede, gayrimenkuller üzerine Şekerbank lehine ipotek tesis edilecek ve ipoteye konu taşınmaz banka tarafından sigorta ettirilecek. Kredinin imza töreninde konuşan İTO Yönetim Kurulu Başkanı Mehmet Yıldırım, Akbank'ın da işbirliği için kendilerine müracaat ettiğini belirterek, "Bu bir yerde sırat köprüsünden geçenlerin artık öyle bir sırat köprülerine girmemek için karşılıklı anlayış içinde çalışacaklarını gösteriyor" dedi. Bankacılık sektörünün de özel sektörün de, bundan sonra önemli ölçüde işbirliği yapacağını kaydeden Yıldırım, yıl sonu hedeflerinin 150-200 trilyon lira kadar kredi kullandırmak olduğunu bildirdi.

Vakıfbank'tan 500 Bin Memura Özel Kredi Kartı

Vakıfbank Kamu-Sen üyelerine özel logolu kredi kartı verecek. Kamu-Sen üyeleri için hazırlanan özel logolu kredi kartlarına diğer kartlardan yüzde 0.5 daha az faiz uygulanacağını açıklayan Vakıfbank Genel Müdürü İrfan Erciyas, kart sahiplerinin Türkiye genelinde 10 bin civarındaki üye işyerlerinden 8 aya kadar faizsiz taksit imkanına kavuşacağını açıkladı.

Toprakbank Artık Tarih Oldu

BDDK, 30 Kasım 2001'de TMSF'ye devredilen ve iki defa satışa çıkartılan Toprakbank'ı, TMSF bünyesinde Bayındırbank ile birleştirme kararı aldı. BDDK açıklamasında, Toprakbank'ın, Bayındırbank bünyesinde 30 Eylül 2002 tarihi itibarıyla devren birleştirilmesine ve bu tarih itibarıyla bankacılık işlemleri yapma ve mevduat kabul etme izninin kaldırılmasına karar verdiği yer aldı. BDDK'dan yapılan açıklamada Toprakbank şubelerinin Bayındırbank şubeleri olarak yükümlülüklerini yerine getirmeye devam edeceği belirtildi. BDDK TMSF'den yapılan yazılı açıklamada, Toprakbank'ın aktif ve pasifleriyle, hisselerinin tamamı ile yönetim ve denetimi TMSF'ye ait olan Bayındırbank'a külli halefiyet prensipleri içinde devredilmesi kararı

alındığı hatırlatıldı. Bu çerçevede Toprakbank şubelerinin Bayındırbank şubeleri olarak yükümlülüklerini yerine getirmeye devam edeceği kaydedilen açıklamada, şu görüşlere yer verildi: "Diğer taraftan TMSF, Bankalar Kanunu'ndaki yetkileri çerçevesinde şimdiye kadar olduğu gibi, Bayındırbank dahil yönetim, denetim ve mülkiyeti altında bulunan bankalardaki bütün tasarruf sahipleri ve kreditorlerin fonlarını herhangi bir engel olmadan tam olarak kullanmasını sağlamaktadır. Bayındırbank'daki tüm mevduat, eskiden olduğu gibi TMSF'nin tam güvencesi altındadır. Bu nedenle Toprakbank mudilerinin mevduatlarının akıbeti konusunda herhangi bir kaygı duymalarını ve anılan Bankayla ilişkide bulunan diğer alacaklıların endişe etmelerini gerektirecek bir durum söz konusu değildir."

BDDK, Toprakbank'ı TMSF'ye devretme kararı aldıktan sonra ilk kez 31 Ocak 2002 tarihinde satışa çıkarmıştı. Talip çıkmaması üzerine ikinci kez satışa çıkartılan Toprakbank'a ikinci satış sürecinde Global Menkul Değerler, Avrasya Yatırım Holding ve Templeton Fund'un birlikte oluşturduğu konsorsiyum ile Anadolubank talip olarak incelemelere başlamıştı. BDDK'dan "26 Eylül 2002 Perşembe günü" yapılan açıklamada, Toprakbank hisselerine ilişkin olarak, Global Menkul Değerler A.Ş (Global Menkul Değerler A.Ş, Avrasya Yatırım Holding A.Ş, Sancak Yatırım A.Ş, Templeton Strategic Emerging Markets Fund LDC) tarafından verilen teklifin geri çekildiği belirtildi. Açıklamada, bu çerçevede BDDK'nın, satış imkanı kalmayan Toprakbank'ın Bayındırbank ile devren birleştirilmesine ve bankacılık işlemleri yapma ve mevduat kabul etme izninin kaldırılmasına karar verdiği bildirildi.

Toprakbank'ın özsermaye açığını kapatmak için TMSF, 926 trilyon lira mevduat enjekte etti. Bankanın TMSF devri öncesindeki döneme bakıldığında ise 30 Kasım 2001 itibariyle birikmiş zararı 1.2 katrilyon lira (yaklaşık 842 milyon dolar), özsermaye açığı da 1.2 katrilyon lira düzeyindeydi (yaklaşık 785 milyon dolar). Yine 30 Kasım 2001 itibariyle Toprak Grubu şirketlerine kullandırılan krediler toplamı ise 685 trilyon lira (yaklaşık 463 milyon dolar), Toprak Grubu şirketleri faiz reeskontları 108 trilyon lira (yaklaşık 73 milyon dolar) ve grup riski toplamı ise 793 trilyon liraydı (yaklaşık 536 milyon dolar). Toprakbank'ın, kuruluş kararnamesi, 1991'de Başbakan Yardımcısı

Ekrem Pakdemirli'nin gayreti ile Başbakan Mesut Yılmaz tarafından imzalanmış, bankanın kesin kuruluşu 10 Mart 1992'de onaylanmıştı. 200 milyar lira sermaye ile kurulan ve ilk yılında 6 şubesi olan Toprakbank, 30 Kasım 2001'de BDDK tarafından TMSF'ye devredildiğinde 130 şubeye ulaşmıştı.

Akbank'a 450 Milyon Dolar Sendikasyon Kredisi

Akbank, uluslararası piyasalardan 450 milyon dolar tutarında sendikasyon kredisi sağladı. Sözleşmesi imzalanan 1 yıl vadeli kredinin faizi Libor artı 75 baz puan olarak belirlendi. Başlangıçta 300 milyon dolar tutarında kredi için yetki veren Akbank, uluslararası bankaların talebi ile kredi tutarını 450 milyon dolara yükseltti. İhracatın finansmanında kullanılacak sendikasyon kredisine, ABN Amro Bank N.V., Alpha Bank A.E., American Express Bank GmbH, The Bank of New York, The Bank of Tokyo-Mitsubishi Ltd., Citibank N.A., The Commercial Bank of Kuwait SAK, Commerzbank Aktiengesellschaft, Deutsche Bank AG, Dresdner Kleinwort Wasserstein, Gulf Bank K.S.C., Bank Austria Creditanstalt AG, Bayerische Hypo-und Vereinsbank AG, INGBank N.V., Landesbank Schleswig-Holstein Girozentrale, Natexis Banques Populaires, The Saudi National Commercial Bank, Standart Chartered Bank, Sumitomo Mitsui Banking Corporation, UFJ Bank Limited, Wachovia Bank (National Association) ve West LB AG'nin (London Branch) eşliderliğinde, dünyanın önde gelen bankalarının da aralarında bulunduğu 53 banka katıldı.

Akbank Genel Müdürü Zafer Kurtul, geçen yıl Eylül ayında sağladıkları 350 milyon dolar tutarındaki sendikasyon kredisini, bu yıl gelen yoğun talep nedeniyle 450 milyon dolar olarak yenilediklerini bildirdi. Bu kredinin Akbank'ın uluslararası saygınlığını bir kez daha gösterdiğini belirten Kurtul, şunları kaydetti: "Bu kredi, bankamızın güçlü muhabir banka ilişkilerinin, ülke ratingi üzerindeki derecemizin getirdiği güvenilirliğin ve sağlamlığın bir sonucudur. Bankamızın sağladığı bu kredi, Türk bankacılık sektöründe 2002 yılı içinde alınan en düşük fiyatlı ve en yüksek meblağlı kredi oldu."

Görüşler

Doç. Dr. NİHAT AYDENİZ

Dicle Üniversitesi, Diyarbakır Meslek Yüksekokulu İletişim ve İdari Programlar Bölüm Başkanı

Endüstri İşletmelerinde Karar Verme ve Kontrol İşlevinin Üretim Maliyetleri İlişkisi

1. GİRİŞ

Bir işletmede uygulanacak olan üretim planı, programı ve kontrol sistemiyle, işletmenin maliyet organizasyonu arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. İşletmelerin üretim faaliyetleri arasında çeşitli farklılıklar vardır. Bazı işletmeler sürekli üretim, bazıları sipariş üzerine üretim, bazıları da karma üretim yapmaktadırlar. Üretim sistemlerinin farklılığı, maliyet organizasyonu ve yönteminin de üretim şekline bağlı olarak farklılık göstermesine neden olmaktadır.

Endüstri işletmeleri kâr maksimizasyonu ya da maliyet minimizasyonunu sağlayabilmek için üretim sistemlerine uygun bir organizasyon ve maliyet sistemi kurmak durumundadırlar. Üretim sisteminin zorunlu kıldığı sınıflama açısından sipariş maliyetleme

sistemi ile safha maliyetleme sistemi, maliyet yöntemi için iki temel maliyet tekniği olarak önem taşımaktadır.

İşletmelerde faaliyetler hammadde, malzeme, dolaylı, dolaysız işgücü ve diğer üretim öğeleri gibi birçok girdinin bir arada kullanılması ile gerçekleştirilmektedir. Bunların her birinin faaliyet hacmi değişiklikleri karşısındaki duyarlılık derecesi ve biçimleri de değişiklik gösterir. Hammadde, mamül miktarına bağlı olarak, kullanma becerisi veya hammadde kalitesi de üretimde sarf edilecek miktarı etkiler. İşgücü ücretleri zamana göre değişim gösterecektir. Çeşitli maliyet unsurlarının üretim hacmi karşısında diğerlerinden farklı bir duyarlılık derecesi ve türü göstermeleri etkin bir kontrol sisteminin başarısı ise alınacak isabetli kararların titizlikle uygulanmasına bağlıdır.

Yönetim gerek yürütme, gerekse yürütmeyi kontrol etme safhalarındaki kararlarında etken ve verimli olmak ister. İşte etkenlik ve verimliliği yükseltmek için kişisel yeteneklerin yanında, yöneticinin geliştirilmiş teknikleri ve maliyet yöntemlerini de belirli bir sistem içerisinde kullanması gerekir.

2. ETKİN KONTROL SİSTEMİ VE KARAR VERME

2.1. Etkin Kontrol Sistemi

İşletmelerde etkili bir kontrol sisteminin oluşturulması, üretim faaliyetlerinin önceden planlanmasına bağlıdır. Sadece uygulama sonuçları üzerinde yapılan kontrol faaliyetleri, etkinliği tam olarak sağlamayabilir. İşletmeler öncelikle amaçlarını belirlemelidir. Amaçlar belirlendikten sonra, işletmenin üreteceği mal ve hizmetlerle, uygulanacak üretim ve pazarlama politikaları ortaya konulmalıdır. Gerek ürünler, gerekse üretim ve pazarlama ile ilgili politika ve stratejiler, işletmelerin dönemsel faaliyetlerini yönlendirirler. İşletme amaçları ve politikalarının belirlenmesi işlemlerine stratejik planlama denmektedir. İşletme faaliyetlerinin stratejik planlar doğrultusunda yürütülmesini sağlamak için yönetsel kontrol sistemine gereksinim vardır. Yönetsel kontrol sistemi, işletme personeli-

nin işletme amaçlarının gerçekleştirilmesi yönünde çalışmaya özendirmesi ve yönlendirilmesi çabalarıyla, etkili ve verimli olmayan performansın düzeltilmesi çalışmalarından oluşmaktadır (Gürsoy, 1997, 12).

Bir işletmede kontrol faaliyetlerinin etkinleştirilmesi için oluşturulacak kontrol sistemi (Eren, 1993, 2000);

a) Kuruluşun stratejileri ile uyumlu olmalıdır.

b) Üretim ve kontrol sürecinin tüm aşamalarında uygulanabilir olmalıdır.

c) Uygulamacılar için kabul edilebilir denetim standartları geliştirilmelidir.

d) Objektif ve subjektif veriler arasında denge sağlanmalıdır.

e) Doğru bilgiye hızlı ulaşım olanaklarına sahip olmalıdır.

f) Düzeltici önlemleri ortaya koyarak, alt ve orta kademe yöneticileri ile uzmanların sorun çözme önerilerini dikkate alınmalıdır.

g) Esnek olmalı, sapmaları zamanında bildirmeli, ekonomik ve örgüt koşullarına uygun olarak geliştirilmelidir.

2.2. Karar Verme

İşletmelerde yönetim faaliyetlerinin temelini karar verme eyle-

mi oluşturmaktadır. Her yönetim kademesinde sonuçlandırılması zorunlu olan bir veya bir dizi problemin tüm yönleri ile değerlendirilerek en uygun sonuca götürecektir seçeneğin belirlenmesi gerekir (Dinçer, Fidan; 1995, 183).

İşletmelerde, karar verme ve yönetim fonksiyonunun yerine getirilmesinde sağlam ve güvenilir bilgilere gereksinim bulunmaktadır. Alınacak hammadde ve malzemenin, istihdam edilecek işgücünün, değiştirilerek yedek parça ve geliştirilecek yeni yöntemlerin gerçekleştirilmesinde doğru kararlar verebilmek için güvenilir bilgi birikimine yoğun bir gereksinim duyulmaktadır.

Yönetimin herhangi bir konuda karar verebilmesi için, öncelikle ulaşılabilecek amaç ve bu amaca en uygun şekilde ulaştıracak araçlar belirlenmelidir. Ayrıca amaç ve araçların uygunluğunu denetleyen standartlar ile seçilen hareket biçimi sonucunda ulaşılan neticenin karşılaştırılması yapılmalı ve harekete geçme veya geçmeme konusunda bir isteğin net olarak ortaya konması gerekmektedir (Cemalcılar, 1985, 111).

Karar verme işlemi, karar vericinin değişik seçeneklerle karşı karşıya bulunduğu durumlarda, bunlar arasından kendi amaçları-

na uygun, kendisince belirlenmiş belirli ölçütlere göre en uygun olanı seçebilmesidir (Tekin, 1999, 16). Çeşitli alternatifler arasından birini seçme işlemi olan karar verme, aynı zamanda problem çözme işlemi içeren faaliyetleri düşünme ve sonuca varma sürecidir. Bu süreçte karar verme aşamasındaki her yöneticinin çabası, problem çözme ve karar verme amacına yönelik çeşitli faaliyetlerden oluşmaktadır (Esen, 1985,52).

İşletme yöneticileri sürekli olarak işletmelerde karşılaşılan problemleri çözmek durumundadırlar. Belirli bir problem çözümü için sadece problem çözme tekniğini bilmek yeterli olmayıp, alternatif çözüm yollarının araştırılması ve geliştirilmeside gerekmektedir. Problem çözme tekniğinin geliştirilmesi de gerekmektedir. Problem çözme tekniğinin geliştirilmesi ve uygulanması, karar alıcının karar verme işlemi belirli bir sisteme bağlı olarak geliştirip, analiz etmesiyle olanaklıdır (Wild, 1984, 23).

İşletmeler alacakları kararlarda ya maliyet minimizasyonuna gitmeyi, ya da kâr maksimizasyonunu gerçekleştirmeyi hedeflerler. Bu açıdan işletme kârlılığına etki eden maliyetlerin azaltılması önemlidir. Bu ise maliyetleri oluşturan gider kalemlerinin iyi belirlenmesi, gider yerlerinin tespiti ve

bunların iyi bir şekilde sistematize edilerek kontrolünün yapılmasıyla mümkün olabilir.

Günümüzde maliyet bilgileri çeşitli yönetim kararlarının alınmasında kullanılmaktadır. Bu kararların başında, üretim ve satış hacminin belirlenmesi, satış fiyatının tespiti, makine ve donatımın yenilenmesi kararları gelmektedir. Ayrıca üretme veya satın alma kararları, özel bir siparişin kabul edilip edilmemesi kararları ile belirli bir ürünün üretimine devam edilip edilmemesi kararlarında maliyet bilgileri önemli yer tutmaktadır (Peker, 1988, 522).

İşletme yönetimi, üretim (üretime devam etme veya yeni bir ürüne başlama), fiyatlandırma, yeni yatırımlara girişme ve faaliyet bütçelerinin hazırlanması gibi sorunların çözümünde maliyet sisteminden ve çeşitli istatistikî kaynaklardan sağlanacak yeterli, güvenilir ve periyodik bilgilerden faydalanılarak başarıya ulaşabilecektir (Acar, 1993, 14).

3. ÜRETİM SİSTEMLERİNDE KONTROL İŞLEVİ ve MALİYETLER

3.1. Sipariş Üretiminde Kontrol İşlevi ve Maliyetler

Sipariş üzerine üretim yapan işletmelerde, müşterinin özel sıra-

piş koşullarına uygun olarak, istenilen kalite özelliklerinde ürün üretilmektedir. Sipariş üzerine üretimde değişik tür ve nitelikte olan ürünler partiler halinde üretilmektedir. Üretimde özel amaçlı makineler yerine genel amaçlı makineler kullanılmaktadır. Her bir mamulün üretimi bir kez yapıldığından makine ve işgücü kapasite kullanım oranı düşüktür. Özellikle siparişlerin düzensiz olduğu aşırı yüklenme durumlarında kuyrukta bekleme süresi fazladır. Sipariş üzerine üretimde müşteri talebine uygun olarak kaliteli üretim yapıldığı ve kalifiye işgücü kullanıldığı için üretim yüksek maliyetli olarak gerçekleşmektedir. Sipariş üzerine üretimde her mamulün üretimi için yapılması gerekli işlemler farklılık gösterdiğinden, planlama ve kontrol işlemleri de ürünlere göre değişiklik göstermektedir (Tekin, 1998, 33).

Sipariş üretiminde maliyet yöntemi, belirli partiler halinde üretim yapan ve her partide diğerlerinden oldukça farklı tür veya nitelikte mamüller üreten ve her bir ürün ya da ürün grubunun maliyetlerini ayrı ayrı saptayabilmek için kullanılan bir yöntemdir. Bu yöntemde önemli olan, üretim birimlerinin farklı olması ve değişik üretim işlemlerine tabi tutulmasıdır (Akdoğan, 1994, 430).

Sipariş maliyet yöntemini kullanan işletmelerde maliyetler, her gider yapıldığında sipariş maliyet kartındaki ilgili yerlere işlenmekte ve denetlenmektedir. Bazı siparişlerin tamamlanması çok uzun bir süre (ay, yıl) gerektirebilir. Bu gibi durumlarda maliyetlerin önceden öngörülmesi ve planlanması gerekecektir.

Üretimine başlanan bir siparişin, üretim süreci boyunca gerçekleşen maliyetleri kaydedilmekte ve öngörülen maliyetlerle karşılaştırılarak kontrolü yapılmaktadır. Karşılaştırmalar sonucunda, olumsuz sapmalar olduğu gözlemlendiğinde nedenleri araştırılarak ortadan kaldırılması için önlemler alınmalıdır. Böylece yeni alınacak siparişler için daha gerçekçi maliyet öngörülerinin hazırlanması sağlanacaktır.

3.2. Sürekli Üretimde Kontrol İşlevi ve Maliyetler

Sürekli üretim, mevcut makine ve tesislerin sadece belirli bir mamüle tahsis edilmesi ile yapılan bir üretim şeklidir. Sürekli üretim kütle üretim ve akış (proses) üretimi olarak iki alt gruba ayrılmaktadır. Kütle üretiminde fabrika yerleşme düzeni, makine, araç - gereç, kalıp vb. faktörlerde bazı değişiklikler yaparak başka bir mamülün üretimine geçmek mümkün-

dür. Akış veya proses üretiminde makine ve tesisler sadece bir çeşit mamülü üretecek şekilde tasarlanarak yerleştirilmektedir. Akış üretimine göre düzenlenen üretim sistemlerinde başka bir mamülün üretimi mümkün olmamaktadır (Kobu, 1994, 43).

Sürekli üretim tipi, işlemleri bir akış halinde sürekli olarak tekrarlanan ürünler için uygun olmaktadır. Sürekli üretimde iş bölümü sonucu uzmanlaşma durumu söz konusu olmaktadır. Bu üretim sisteminde uzmanlaşmanın sonucu olarak etkinlik ve verimlilik sağlanabilmektedir.

Sürekli üretimde maliyet yöntemi, üretimin teknik özelliği gereği yığın üretim yapıldığından, üretimin her aşamasında maliyetlerin hesaplanmasına olanak tanıyacak bir yöntem olmalıdır. Bunun için üretimdeki her aşamayı gözönünde bulunduracak olan safha maliyet yöntemi etkin bir maliyetleme yöntemi olmaktadır. Bu sistemde üretimin aşamaları itibariyle maliyetlerin kontrolü, her birimin maliyetini ayrıca kontrol etmeye oranla önem kazanır. Bu nedenle bu üretim sisteminde maliyetler her safha için ayrı ayrı belirlenmektedir. Böyle bir uygulama için, sorumluluk merkezlerinin daha formel ve geniş olarak ele alınması ve üretim merkezlerinin her birinin ayrı bir maliyet

oluşturma merkezi olarak düşünülmesi gerekecektir (Sevgener, Hacırüstemoğlu, 1995, 215).

Seri halde üretimin yapıldığı işletmelerde safha maliyet yöntemi, maliyetleri hesaplamada kullanılan rakamların kapsamına ve maliyetlerin hesaplanma zamanına bağlı olarak farklı şekillerde uygulanabilmektedir. Bu sistemde maliyetler periyodik aralıklarla hesap edilmekte ve aynı zamanda maliyet unsurları belirli gider kalemlerine, gider yerlerine, departmanlara veya sorumluluk merkezlerine göre dağıtılarak kontrol edilmektedir.

İşletmelerin iç ve dış çevre koşullarında ortaya çıkan talepte meydana gelen değişikliklere, yeni teknolojilerin kullanılma durumlarına ve maliyetlerdeki değişimlere paralel olarak üretimde de değişimler olacaktır. Bu değişikliklere ne zaman ve ne şekilde uyum sağlamak gerektiği hususunda yönetim karar verecektir. Üretimde meydana gelecek değişimler sonucu maliyet yönteminde çeşitli kombinezonların uygulanması kaçınılmaz olabilir. Uygulanacak safha maliyet yönteminin bu açıdan kanıtlayıcı bilgi üretme ve yönetim kararlarını destekleyici bilgi üretme fonksiyonlarını yerine getirmesi ve diğer maliyet yöntemleri ile kombinezonlar kurarak yönetimin farklı türdeki bil-

gi gereksinimine cevap verebilmesi gereklidir. Bunun için modern üretim işletmelerinde safha maliyet yönetiminin fiili maliyet ve standart maliyet yöntemleriyle birlikte uygulanması gerekecektir. Böylece üçlü bir kombinezonla uygulanacak maliyet yöntemi ile yönetimin etkinliği ve kontrol işlevini yerine getirmesi önemli ölçüde artacaktır (Karcıoğlu, 1996, 97).

4. İŞLETME SORUNLARINI ÇÖZMEDE SAFHA MALİYET YÖNTEMİNİN SAĞLADIĞI AVANTAJLAR

İşletme yöneticileri karşılaştıkları problemleri çözümlmek ve amaçları gerçekleştirmek için sürekli olarak karar verme durumundadırlar. İşletme yöneticileri zamanlarının büyük bir kısmını, işletmenin kurulması, üretim, pazarlama, işletme organizasyonu, finansman ve maliyet yöntemi gibi konularda ortaya çıkan sorunları çözmek için karar vermeye ayırırlar (Tekin, 1999, 15). İşletmelerin hedefleri doğrultusunda ilerlemesini engelleyen bir sorun ortaya çıkarsa, bu sorunu ortadan kaldırmak ve sorunu çözmek için isabetli karar vermek gerekmektedir (Akat, Budak, 1994, 270).

İşletmede yönetim, gelişen değişimler karşısında makine ve teçhizatın yenilenmesi, belirli bir mamülün üretimine son verilmesi, özel bir siparişin alınıp alınmaması, bir ürün parçasını imal etme veya satın alma ve üretime devam etme ya da etmeme gibi sorunların çözümünde karar verirken safha maliyet yöntemini değişik maliyetlerle beraber kullanacaktır (Üstün, 1994, 221).

Yönetim sorunlarının çözümü için safha maliyet yöntemi uygulanırken, işletme yönetimi mevcut üretim kapasitesini ve rakiplerin durumunu dikkate alarak maliyetleri inceleyerek tahlile tabi tutması gerekir. Bunun için üretim planlama, proje geliştirme ve tasarımı ile işletmenin diğer fonksiyonel alanları ile ilgili kararlar açısından maliyetler önemli bir gösterge olmaktadır. Plan, proje ve işletme kararları açısından maliyetler;

– İşletme plan, proje ve kararlarından etkilenmelerine,

– İşletme kararları ile önlenmelerine,

– İşletme tercih ve seçimlerine

göre olmak üzere farklı kategorilerde değerlendirilebilirler.

İşletmenin üretim plan, proje ve kararlarından etkilenen mali-

yetler; marjinal maliyetler, difransiyel maliyetler, farklılaşan (artan, azalan) maliyetler olmasına karşın, etkilenmeyen Nötr maliyetler de sorunların çözümü için önemli maliyetlerdir. Bu maliyetlerin safha maliyet yöntemi ile ortaya konması işletme sorunlarının çözümünde yönetime büyük katkı sağlayacaktır. (Atamanalp, 1987, 136).

İşletme kararları ile önlenilen ve önlenemeyen maliyetlerin bilinmesi, işletme tercih ve seçimleri açısından alternatif ve fırsat maliyetlerinin hesaplanabilmesi de sorunların çözümünde önem taşımaktadır. Ayrıca alınacak kararlarda ve sorunların çözümünde isabet sağlayabilmek için, sorumluluk ve kontrol açısından da maliyetlerin çok iyi analiz edilmeleri gerekmektedir. Bu açıdan maliyetler, kontrol edilebilen ve kontrol edilemeyen maliyetler olarak analize tabi tutulmalıdır (Üstün, 1992, 150).

İşletme sorunlarının çözümünde yönetim, safha maliyet yönteminden maximum derecede faydalanabilmelidir. Bunun için tam fiili safha maliyet sistemi yerine, uygulanması daha kolay olan değişken tahmini safha maliyet sistemi ya da değişken standart safha maliyet sisteminin seçilmesi daha uygun olacaktır. Değişken tahmini veya değişken standart

safha maliyet sisteminin seçilmesi işletmeye; faaliyet kârının satış miktarına göre değişiklik gösterdiği, başa baş noktası (BBN) analizine olarak sığlaması, belirli bir ürünün kârlılığının ölçülmesinde ve ürün fiyatlandırması gibi durumlarda avantajlar sağlayacaktır.

5. SONUÇ

İşletme sistemi içerisinde bir alt sistem olarak yer alan üretim sistemi, işgücü, malzeme, bilgi, enerji, sermaye gibi girdilerin belirli bir dönüştürme sürecinden geçirilerek mal ve hizmetlerin üretildiği sistemdir. İşletmelerin üretim sistemiyle, pazarlama, muhasebe, finansman ve personel alt sistemleri arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır.

İşletme yönetimi, istenilen miktarda ve kalite özelliklerinde, istenilen zaman ve yerde, en düşük maliyetle belirli bir mamülün üretimini yapabilmek için, işletmenin elinde bulunan malzeme, makine ve insangücü kaynaklarını bir araya getirerek etkin ve verimli bir şekilde kullanmak durumundadır. İşletmede mal ve hizmetleri en düşük maliyetle üretmeye çalışmak, tüketici taleplerini istenilen fiyat, zaman ve miktarına uygun olarak üretmek ve ürünlerin kalitesinin tatmin edici düzeyde olmasını sağlamak için sürekli

karar verme durumunda bulunan yöneticilerin, kararlarında isabet kaydedebilmeleri oluşturacakları etkin bir kontrol ve maliyet yöntemi sistemine bağlı olacaktır.

İşletmelerde etkili bir kontrol sisteminin oluşturulması, üretim faaliyetlerinin önceden planlanmasına, amaçların belirlenmesine ve bunların gerçekleştirmek için alınacak kararların isabet derecesine bağlı olacaktır. İşletmelerde karar verme eylemi yönetim faaliyetlerinin temelini oluşturmaktadır. İşletmeler alacakları kararlarda ya maliyet minimizasyonuna gitmeyi ya da kâr maksimizasyonunu gerçekleştirmeyi hedeflemelidirler. Bu nedenle işletme kârlılığına etki eden maliyetlerin azaltılması önem taşımaktadır. Bu ise maliyetleri oluşturan gider kalemlerinin ve yerlerinin iyi belirlenmesini etkin bir sistematize edilerek kontrolünü gerekli kılar.

İşletmelerin üretim sistemlerine uygun olarak maliyet yöntemlerinin analiz edilmesi gereklidir. Sipariş tipi üretim sistemlerine sipariş maliyet yönteminin uygulanması, sürekli üretim tipinde ise üretimin her aşamasındaki maliyetlerin bilinmesi açısından safha maliyet yönteminin uygulanması daha gerçekçi olacaktır. İşletme yönetimi, değişen teknolojik gelişmeler karşısında makine ve teçhizatın yenilenmesi, belirli

bir mamülün üretimine son verilmesi, özel bir siparişin alınıp alınmaması, bir mamülün parçasını imal etme ya da satın alma ve üretime devam edip etmeme gibi sorunların çözümünde karar verirken safha maliyet yönteminden değişik maliyetlerle beraber faydalanacaktır.

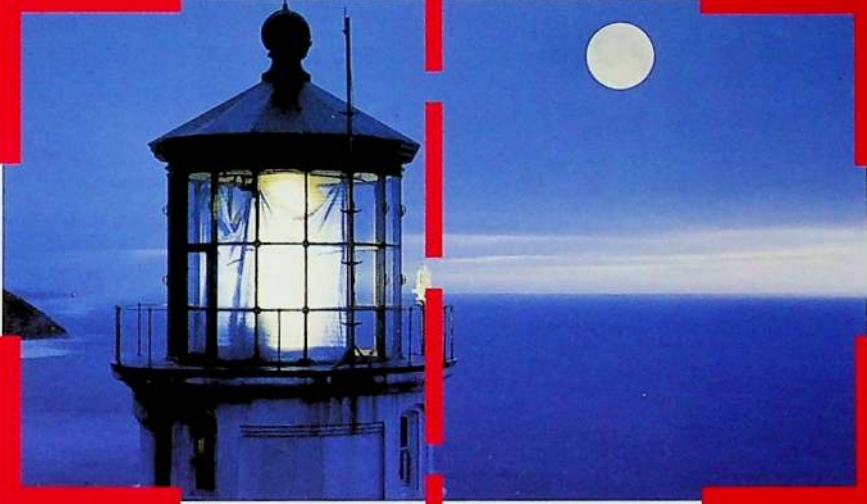
Yönetim, işletme sorunlarının çözümünde safha maliyet yönteminden faydalanırken, tam fiili safha maliyet sistemi yerine, değişken tahmini safha maliyet sistemi ya da değişken standart safha maliyet sisteminin uygulanmasına özen göstermelidir. Böylece işletmeye; faaliyet kârının satış miktarına göre değişiklik gösterdiği durumlarda etkenliğin artması, başabaş noktası analizine olanak sağlanması, belirli ürünlerin kârlılığının ölçülmesi, etkenlik ve verimliliğin ölçülmesi ve mamul fiyatlandırılmasında objektif maliyetlerin analiz edilmesi gibi birçok avantajlar sağlanması mümkün olabilecektir.

KAYNAKÇA

- 1- ACAR, N., Tam Zamanında Üretim Ortamında Satınalma ve Yan Sanayi İle İlişkiler, Verimlilik Dergisi, Sayı: 1, 1993.
- 2- AKAT, İ., BUDAK, G., İşletme Yönetimi, 1994, İstanbul.
- 3- AKDOĞAN, N., Tek Düzen Muhasebe Sisteminde Maliyet Muhasebesi ve Uygulamaları, 1994, Ankara.
- 4- ATAMANALP, C., Yönetim Açısından Maliyet Muhasebesi, 1987, Erzurum.
- 5- CEMALCILAR, İ. vd., İşletmecilik Bilgisi, 1985, Eskişehir.
- 6- EREN, E., Yönetim ve Organizasyon, 1993, İstanbul.
- 7- ESEN, Ö., İşletme Yönetiminde Sistem Yaklaşımı, İst. Üniv. İşl. Fak. Yay., 1985, İstanbul.
- 8- GÜRSOY, C. T.; Yönetim ve Maliyet Muhasebesi, Lebib Yalkın Yay., 1997, İst.
- 9- KARCIOĞLU, R., Et Sanayi İşletmelerinde Maliyetlerin Standartlara Göre Hesaplanması ve Kontrolü – Et Kombinaları İçin Bir Değerlendirme, 1996, Erzurum.
- 10- KOBU, B., Üretim Yönetimi, 1994, İstanbul.
- 11- PEKER, A., Modern Yönetim Muhasebesi, 1988, İstanbul.
- 12- SEVGENER, A. S.; HACIRÜSTEMOĞLU, R., Yönetim Muhasebesi, 1995, İstanbul.
- 13- TEKİN, M., Üretim Yönetimi, Cilt 1, 4. Baskı, Arı Ofset Matbaacılık, 1998, Konya.
- 14- TEKİN, M.; Kantitatif Karar Verme Teknikleri, 4. baskı, 1999, Konya.
- 15- ÜSTÜN, R., Yönetim Muhasebesi, 1992, İstanbul.
- 16- ÜSTÜN, R., Maliyet Muhasebesi (Tekdüzen Hesap Planı Uygulamalı), 1994, İstanbul.
- 17- WILD, R., Production and Operations Management - Principles and Techniques, Third Edition, English Language Book Society, Cassell, 1984.

Yatırım bankacılığı
hizmetlerinde önünüzü
gösteren bir ışık var:

**Kurumlara yönelik
finansal çözümlerde
Yapı Kredi Yatırım farkı!**

DENİZ FENERİ:

Sığ, kayalık, tehlikeli
suları işaret eder,
denizcileri uyarır ve
onlara seyrüsefere
elverişli derinlikteki
yolları gösterir.
Gece karanlığında bile,
güçlü ışığıyla kolay,
güvenli yol almaya sağlar.
Mendirek genişlerinde parlar,
fırtınalı havalarda sığınacak
limanları işaret eder.
Bir deniz feneri, kendini,
millerce uzaktan gösterir,
uzak görüşlülüğün
avantajlarını sunar.

Hepsi birarada...

Başarılı uluslararası kurumlarca tanınmış, deneyimli uzmanlardan oluşan profesyonel bir kadro.

Yatırımcıların en iyi bilgilendirilen sektör ve şirket araştırmaları.

Yurtiçine yayılmış geniş şube ağına sahip etkin plasman gücü.

Yabancı yatırım bankalarına ve fonlara etkin ulaşım ve işbirliği.

Yapı Kredi Yatırım'da.

Yatırım bankacılığı hizmetlerinde, yolunuzu, en hızlı ve en güvenli biçimde Yapı Kredi Yatırım aydınlatıyor.

YKY uzmanları, kuruluşunuzla işbirliğine ve her aradığınızda hizmet sunmaya hazır.

Halka arz, finansal ortaklık (private equity), stratejik ortaklık, şirket evlilikleri, proje finansmanı konularında YKY uzmanlığından yararlanın.

Yapı Kredi Yatırım Menkul Değerler A.Ş.
Yapı Kredi Plaza Büyükdere Cad. Levant 00620 İstanbul - Türkiye
Kurumsal Finans
Ulusal Yatırım Satış ve Pazarlama
Tel: (0212) 284 52 29
Tel: (0212) 284 52 26
www.yapikrediyatirim.com

**YAPI KREDİ
YATIRIM**

Takım ruhu.

İSTANBUL
MENKUL KIYMETLER
BORSASI
www.imkb.gov.tr